Batı dünyası Ermenileri nasıl kullandı?

popüler

tarih

www.dogusiletisim.com/ptarih/ Mart 2001 Sayı 10 2.000.000 TL

ISSN 1302-6577

Gerçek soykırım
Auschwitz

ZEUGMA

YENİ 7 HARİKA İLE DÜNYA GÜNDEMİNDE

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
ltinc@dogusiletisim.com

Etnografya Müzesi neden daha 1930'da açıldı?

Geçen ay, değişen adresimizden, e-mail ve telefonlarımızdan söz ederken, yanlışlıkla 'Yazıişleri' faksımızı vereceğim diye, 'Reklam' bölümümüzün faksını vermişim. Her şeyden önce, bu hatayı düzeltelim; Popüler Tarih'in faksı, 0 212 356 48 02 oldu. Okurlarımızın bilgilerine...

Bu arada sizlere bir haber: TGC (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti) tarafından her yıl gerçekleştirilen 'Türkiye Gazetecilik Başarı Ödülleri'nin 2000 yılı sahipleri arasında, Popüler Tarih'te yayımlanan "Yusuf Tunaoğlu'nun yaşamından kesitler / Türk futbolunun Pele'siydi" yazısıyla (Popüler Tarih, Eylül 2000 sayısı), Vâlâ Somalı da yer aldı. Kendisini kutluyoruz.

Dergimizin içeriğine gelince, bu ay da sizleri tarihin değişik cephelerinde farklı yolculuklara çıkarıyoruz. Bunu yaparken de her zamanki gibi, güncel bağlantılara önem veriyoruz. Kapak konumuz ise tam anlamıyla gündemde ve henüz 'sıcak' bir olaydan: 'Dünyanın yeni 7 harikası' kavramı ve bu alandaki tartışmaların içinde, Zeugma antik kentinin ya da benzerlerinin yeri.

Kapak yazımızın giriş bölümünü okuduğunuzda göreceksiniz, şu birkaç aydır, gerek dünya basınında gerekse de kimi internet sitelerinde, 'dünyanın 7 harikası' olayı tartışılıyor. Biz de kapak konumuzla, hem bu tartışmayı özetledik hem de en doğru tavır olarak gördüğümüz Fransız L'Express dergisinin seçimlerine yer verdik.

Eğer bugün, 'dünyanın 7 harikası' yeniden seçilecekse, bunun popülist bir yaklaşımla değil, artık 2000'li yıllarda insanoğlunun kafasında yeni yeni biçimlenmeye başlayan 'dünya vatandaşı' bilinciyle yapılması gerekir.

Yeni bulunan antik kentler, Zeugma gibi bir bölümü ya da bütünü günışığına çıkarılan tarihi hazineler, 'dünya vatandaşlığı' bilincini, 'insanlık mirası' anlayışını perçinliyor.

Bugün, Türkiye'de de dünyada da birçok sorunun çözümüne, insanların bu bakış açısıyla yaklaşmaları gerekir. Bu bakış açısının izlerini, ne mutlu ki, biz kendi tarihimizde görebiliyoruz: Mustafa Kemal, Anadolu topraklarının sahip olduğu kültür tarihi zenginliğini biliyordu. Bu zenginliğin dünya çapındaki öneminin farkındaydı. Kurtuluş Savaşı'ndan ve çökertilmiş bir imparatorluğun yıkıntıları arasından henüz çıkmış genç bir devletin başkentinde, Etnografya Müzesi neden daha 1930'da açılmıştı?..

Hamaset yapmıyoruz. Ama şu noktanın açık seçik kavranması gerektiğini düşünüyoruz: Daha savaşın kan ve barut kokuları ortadan kalkmadan, Mustafa Kemal 1930'da Etnografya Müzesi'ni açtırarak, bu topraklardaki kültürel mirasa sahip çıkıyordu. Bugün de aynı tavır izlenmelidir. 'Dünyanın 7 harikası' yeniden seçiliyorsa, Zeugma'nın da bunlar arasında yer alması, Türkiye için çok önemlidir diye düşünüyoruz.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

popüler tarih

NTV Haber Ajansı, Reklam ve Ticaret AŞ adına İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editör
Kansu Şarman
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Gökhan Akçura, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Edhem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Ayhan Koç
Fotoğraf Editörü
Kerim Ökten
Fotoğraf
Vural Yazıcıoğlu
Utku Tonguç Topal

DOĞUŞ İLETİŞİM
Reklam Direktörü
Zeynep Metin Dalman
Reklam Müdürü
Aslı Gülkan Demirkol
Müşteri İlişkileri Yönetmenleri
Didem Sarısu Destici, Ebru Dağlı, Gina Eşit, Hilal Sayılan
Rezarvasyon
Buket Tıkman
Tel: (0 212) 347 03 03
(Dahili: 303-304)
Tel: (0 212) 347 03 23 (Direkt)
Faks: (0 212) 347 03 13
Satış Müdürü
Cemal Araz
Abone Tel: (0 212) 630 17 00

Yönetim Merkezi
Ortaklar Caddesi, Bahçeler Sokak, No 18/6, 80290, Mecidiyeköy / İstanbul
Tel: (0 212) 356 48 18
Faks: (0 212) 356 48 02
Baskı ve renk ayrımı
Stampa
Dağıtım
BİRYAY

İçindekiler

Mart 2001

KAPAK

44 Zeugma:
Yeni 7 harikayla gündemde
Dünyanın yedi harikası tartışılıyor. Yenilerinin seçilmesi için bir internet sitesi adaylarını oylamaya açarken, Fransız dergisi L'Express ve UNESCO da devrede. Zeugma ise tartışmanın tam odağında...
Derleyen: İsmet Akça

3 Editörden
8 Ayın tarihi
12 Basında bu ay
14 Karakutu
Kansu Şarman
16 Tartışma: 10 Soruda Moğollar
Erhan Afyoncu
22 Harita
Kemal Özdemir
24 Yolsuzluk: Rumeli Demiryolları
Vahdettin Engin
28 Osmanlı-Rus savaşı
Necdet Sakaoğlu
34 Ermeni sorunu
Orhan Koloğlu
40 Çanakkale
Sevengül Sönmez
52 Şirket-i Hayriye
Eser Tutel
64 Bayram kartları
Zühtü Bayar
66 Tiryaki yazar manzaraları
Gökhan Akçura
71 Tarihçe
Behiç Ak
72 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu
74 Cemal Nadir Güler
Eflatun Nuri
80 Spor: Atçılık
Reşat Köstem
84 Eşya piyangoları
Tunca Varış
86 Ders kitapları
Seza Sinanlar
88 Ajanda
Nazlı Irmak
92 Halit Kıvanç'ın mikrofonu
94 Sinema
Haşmet Topaloğlu
98 Sahne
Metin And
100 Beyazcam
Aydın Erol
102 İnternet
Serhat Ayan
104 Kitap
Mürşit Balabanlılar
106 Mekan
Murat Küçük
109 Burç
Metin And
110 Albümlerden
Okşan Özferendeci
112 Bulmaca
Sedat Yaşayan
114 Ayın fotoğrafı

SOYKIRIM

58 Auschwitz
Naziler, 26 Mart 1942'den itibaren, Avrupa'nın çok farklı yörelerinden getirdikleri Yahudileri, Auschwitz'de topladılar. Böylece, soykırımın 'sınai yöntemlerle' yapıldığı Auschwitz Toplama Kampı, Avrupa ırkçılığının simgesi oldu.
M. Tanju Akad

merakediyorum@googlegroups.com

1 MART

Türk Ceza Kanunu kabul edildi (1926).
Deniz Yolları İdaresi'nin 72 numaralı 'Üsküdar' vapuru, birden patlak veren bir kasırga sonucu, devrilerek battı; 160 kişi boğularak öldü, 42 kişi de kayboldu (1958).

2 MART

Rus Çarı I. Nikola öldü (1855).
Halk Fırkası grup toplantısında, Şer'iye ve Evkaf Vekaletleri'nin kaldırılmasına ve öğretimin birleştirilmesine karar verildi (1924).

3 MART

Osmanlı devleti ile Rusya arasında Ayastefanos Antlaşması imzalandı (1878).
Halifelik, Meclis tarafından kaldırıldı (1924).
'Tevhid-i Tedrisat Kanunu' kabul edildi ve tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı (1924).
Diyanet İşleri Bakanlığı kuruldu (1924).
'Şeyh Sait İsyanı'nın büyümesini önlemek için,'Takrir-i Sükun Kanunu' kabul edildi (1925).
Yılmaz Güney'in senaryosunu yazdığı 'Sürü' adlı film, Almanya'da ödül kazandı (1979).

4 MART

Düşük ayarlı para ve alınamayan maaşlar için ayaklanan askerler, IV. Mehmed'in onayıyla bazı saray ağalarını idam ettirdiler. (Çınar Vakası, Vak'a-i Vakvakiye; 1656).
İzmir İktisat Kongresi sona erdi. 'Misak-ı İktisadi' kabul edildi (1923).
Halife Abdülmecit Efendi ve hanedan mensupları yurtdışına çıkarıldı (1924).

5 MART

Sovyetler Birliği'nin lideri Stalin öldü (1953).
Birleşmiş Milletler Bosna'ya Türk askeri gönderilmesini kabul etti. (1994).

6 MART

İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Türkiye'yi ziyaret etti (1961).
Şarkı sözü yazarı ve şovmen Fecri Ebcioğlu öldü (1989).

7 MART

İstiklal Mahkemeleri kaldırıldı (1927).
Hürriyet gazetesi Yönetim Kurulu Üyesi ve yazarı Çetin Emeç, uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetti (1990).

8 MART

4. Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid öldü (1403).
İstanbul'un ilk çok katlı otoparkı Karaköy'de törenle hizmete girdi (1976).

İzmir İktisat Kongresi yapıldı (1923)

Lozan Barış görüşmelerinin kesintiye uğradığı sıralarda, 17 Şubat- 4 Mart tarihleri arasında, İzmir'de, Cumhuriyet rejiminin ilk iktisat kongresi toplandı. Mustafa Kemal Paşa, İktisat Bakanı Mahmut Esat Bey (Bozkurt) ve Kongre Başkanı Kazım Paşa'nın (Karabekir) konuşmalarıyla başlayan Kongre'de, yeni rejimin izleyeceği iktisat siyasetinin ipuçları ortaya çıktı.

"İktisadi teşebbüs, kısmen devlet ve kısmen teşebbüsi şahsi (özel girişim) tarafından deruhte edilmedir (üstlenilmelidir)" denilen Kongre'de, Lozan Antlaşması öncesinde, dünya kamuoyuna, yeni rejimin yönünü gösteren bir mesaj verildi.

Eftelya Hanım kalbine yenildi (1939)

Abdülhamid döneminin son yıllarında, Galata'daki çalgılı kahvelerde sesi, geniş repertuvarı ve güzelliğiyle ünlenen ve 'Denizkızı' lakabıyla tanınan Eftelya Hanım, II. Meşrutiyet'i izleyen savaş ve işgal yıllarında unutuldu.

Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından Eftelya Hanım, Paris'e giderek Pathe firması adına ilk plağını doldurdu. Türkiye'ye döndüğünde de Belvü Gazinosu'nda çalışmaya başladı. Böylece Eftelya Hanım, Cumhuriyet döneminde sahneye çıkan ve plak dolduran ilk gayrimüslim kadın sanatçı oldu. 'Denizkızı Eftelya' son büyük gösterisini, Şirketi Hayriye'nin 4 Ağustos 1936'da Boğaziçi'nde düzenlediği 'mehtap alemi'nde yaptı. 16 Mart 1939'da kalbine yenik düşerek yaşama veda etti.

Pera'da suikast girişimi (1941)

Sofya'dan İstanbul'a gelen İngiltere'nin eski Sofya elçisi Rendell'e, 11 Mart günü bir suikast girişiminde bulunuldu. Elçinin Pera Palas Oteli'ne yerleşmesinden kısa bir süre sonra, otel girişinde şiddetli bir patlama oldu. Rendell kurtuldu, girişte bulunan 4 kişi öldü, 21 kişi yaralandı. Patlamaya, Bulgar sınırındaki kontrolden sonra, elçiliğe ait valizler arasına karıştırılan çantalardan birindeki saatli bombanın neden olduğu anlaşıldı. Başka bir çantadaki ikinci bir bomba da patlamadan imha edildi. Rendell, olaydan Bulgarları sorumlu tutan bir rapor verdi.

Ankara'da bir kraliçe (1961)

Ankara Esenboğa Havaalanı, 6 Mart günü çok önemli bir misafiri ağırladı. İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Türkiye üzerinden geçerken, Esenboğa Havaalanı'na inerek hükümet ve devlet yetkilileriyle 40 dakika süren bir görüşme yaptıktan sonra, Türkiye'den ayrıldı. İngiltere Kraliçesi beraberinde eşi Edinburg Dükü Philip ve Dışişleri Bakanı Lord Home ile havaalanına indiğinde, kendisini Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, Dışişleri Bakanı Selim Sarper ve Milli Birlik Komitesi üyeleri karşıladılar.

Üsküdar vapuru battı (1958)

1 Mart 1958 günü, Üsküdar yolcu vapuru, İzmit Körfezi'ndeki şiddetli lodos nedeniyle devrilerek battı. İzmit iskelesinden aldığı yolcularla, saat 12.20'de yola çıkan vapur, Soğucak mevkiinde lodosa yakalandı. Yolcularının büyük bir kısmını okuldan evlerine dönmekte olan ortaokul, lise ve Kız Sanat Enstitüsü öğrencilerinin oluşturduğu vapur, 3 dakika içinde sulara gömüldü. İlk belirlemelerde 121 kişinin öldüğü, 37 kişinin de kurtulduğu anlaşıldı. 19 Mart günü, Deniz Kuvvetleri, Başbakan Menderes'in emri üzerine batık vapuru su üstüne çıkardı. Gemiden çıkarılan cesetlerle birlikte ölü sayısı 160, kayıp sayısı 42, kurtulanların sayısı da 40 olarak açıklandı. Birçok kişi, olaydan Denizcilik Bankası'nı sorumlu tuttu.

9 MART

Napolyon Bonapart ile Josephine evlendi (1796).
Yazar ve gazeteci Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) öldü (1967).

10 MART

Graham Bell ile yardımcısı Watson, ilk telefon görüşmesini yaptılar (1876).
Sinema oyuncusu Sharon Stone doğdu (1958).

11 MART

İngiltere'nin Sofya elçisi Rendell'e, İstanbul'da, Pera Palas Oteli'nde suikast girişiminde bulunuldu (1941).
Türkiye, Uluslararası İskan ve Kalkınma Bankası ve Uluslararası Para Fonu Teşkilatı'na katıldı (1947).

12 MART

İstiklal Marşı, Meclis'te Türkiye'nin resmi milli marşı olarak kabul edildi (1920).
Çinli lider Sun Yat Sen öldü, yerine General Çan Kay-Şek getirildi (1925).
Silahlı Kuvvetler, '12 Mart Muhtırası'nı verdi (1971).

13 MART

Dublaj sanatçısı ve yazar Adalet Cimcoz öldü (1970).

14 MART

İktisat Bakanlığı, kadın çoraplarında kalitenin yükseltilmesi için Avrupa'dan uzman heyet getirdi (1939).
Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulmasını öngören yasa tasarısı Danışma Meclisi'nde kabul edildi (1983).
Bilim Sanat ve Kültür Kurumu (BİLSAK) İstanbul'da kuruldu (1984).

15 MART

Roma diktatörü Jul Sezar öldürüldü (MÖ 44).
Son Osmanlı sadrazamlarından (Mehmed) Talat Paşa, bir suikaste kurban gitti (1921).
Sinema yıldızı Elizabeth Taylor ile aktör Richard Burton evlendi (1964).

16 MART

İstanbul, 'İtilaf Devletleri' tarafından işgal edildi (1920).
Sovyetler Birliği, Ankara Hükümeti'ni resmen tanıdı; iki taraf arasında Moskova Antlaşması imzalandı (1921).
Ses sanatçısı Eftelya Hanım (Denizkızı), İstanbul'da öldü (1939).

merakediyorum@googlegroups.com

17 MART
Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve Lüksemburg Dışişleri Bakanları arasında 50 yıl süreli Brüksel Anlaşması imzalandı (1948).
Jülide Ateş Türkiye Güzeli seçildi (1990).

18 MART
İtilaf Devletleri'ne karşı, Çanakkale Zaferi kazanıldı (1915).
Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO) kuruldu (1949).
Film yıldızı Cahide Sonku öldü (1981).
Türk sinemasının ünlü oyuncularından Sadri Alışık öldü (1995).

19 MART
Osmanlı devletinin ilk mebusan meclisi toplandı (1877).
I. Ankara Film Şenliği'nin 'İlk Filmler' yarışmasında, Orhan Oğuz'un yönettiği 'Herşeye Rağmen' adlı film birinci oldu (1986).

20 MART
Bilim adamı Sir Isaac Newton öldü (1727).
Ünlü Şark Ekspresi (Orient Express), 70 yolcu ile İstanbul'a geldi (1976).
İngiltere'de hükümet 'deli dana' hastalığının insanlara da bulaştığını açıkladı (1996).

21 MART
Tunceli'de 'Dersim İsyanı' başladı (1937).
Halk ozanı Aşık Veysel öldü (1973).
Nevruz bayramı ilk kez 'resmen' kutlandı (1995).

22 MART
Yazar Semiha Ayverdi öldü (1993).

23 MART
Uranüs Gezegeni keşfedildi (1781).
Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkındaki 'idam' kararını onayladı (1972).

24 MART
Bilimkurgu romancılığının öncüsü sayılan Jules Verne öldü (1905).
Cumhurbaşkanlığı yatı olarak satın alınan Savarona'ya İngiltere'nin Southampton Limanı'nda törenle Türk bayrağı çekildi (1938).
İktisatçı ve tarihçi Şevket Süreyya Aydemir öldü (1976).

25 MART
Evliya Çelebi doğdu (1611).
Roma'da bir araya gelen Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, Avrupa Ortak

Turist Ömer'in selamı (1995)

Başrolünü Ayhan Işık'la paylaştığı 'Helal Olsun Ağbi' filminde, ilk kez 'Turist Ömer' tiplemesine bürünüp izleyicinin gönlünü fetheden Sadri Alışık, 47 yıllık sanat yaşamına 600'e yakın film sığdırdı. 1925'te İstanbul'da doğan Alışık, 1939'da Eminönü Halkevi'nde amatör olarak, 1943'te Raşit Rıza Tiyatrosu'nda profesyonel olarak sahne yaşamına başladı. Kendisini büyük üne kavuşturan 'Turist Ömer' serisinin ilk filmi ise 1964'te çekildi. Çok gezen, tıraş olmayan, gri pantolon, ekose gömlek, delik fötr şapka, ökçesine basılmış ayakkabılar giyen 'Turist Ömer'; espri yapar, karşısına çıkanları sözle, nükteyle 'harcardı'. Türk sinemasına yıllarını adayan ve son olarak 'Yengeç Sepeti' adlı filmdeki rolüyle Antalya'da 'Altın Portakal' kazanan Sadri Alışık; 18 Mart 1995'te, sağ elini kaşlarının arasına getirerek bir 'Turist Ömer selamı' verdi hayata...

Eyfel resmen açıldı (1889)

Paris'te, Seine nehri kıyısında yükselen Eyfel kulesi, 1889 Dünya Sergisi'nin sembolü olarak, 31 Mart 1889 günü resmen açıldı. Kulenin dizaynını Gustave Eiffel yapmıştı. Yapımına 1887'de başlanan kule, tam 2 yıl, 2 ay ve 5 günde tamamlanabilmişti. 7 bin ton demir ve çelik kullanılarak inşa edilen kulenin yerden yüksekliği 320 metreyi buluyordu ve maliyeti 1 milyon dolardan fazlaydı. Eyfel kulesi aynı zamanda Fransız Devrimi'nin 100. yaşını da simgeliyordu. Açıldığı tarihten bu yana, yaklaşık 195 milyon kişi, 'Paris'i 'kuşbakışı' izlemek için Eyfel kulesini ziyaret etti.

İstanbul işgal altında (1920)

Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) ardından İttifak devletlerinin donanma gemileri, 13 Kasım günü İstanbul önünde demir attılar. Bu, resmi bir işgal değildi. Ocak ayında Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanması ve Anadolu'da milli mücadeleyi yürüten milliyetçilerin görüşleri doğrultusunda 'Misak-ı Milli'yi kabul etmesi, İttifak devletlerini, 'resmi' işgale yönelten en önemli etken oldu. İngilizler, 16 Mart günü çok sayıda askeri karaya çıkartarak her tarafı işgal ettiler.

İlk telefon görüşmesi (1876)

A. Graham Bell, asistanı T. A. Watson'la insanlık tarihinin ilk telefon görüşmesini yaptığında, takvimler 10 Mart 1876'yı gösteriyordu. Bell aynı gün, not defterine şunları yazmıştı: "M'nin (ağız bölümü) içine doğru şu cümleyi bağırdım: 'Bay Watson buraya gelin, sizi görmek istiyorum.' Gelmesi, söylediklerimi duyduğunu ve anladığını söylemesi, beni çok sevindirdi." Bell'in bilimsel çalışmalarını içeren not defterleri, varisleri tarafından 2 Haziran 1975'te yani Bell'in telefon icatını gerçekleştiren prensipleri bulmasının 100. yıldönümünde, Kongre Kütüphanesi'ne bağışlandı.

Sezar öldürüldü (MÖ 44)

MÖ 100'de doğan ve fakir ama saygı duyulan bir aileden gelen Jul Sezar (Caesar), öncelikle bir asker olarak şöhret ve servet yaptı. Bu şöhret onu, Roma'nın en güçlü generallerinden biri haline getirdi. MÖ 44'ün 15 Mart'ında, Marcus Brutus, Gauis Cassius, Decimus Brutus ve Gaius Trebonius, Sezar'ı hançerleyerek öldürdü. Son ikisi, onun lejyonunun eski komutanlarındandı. Sezar, 23 hançer darbesi aldı ve cansız bedeni Pompei heykelinin önüne düştü.

Pazarı'nın kurulmasına ilişkin 'Roma Antlaşması'nı imzaladı. (1957)
EOKA'cılar Kıbrıs'ta iki camiye bomba attılar (1962).

26 MART

Besteci Beethoven öldü (1827).
Ölçüler Kanunu kabul edildi (1931).
Naziler, Yahudileri Polanya'daki Auschwitz kampına götürmeye başladı (1942).
Güney Pakistan, Bangladeş adını alarak bağımsızlığını ilan etti (1971).
Sinema sanatçısı Belgin Doruk İstanbul'da öldü (1995).

27 MART

Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, Ankara'da Topal Osman tarafından öldürüldü (1923).
Yazar Halit Ziya Uşaklıgil öldü (1945).

28 MART

İspanya İç Savaşı, Franco'nun Madrid'i almasıyla bitti (1939).
Türkiye, İsrail'i resmen tanıdı (1949).
Marlon Brando, Hollywood'un Kızılderilileri küçük düşürmesini protesto etmek için, Oscar ödülünü reddetti (1973).
Ünlü yönetmen Elia Kazan, Türkiye'ye geldi (1974).

29 MART

Harp Okulu Mahkemesi, Nâzım Hikmet'i 28 yıl hapse mahkum etti (1938).
İlk Türk sinemacılardan Fuat Uzkınay öldü (1956).
Londra'da, dünyanın ilk 'tüp beşizler'i doğdu (1989).

30 MART

ABD Başkanı Ronald Reagan Washington'da bir suikast girişimi sonucu vurularak yaralandı (1981).
Özal Hükümeti'nin icraatları sonucu, yurtdışından getirilen birçok yabancı marka hızla vitrinlerdeki yerini almaya başladı (1984).

31 MART

Paris'teki Eyfel Kulesi açıldı (1889).
II. İnönü Savaşı, Türk ordusunun zaferiyle sonuçlandı (1921).
İngiltere ve Fransa, Nazi'lere karşı Polonya'yı savunmak için anlaştı (1939).
Amerika, Vietnam'a 3.500 deniz piyadesi göndererek sıcak savaşın içine girdi (1965).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

Kurban Derileri

Gerek İstanbul'da gerekse diğer vilayetlerde kesilen kurban derilerinin belediyelerce toplanılıp satılması halinde birçok kazanç temin edilmesi mümkündür. Buradan elde edilecek gelir, hayır işlerinde kullanılabileceği gibi, Hicaz Demiryolu yapımına da harcanabilir. Konuyu ilgili mercilere iletiyoruz.
(Sabah, 2 Mart 1901)

Vakıf Zeytinlikleri

Elli beş binden fazla ağacı bulunan Edremit Vakıf zeytinliklerinin bir korucu ile muhafazası güç olduğundan, devlet hazinesinin zarardan kurtarılması için birkaç korucunun daha tayin edilmesi, Vakıflar nezaretince kararlaştırılmıştır.
(Sabah, 19 Mart 1901)

Göksu Temizleniyor

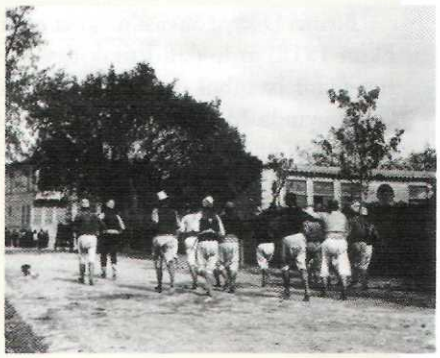
Göksu deresinde, Boğaziçi halkının ve yerli, yabancı birçok kişinin kayık ve sandallarla gezinti yaparak gönüllerini hoş ettikleri bilinmektedir. Söz konusu dere son zamanlarda kirlenmeye başlamış bulunmaktadır. Bu kirliliğin giderilmesi için, temizleme çalışmaları yakında başlayacaktır.
(Sabah, 14 Mart 1901)

Sefarethanede Nevruz

Yirmi bir Mart'ın Nevruz olması münasebetiyle, dün İran Sefiri Mirza Mahmut Han tarafından, Cağaloğlu'nda bulunan sefarethanede resmi bir tören yapılarak İran vatandaşlarının tebrikleri kabul edilmiştir. Ayrıca, Şurayı Devlet azası Turhan Paşa, Divan-ı Muhasebe Reisi Hasan Fehmi Paşa ve diğer bazı devlet görevlileri de sefarethaneye giderek Mirza Mahmut Han'ı kutlamışlardır.
(Sabah, 22 Mart 1901)

Dolapdere'de Yangın

Dün gece saat on bir raddelerinde, Beyoğlu Dolapdere'de, Elmadağ Caddesi'nde, kahveci Karamanlı Simon'un sahip olduğu ahşap hanede yangın çıkmıştır. İki ev ve üç dükkanın tamamen yanması ile sonuçlanan yangın, Belediye ve Bahriye itfaiye taburlarının gayretli çalışmaları ile etrafa sıçramadan söndürülmüştür.
(Sabah, 15 Mart 1901)

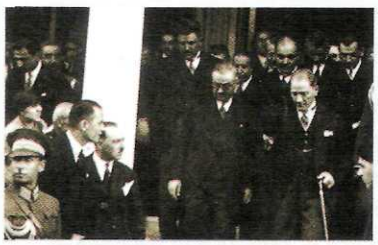

75 YIL ÖNCE

Ceza Kanunu'na Kabul

TBMM dünkü oturumunda, Türk Ceza Kanunu'nu kabul etmiştir. Meclis çok kalabalık olup, Reisicumhur Hazretleri ile hükümet erkânı ve bazı sefirler hazır bulunmuşlardır. Evvela Adliye Vekili Mahmut Esat Bey söz alarak kanunu savunmuştur. Daha sonra konuşan Feridun Fikri Bey ise idam cezasının kalkmasını istemiştir. Bu istek komisyonca tasvip görmemiş ve Ceza Kanunu alkışlarla kabul edilmiştir.
(2 Mart 1926)

Gazi Paşa İş Bankası'nda

İş Bankası'nın yeni binasına taşınması sebebiyle verilen çay ziyafetine, Reisicumhur Hazretleri de katılmışlardır. Bankanın tefrişatını fevkalâde beğenen Gazi Paşa, bunu gerçekleştiren Salâhaddin Refik Bey'e iltifat etmişlerdir. Gazi Paşa, çiftliğindeki köşkün köy usulünde tefrişini de Salâhaddin Bey'e havale etmişlerdir.
(9 Mart 1926)

Hava Postaları Başladı

İlk posta tayyaresi dün sabah İstanbul'dan Bükreş'e gitti. Tayyare, iki saat on beş dakikada Bükreş yolunu katetti ve gönderilen mektuplar öğleden sonra sahiplerinin eline geçti. Yakında Ankara ile İstanbul arasında da yolcu ve posta nakline başlanacak.
(18 Mart 1926)

Başvekil'in Beyanatı

Yurt seyahati vesilesi ile İzmir'e gelen Başvekil İsmet Paşa burada İzmirli tüccarlara bir konuşma yapmıştır. İsmet Paşa, "Bütün dünyanın iktisadi hayatı hangi mekanizma ile işliyorsa o cihazı biz de temine mecburuz. Her türlü isteğinizin hükümet tarafından gerçekleştirilmesini beklerseniz, iki taraf da zarara uğrar" demiştir.
(23 Mart 1926)

50 YIL ÖNCE

Jurnalcilik Vesikaları

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu, Emniyet Genel Müdürlüğü'nde düzenlediği basın toplantısında, CHP iktidarı döneminde devlet memurlarınca tutulan, DP ileri gelenlerinin nerelere gittiklerini ve kimlerle görüştüklerini bildiren raporların suretlerini gazetecilere sundu. Ağaoğlu, eski iktidarın jurnalciliği desteklediğini de ileri sürdü.

(1 Mart 1951)

Müstehcenlik Tartışması

Bütün Dünya dergisinin sahibi Osman Nebioğlu, dergide yayınlanan 3 fotoğrafın müstehcen olduğu iddiasıyla mahkemeye verildi. Duruşmada Nebioğlu, 3 fotoğrafın da ABD'de yapılan bir yarışmada derece alarak ödüllendirildiğini açıkladı. Bu durumda mahkeme, Nebioğlu'nun beraatına karar verdi.

(3 Mart 1951)

Küçük Sahne Kuruluyor

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nden ayrılan rejisör Muhsin Ertuğrul, 'Küçük Sahne' adını vereceği özel bir tiyatro kurmaya karar verdiğini açıkladı. İstanbul Beyoğlu'nda, Atlas Sineması'nın üst katında yer alması planlanan yeni tiyatronun salonu 500 kişilik olacak.

(5 Mart 1951)

İnönü Sürgün Edilsin!

İzmir Belediye Başkanı Rauf Onursal, Osmanlı hanedanı mensupları gibi, eski 'Milli Şef' İnönü'nün de yurtdışına sürülmesini istedi. Onursal, CHP Genel Başkanı İnönü'nün halk arasında ikilik yaratmaya çalıştığını ileri sürdü.

(14 Mart 1951)

Baz Morfin Kaçakçılığı

İstanbul doğumlu Josef Karino adlı bir kişi, New York polisi tarafından eroin kaçakçılığı suçundan yakalandı. 21 kişilik bir şebekenin mensubu olduğu anlaşılan Karino'nun, Türkiye'den ABD'ye baz morfin getirdiği tespit edildi.

(5 Mart 1951)

25 YIL ÖNCE

Kaçak Sigara Yakalandı

Aldıkları bir ihbarı değerlendiren İstanbul Gümrük Muhafaza ekipleri, sabaha karşı Büyükçekmece Feneri açıklarında Güzel Marmara adlı motora düzenledikleri baskında, piyasa değeri yaklaşık 8 milyon lira değerinde 1.500 karton kaçak Amerikan sigarası ele geçirdiler. Motorda bulunanlar denize atlayıp kaçmayı başardı.

(15 Mart 1976)

İzabel Peron'a Darbe

1974 yılından beri Arjantin Devlet Başkanlığı görevini sürdüren ve Latin Amerika ulusları içinde, bir hükümetin başına geçen ilk kadın olan İzabel de Peron, bir askeri darbeyle devrildi. Peron, zor ve çoğunlukla kanlı bir politik karışıklık içinde görevini sürdürmeye çalışıyordu.

(24 Mart 1976)

Kazan'dan Suçlama

Manisa'nun Turgutlu ilçesinde konuşan MSP'li Şevket Kazan, Adalet Partisi'ni sert bir dille eleştirdi. "Anarşiyi AP sulayıp yetiştiriyor" diyen Kazan konuşurken, Adalet Partililer aleyhte gösteri yapmaya başladılar. Bunun üzerine Şevket Kazan, "Görüyorsunuz gerçek anarşistler kimlerdir. Bugün anarşiyi Adalet Partisi yaratıyor" dedi.

(22 Mart 1976)

Şevket Süreyya Öldü

Yazar Şevket Süreyya Aydemir 79 yaşında, Ankara'da öldü. Öğretmenlik yapmak için bulunduğu Azerbaycan'da Marksizmi benimseyen Aydemir, Türkiye'ye döndükten sonra Aydınlık dergisinde yazdı; TKP yöneticileri arasında bulundu. 1927'den sonra bu düşünceden uzaklaşan ve Kemalizmin bir ideoloji olarak temellendirilmesine katkıda bulunan Aydemir; 'Tek Adam, İkinci Adam, Menderes'in Dramı' gibi kitaplar yazdı; biyografi ve inceleme dalındaki çalışmalarıyla tanındı.

(25 Mart 1976)

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz ve Amerikan arşivlerinde Yunan zulmü

Yüzlerce köy yaktılar

Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar, işgal ettikleri yerlerde büyük bir zulüm ve işkence uyguladılar. Durum öylesine vahim bir noktaya ulaştı ki, İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetleri temsilcileri, bir 'inceleme komisyonu' kurdular.

KANSU ŞARMAN

Geçen ay, Yunanistan hükümetinin aslında 1998'de hazırladığı ve 14 Eylül gününün sözde 'Rum soykırımını anma günü' ilan edilmesiyle ilgili kararname, Türkiye'de yeni bir tartışma başlattı.

Yunanistan'da Elefandis gibi önde gelen Yunan tarihçilerin de karşı çıktığı ve baştan sona yanlı, yanlış temellere dayandırılan bu kararname, Anadolu'daki Rum halkın, Türkler tarafından soykırıma uğratıldığı iddialarını içeriyor. Oysa Rumların soykırıma uğraması gibi bir durum, hiç yaşanmadığı gibi, I. Dünya Savaşı sonrası, Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusunun sivil Türklere karşı büyük bir kıyımı söz konusu.

Yunanlılar İzmir'e çıktıklarında, Hasan Tahsin'in ilk kurşununu bahane ederek, 28 yüksek rütbeli subay, 128 subay, 540 er ve 2 bine yakın sivili, elleri başları üzerinde, 'Zito Venizelos' diye bağırtarak Patris adlı Yunan askeri gemisine götürdüler. Ve 'Uluslararası İnceleme Heyeti'nin raporuna göre, bu insanların çoğu, dehşet verici işkencelere uğradılar.

İzmir'in işgali sırasında Yunanlıların zulmü öyle bir noktaya vardı ki, 16 ve 19 Mayıs'ta General Zafiriu, bir bildiri yayımlayarak Rumların Türklere karşı her yerde silah kullandıkları ve mallarını yağmaladıklarını, bunları yapanların sert biçimde cezalandırılacağını açıkladı. Hatta bu olaylar üzerine, 50'ye yakın Yunanlı ve Rum tutuklanmış, iki kişi de idam edilmişti.

6 Temmuz'da Yunan Başbakanı Venizelos, Paris'ten, General Paraskevopulos'a telgraf çekerek, "Ordumuzun taşkınlıkları, bunca emekle kazanılmış yapıyı tamamen yıkabilir" diyordu.

Bu kıyımlar, sadece Türk Devlet Arşivleri'nde yer almıyor. İngiliz ve Amerikan belgelerinde de, Anadolu'da yaşanan bu olaylarla ilgili pek çok askeri ve sivil rapora rastlanıyor.

Yunanlıların İzmir'e çıkmalarından üç ay sonra, Anadolu'da yaratılan terör nedeniyle ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol başkanlığında 'Yunan Zulümlerini İnceleme Komisyonu' kuruldu. Komisyonda, İngiliz Amirali Hare, Fransız Generali Bunoust ve İtalyan Generali Dall'olio bulunuyordu. Komisyona ayrıca oy hakkı bulunma-

İşgalin ilk günlerinde Yunan askerleri İzmir Sarıkışla'nın önünde (altta, solda). Eylül 1922'de Yunan askeri, İzmir'i uçtan uca yakarak terk etti (altta, sağda).

mak koşulu ile, birer Türk ve Yunan gözlemci de katılıyordu.

8 Kasım 1919'da, komisyon çalışmalarını görüşen Paris Barış Konferansı On'lar Konseyi, Türk iddialarını haklı buldu ve Yunanlıların uyarılmalarına karar verdi. Ancak rapor, uluslararası kamuoyuna açıklanmadı. Hatta Konsey, Yunan Başbakanı Venizelos'a yazdığı yazıda, 'İzmir bölgesindeki asayişin sağlanması için Yunanlılara güven duyulduğunu belirterek tarafsızlıklarını(!) vurguladı.

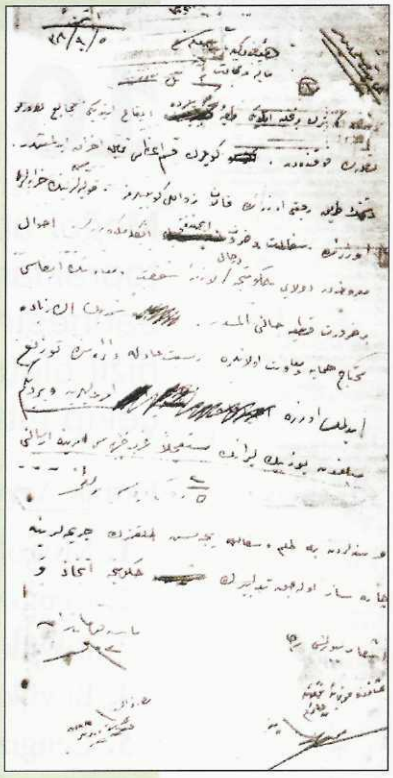
Yunanlıların Anadolu topraklarına çıkışından birkaç ay sonra, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, 1919 yazında verdiği raporunda, "Venizelos bütün İzmir ve bölgesini mezbahaya çevirdi. Bu nedenle içteki durum gidirek kararsızlaşıyor. Burası Türkiye değil de, bir başka yer olsaydı, muazzam bir ayaklanmanın eşiğinde olduğunu söylerdim. Ama bu garip ülke için, spekülasyon yapmak zor" diyordu. Ancak Yunan zulmü, İzmir'in işgal edildiği günleri takip eden birkaç aylık dönemle sınırlı kalmadı. Yunanlılar, Sakarya Savaşı ve büyük Taarruz sonrasında geri çekilirken de, Bursa, Eskişehir, Afyon, Uşak ve İzmir'le geçiş yolları üzerindeki yüzlerce köyü yaktılar ve halka işkence ettiler.

6 Nisan 1922 tarihli 'Times' gazetesi, Sir Arnold Toynbee'nin 2 Nisan tarihli bir mektubunu yayımladı. Bu mektupta, 'İzmir'de bir Türk muhabirinin, 9 Mart'ta Köşk'ün beş kilometre uzağındaki Karatepe köyünün bir Yunan kuvveti tarafından 14 Şubat'ta kuşatıldığı... camilerin ateşe verildiği... dört yüz kişiden yalnız on beş kadın ve erkeğin kaçtıklarını kendisine bildirdiği' yer alıyordu.

Yunan ordusunun çekildiği sırada, kent ve köylerin yakılmış, harap durumlarıyla ilgili olarak, Müttefik Yüksek Komiseri Sir Rumbold da, 8 Eylül'de İngiliz Hükümeti'ne verdiği raporda, "Bursa'nın da Eskişehir ve Uşak'ın akıbetine uğramasından korkmak için sebep vardır. Pelle (Fransız General), Yunanlıların Bursa'yı yakmak niyetinde olduklarını, Fransız Konsolosluğu ajanının bir telgrafından öğrenmişti. Üç müttefik subaydan oluşan bir grubun Bursa'ya gönderilmesini sağladık. Müttefik devletlerin, Yunanlıların hareketlerinden doğabilecek misillemelerden dolayı, azınlıkların akıbetleri için hiçbir mesuliyet kabul etmeyecekleri konusunda, Yunan Valisi'ne çok sert ihtarlar yapıldı" diyordu. ■

Mustafa Kemal'in telgrafı

Yunanlıların İzmir yönünde geri kaçarken öldürdükleri sivil halkın sayısı, on binlere ulaşmıştı. Devlet arşivlerinde bunların arasında, mezarları kendilerine kazdırıldıktan sonra süngülenerek ya da kurşunlanarak öldürülenler vardı. Eskişehir ve Uşak tamamen ateşe verilmişti. Manisa'daki 14 bin evden sadece 1.400'ü kurtulmuştu. Alaşehir'de, 4.500 evden 4.300'ü yakılarak kül oldu. Mustafa Kemal Paşa, 5 Eylül 1922 tarihinde Maliye Bakanı'na çektiği telgrafta *(sağda)*, köylere yapılması gereken yardım talimatını şöyle veriyordu: "Düşmanın terk ve tahliye ettiği kasaba ve köylerde ifa ettiği fecayi, her türlü tasavvurun fevkindedir. Köylerin büyük kısmı tamamen yakılmıştır (...) Bilinen durumdan dolayı hükümetçe /derhal/ lazım gelen şefkat ve yardımın yapılması kati bir zaruret halini almıştır. Şimdilik en fazla himaye ve yardıma muhtaç olanlara, adil bir liste dairesinde dağıtılmak üzere, yüksek emirlerinize verdiğim paradan yüz bin liranın, acele olarak, Batı Cephesi emrine gönderilmesi..."

Türk ordusu Alaşehir'e girdiğinde, yıkık bir kasabayla ve yüzlerce ölüyle karşılaştı (solda). 'Yunan Zulümlerini İnceleme Komisyonu' Başkanı Amiral Bristol (solda, altta).

merakediyorum@googlegroups.com

10 soruda Moğollar

Moğol atlıları, Kore'den Viyana kapılarına kadar uzanan toprakların kaderini yoğun bir biçimde etkilediler. Tarih sahnesine hızla çıkan Moğolların aynı sahneden silinişleri de hızlı oldu. Bir tarihçinin dediği gibi, "Geldiler, yaktılar, yıktılar ve çekip gittiler".

ERHAN AFYONCU

1. Moğollar tarih sahnesine ne zaman çıktı, anayurtları neresiydi?
2. Cengiz Han kimdir?
3. Büyük Moğol İmparatorluğu nasıl kuruldu?
4. Büyük Moğol İmparatorluğu nasıl parçalandı?
5. Cengiz Yasası nedir?
6. Moğollar Avrupa'yı işgalden niçin vazgeçti?
7. Son Moğol istilacısı Timur mudur?
8. Moğolların İslam dünyasına verdiği zarar nedir?
9. Moğollar Türk müdür?
10. Moğollarla Türkler arasındaki ilişkiler nedir?

1 Moğollar tarih sahnesine ne zaman çıktı, anayurtları neresiydi?

Hunlar, MÖ 200 yıllarında, proto-Moğol kabilelerden olan Yüeçileri mağlup ederek batıya sürmüşlerdi. Daha sonra, 155 yılında bir diğer proto-Moğol kabile olan Siyenpiler, Hunları mağlup ederek Orhun bölgesinde hakimiyeti ele geçirdiler.

Türklerle-Moğollar arasındaki mücadele, Göktürkler devrinde de devam etti. Cengiz Han tarih sahnesine çıkana kadar, üstünlük çoğunlukla Türklerin elindeydi. Cengiz Han, Moğol adını taşıyan bir kabileden geldiği için, bu isim aynı dili konuşan diğer boyları da içine aldı ve Cengiz Han'la birlikte Moğollar, tarih sahnesine bir millet olarak çıktılar.

Moğolların ana yurdu, Mançurya ile Baykal gölü etrafındadır. Ancak daha sonra Moğollar batıya doğru yayılarak Türklerin ana yurdunu ele geçirip, yerleşmişlerdir. Bugün burası, Moğolistan olarak anılmaktadır. Türk tarihinin ilk yazılı anıtları olan Göktürk kitabeleri bugünkü Moğolistan'da yer almaktadır.

2 Cengiz Han kimdir?

Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu olan Cengiz Han, 21 Ocak 1155'de, bugün Doğu Sibirya topraklarından geçen Onon ırmağının sağ kıyısında yer alan Deli-ün Boldok'ta doğdu. Moğolların reisi olan babası Yesügay Bahadır oğluna, bir süre önce mağlup edip esir aldığı bir Tatar kabilesinin beyi olan Timuçin'in (Demirci) adını koydu.

On üç yaşında babasının ölmesi üzerine, ona bağlı kabileler Timuçin'i terk ettiler. Timuçin ve ailesi balıkçılık ve avcılık yaparak 27 yıl sıkıntılı bir dönem geçirdi. Bu yıllarda çeşitli kabilelerle mücadele eden Timuçin, askeri ve idari açıdan deneyimlerini geliştirdi.

Timuçin'in babasının ölümünden sonra geçirdiği sıkıntılı yıllar 1195'ten itibaren değişmeye başladı. Birçok Moğol kabilesinin ona katılmasından sonra Merkitler, Naymanlar, Taycutlar, Kataginler, Dörmenler gibi düşmanlarını arka arkaya mağlup etti. 1201'de düşmanı olan kabileler birleşerek Camuka'yı (Camoha Seçen) 'Büyük Han' seçtilerse de Timuçin onları defalarca bozguna uğrattı.

1206 yılına gelindiğinde, Timuçin çevredeki bütün Bozkır kabilelerini hakimiyetine almıştı. Aynı yıl Onon ırmağı kıyısında yapılan kurultayda, dokuz parçalı ak tuğ diktirdi ve kurultayın sonunda, 'Cengiz' (cihan hükümdarı, göklerin hakimi) ünvanıyla kağan ilan edildi. Böylece bütün bozkır kavimlerinin hükümdarı oldu.

3 Büyük Moğol İmparatorluğu nasıl kuruldu?

Cengiz, Moğol kabilelerinden sonra çevredeki diğer bozkır kabilelerini de hakimiyetine almaya başladı; Kırgızlar, Karluklar, Uygurlar, Hıtaylar ona bağlılıklarını bildirdiler.

1219'da Cengiz, yerleşik bir Türk devleti olan Harizmşahların üzerine yürüdü. Bu devletin Semerkant, Buhara, Nişabur, Otrar, Herat, Gürgenç, Merv gibi kentlerini ele geçirip bir milyondan fazla insanı katletti. Moğollar, bu kentlerin bazılarında, insanların yanı sıra kedi ve köpekleri dahi öldürdüler. Cengiz'den kaçan Harizm Türklerinin bir kısmı Anadolu'ya geldi.

Çin'in bir kısmını ele geçiren Cengiz Han, bu fütuhatını tamamlayamadan, Ağustos

Moğolların verdiği isimle 'göklerin hakimi' Cengiz Han (solda). Dörtnala giderken dakikada altı ok atabilen okçular, Moğol ordusuna büyük bir üstünlük kazandırıyordu (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Çinlilerden devralınan savaş araçlarının da yardımıyla, Moğol topraklarının sınırları, Çin Denizi'nden Akdeniz'e kadar uzandı (sağda). 1227 yılında Çin'e yaptığı bir sefer sırasında ölen Cengiz Han'ın tabutu, askerleri tarafından Moğol topraklarına götürülerek gömüldü (altta). 1242 yılında Moğol ordusu, iki Haçlı ordusunu Polonya ve Macaristan'da yenerek Viyana kapılarına dayandı (karşı sayfada, altta).

1227'de öldü ve Moğolistan'ın kuzeydoğusuna gömüldü. Mezarının yeri bugün bilinmemektedir.

Cengiz Han, Çin'in ve Asya'daki diğer yerleşik devletlerin zayıf olduğu bir dönemde, bozkır kabilelerini birleştirme fırsatını yakalayıp, bunu iyi değerlendirdi. Bu dönem, Moğol kabilelerinin bir millet haline geliş sürecidir. Öldüğünde arkasında, Kore'den Anadolu ve Güney Avrupa'ya, Güney Sibirya'dan Çin Hindi'ye kadar uzanan bir imparatorluk bıraktı.

4 Büyük Moğol İmparatorluğu nasıl parçalandı?

Cengiz ölmeden önce, oğlu Ögedey'in yerine geçmesini küçük oğlu Tuluy'un ise ordu yönetimini üstlenmesini vasiyet etti. Ölümünden sonra, Ögedey 'Büyük Han' olarak kabul edilmekle beraber, Moğol İmparatorluğu, oğulları arasında paylaşıldı.

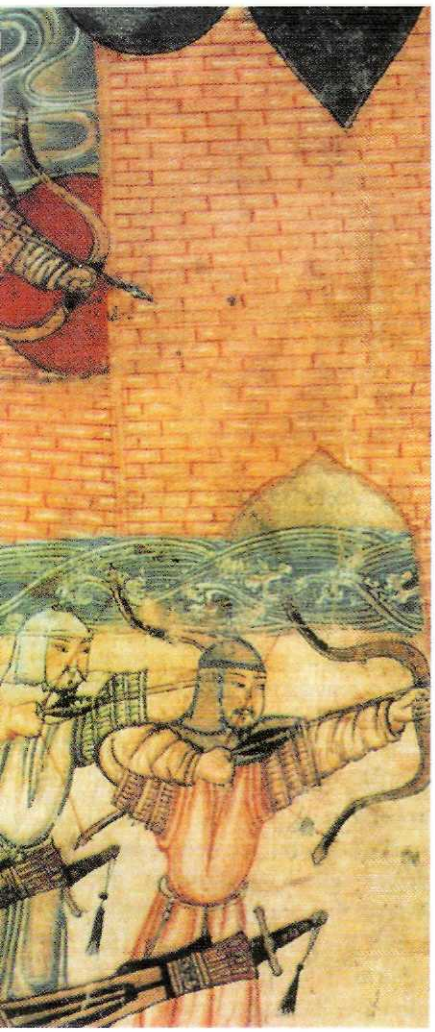
Cengiz'in en büyük oğlu Cuci, babasının sağlığında öldüğü için, onun payını oğlu Batu aldı ve hakim olduğu topraklarda Altınordu'yu kurdu. İkinci oğlu Çağatay, kendi adıyla anılan bir devletin kurucusu oldu. En küçük oğlu Tuluy ise imparatorluğun merkezi olan Moğolistan'ı almıştı. Onun oğulları Mengü ve Kubilay, Ögedey'den sonra büyük hanlığı ele geçirdiler.

Cengiz, kendi ölümünden sonra, ailesinin imparatorluğu beraberce idare etmesini tasarlamıştı. Veliahtı Ögedey zamanında, bu gerçekleşti. Moğol İmparatorluğu'nun toprakları daha da genişledi. Ancak Cengiz'den sonra, onun gibi kuvvetli bir iradeye ve yönetim yeteneklerine sahip birisi olmadığından ve yönetim sağlam temellere dayanmadığından, Büyük Moğol İmparatorluğu parçalandı ve Altınordu, İlhanlı, Çağatay devletleri ortaya çıktı.

Moğollar göçebeliği bırakıp yerleşik hayata geçtikçe, bulundukları bölgelerdeki milletlerin kültürlerinin tesirlerinde kalıp, kendi kimliklerinden uzaklaştılar. İran ve Rusya'da kurulan Moğol devletleri Müslüman oldular ve buralardaki Türklerin ve diğer milletlerin içinde eridiler. Çin'deki de aynı akibete uğradı.

5 Cengiz Yasası nedir?

Moğol İmparatorluğu'nun askeri örgütlenmesini ve hukuki işlerini düzenleyen kanunlar, 'Cengiz Han Yasası' diye bilinir. Bu yasanın tamamı Cengiz tarafından konulmamış, önceki nesillerden gelen Moğol töreleri, onun yaptığı bazı ilavelerle bir bütün haline getirilerek, resmiyet kazanmıştır.

33 defterden oluşan Cengiz Han Yasası, Moğol hazinesinde saklanıyordu. Cinayet, soygun, yalan, zina, büyü yapmak gibi suçların cezası idamdı. Cengiz Yasaları, kendisinden sonra gelen bütün Moğol devletleri tarafından (İslamiyeti kabul edenler de dahil), uygulanmıştır.

Cengiz yasaları günümüze tam olarak ulaşmamıştır. Ancak Moğol tarihine ait bazı eserlerde, kimi maddeleri zikredilmiştir.

6 Moğollar Avrupa'yı işgalden niçin vazgeçti?

Rusya'yı ele geçiren Moğollar 1242 yılında, Avrupa kapılarındaydılar. Bir Hıristiyan ordusunu Polonya'da, diğerini Macaristan'da yok ettiler. Öncüleri Viyana ve Adriyatik önlerinde görünüyordu. Asya'yı atlarının nalları altında ezmişler, sıra Avrupa'ya gelmişti.

Cengiz Han'ın en önemli komutanlarından, bir savaş dehası olan Sabatay'ın idaresi altındaki Moğol atlıları Viyana'yı ele geçirmeye hazırlanıyordu. Ancak Viyana'dan binlerce kilometre uzaktaki bir kişinin ölümü, Avrupa'yı bu felaketten kurtardı: Büyük Han Ögedey ölmüştü.

Moğol töreleri, han öldüğünde yenisini seçmek için anayurda dönmelerini gerektiriyordu. Sabatay, Avrupa'ya saldırıyı yarıda bırakıp emrindeki birliklerle anayurda döndü.

Moğollar bir daha Avrupa'ya geri dönmediler, o tarihten sonra, Çin ve Arap topraklarını istila etmek için uğraştılar.

7 Son Moğol istilacısı Timur mudur?

Moğol istilaları, Cengiz'in haleflerinin kurduğu devletlerin ortadan kalkmasına rağmen bitmemiştir. Son Moğol istilasının Timur tarafından gerçekleştirildiği iddiaları mevcuttur.

Timur, Çağatay Hanlığı'nı ortadan kaldırarak kendi devletini kurmuş ve Anadolu'dan Çin'e kadar olan sahada, yaklaşık iki asır önce esen Moğol fırtınasının bir benzerini tekrarlamıştır.

Timur'un ait olduğu Barulas boyunun bir Türk boyu olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. Buna karşılık Timur'un kurduğu devletin teşkilat, askeri sistem ve hukuki yapı (Cengiz Han Yasası'nı uygulamıştır) bakımından Moğol devletlerine benzemesi nedeniyle Timurlu Devleti'ni bir 'Moğol devleti' olarak kabul edenler de vardır.

8 Moğolların İslam dünyasına verdiği zarar nedir?

Moğolların en fazla zararının dokunduğu kesim, Müslüman devletlerdir. Moğol istilasının İslam dünyasındaki ilmi ve kültürel gelişmeyi sona erdirdiği ve İslam dünyasının kendi kabuğu içine çekilmesine neden olduğu yolunda iddialar vardır.

Gerçekten de Moğollar, özellikle yerleşik Müslüman devletlere büyük zarar vermişler, Maveraünnehir, Bağdat gibi yörelerde, uygarlığın ortadan kalkmasına neden olmuşlardır.

Moğollar işgal ettikleri yerlerdeki insanların çoğunu öldürdükten başka, cami, medrese ve kütüphaneleri tahrip ettiler,

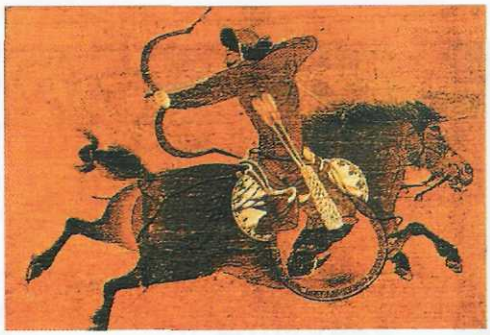

BİBLİYOGRAFYA

- Mustafa Kafalı, "Cengiz Han", TDV İslâm Ansiklopedisi, VII, s. 367-369.
- Ahmet Temir, Cengiz Han, Ankara 1990.
- Robert Cowley, Eğer Öyle Olsaydı, Alternatif Dünya Tarihi, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul 2000.
- İbrahim Kafeoğlu, "Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi", Tarih Dergisi, sayı: 8, (İstanbul 1953), s. 105-136.
- Rene Grousset, Bozkır İmparatorluğu, çev. Reşat Uzmen, İstanbul 1980.
- J.J. Saunders, The History of the Mongol Conquest, London 1971.
- Bertold Spuler, İran Moğolları, çev. Ahmet Temir, Ankara 1984.

merakediyorum@googlegroups.com

Bir Moğol savaşçısı (sağda). Moğol ordusunun gece konaklamak için yaptığı hazırlıkları gösteren bir minyatür (altta).

kentleri yakıp yıktılar.

Bağdat'ı işgal eden İlhanlı hükümdarı Hülagu, halifeyi bir çuvala koyup, Moğol atlılarının ayakları altında çiğneterek öldürttü. Bağdat'ın işgalinden sonra, ırmaklardan günlerce, kan ve mürekkep akmıştır. İstiladan önce Bağdat, İslam dünyasında entelektüel faaliyetlerin sürdürüldüğü, bilim ve sanatla iç içe bir kentti. İslam medeniyeti Moğol istilasının meydana getirdiği yıkımdan kendini kurtarıp önceki yıllardaki parlak dönemlerini bir daha yaşayamamış, kendi içine çekilmiştir.

9 Moğollar Türk müdür?

Deguignes, Zeki Velidi Togan gibi bazı tarihçiler, Türklerle Moğolların 'kardeş kavim' olduğunu ve aynı ırkın iki esas kütlesini oluşturduklarını ileri sürerler.

Togan, Cengiz'in Türk kökenli olduğunu da iddia etmektedir. Bu görüşe en sert tepki, İbrahim Kafesoğlu'ndan gelmiştir. Kafesoğlu'na göre her iki milletin belirli bir tarihten sonra aynı coğrafyada faaliyet göstermeleri ve atlı göçebe kültüre mensup olmaları nedeniyle, kültürel ve sosyal benzerlikleri bulunmaktadır; ancak her iki ırkın fiziksel görünüşleri ve dilleri farklıdır. Kafesoğlu, Cengiz Han'ın da Türk kökenli olmadığını, ırken Moğol olduğunu ortaya koymuştur.

10 Moğollarla Türkler arasındaki ilişkiler nedir?

Hunlardan itibaren Türk boylarıyla Moğol kabileleri arasında meydana gelen siyasi hakimiyet mücadelelerinde, Cengiz Han ortaya çıkana kadar, genelde üstün olan taraf, Türkler idi. Ancak Cengiz Han ve onun çocuklarının kurdukları Moğol devletleri, birçok Türk devletini yıkıp, çeşitli Türk boylarını idareleri altına aldılar. Birçok Türk boyu Moğol ordularıyla birlikte, onların istilalarına katıldı.

Maveraünnehir bölgesinde Türklerin yaşadığı kentler tahrip edildi ve milyonlarca Türk öldürüldü, milyonlarcası ise batıya göç ederek canını kurtardı. Yeraltı sulama kanallarına varıncaya dek, bu bölgedeki her şey, Moğollar tarafından tahrip edildi.

Moğolları durdurmayı başaran tek devlet, Mısır ve Suriye'de hüküm süren Memlükler oldu. Kalavun ve Baybars, Aynicalut savaşında (1260), Moğol kuvvetlerini mağlup edip Mısır üzerine ilerlemelerini engellediler. Ancak aynı başarıyı gösteremeyen Selçuklu devleti, Kösedağ savaşını kaybettikten sonra, İlhanlı devletinin hakimiyeti altına girdi ve Anadolu, Moğollar tarafından işgal edildi.

Maveraünnehir bölgesinde olduğu gibi, Anadolu'da da, yerleşik hayata geçmiş Türkler büyük bir darbe yediler. Moğolların, Türk tarihine en büyük tesiri ise Türk boylarının gördükleri baskı sonucu, anayurtlarını Orhun bölgesinden ayrılıp önce Maveraünnehir, sonra da Kafkasya, İran ve Anadolu'ya gelmeleridir. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Haritada Akdeniz damgası

Portolanlar

Akdeniz'in yarattığı canlı ticaret ortamı, Hıristiyanlığın etkisindeki haritacılığa karşı, XII. yüzyılda yeni bir anlayış geliştirmişti: Pusula sisteminin haritacılığa uygulanmasıyla portolanların ortaya çıkışı...

KEMAL ÖZDEMİR

Ticari taşımacılığın yoğunluğu ve hac yolculukları nedeniyle, Akdeniz, XII. yüzyıl başlarından itibaren, gittikçe hızlanan bir gemi trafiğine sahne olur.

Aslında, 1180 yılına doğru Akdeniz'de kullanılmaya başlanan ve denizcilerin yoldaşı olan 'pusula'nın bu trafikteki yeri büyüktür. 'Kuzeyi gösteren manyetik iğne', seferlerin esenlikle yapılmasını kolaylaştırmıştı. Akdenizli gemicilerin 'bussula' adını verdikleri bu manyetik iğnenin kökeni ise VII. ve VIII. yüzyılların Çin denizlerine uzanır.

Akdeniz'de seferlerin salimen sürmesi, kaptanların deneyimlerinin yanı sıra, deniz haritaları, deniz seyahatleriyle ilgili kayıtlar ve pusula yardımıyla gerçekleşiyordu. İlk ve Ortaçağ'da korsanlar, kıyı denizciliği için her zaman bir tehdit oluşturmuş; pusula ise daha cesur rotaların çizilmesine yardımcı olmuştur.

Tarih öncesi çağlardan o günlere kadar, insanoğlunun harita yapma uğraşında, İskenderiyeli Ptolemaios'un (MS 90-168), 'Almagest' ve 'Geographia' adlı eserleri aşılmamış bir doruk noktası; İslam ve Batı dünyası için tek başvuru kaynağıydı. 26 bölge haritası ve bir dünya haritasını (mappa mundo) içeren 'Geographia' adlı eseri, dünyanın ilk atlası olarak kabul edilmektedir. Enlem ve boylam çizgilerini ilk uygulayan da o olmuştur.

Hıristiyanlığın yayılmasıyla Batı dünyasında haritacılık, dini inançların bir aynası biçimine büründü. Tipik dünya haritası, Kudüs'ün merkeze alındığı dört parçalı, haç planlı, okyanuslarla çevrili bir dünyayı resmediyordu.

Hıristiyan görüşünün yansıdığı bu dünya haritası MÖ V. yüzyılın başında Anaksimandros'un tarif ettiği dünyadan pek farklı değildir. Anaksimandros'un dünyası da Delphoi'nin merkez alındığı okyanuslarla çevrili bir dünya idi.

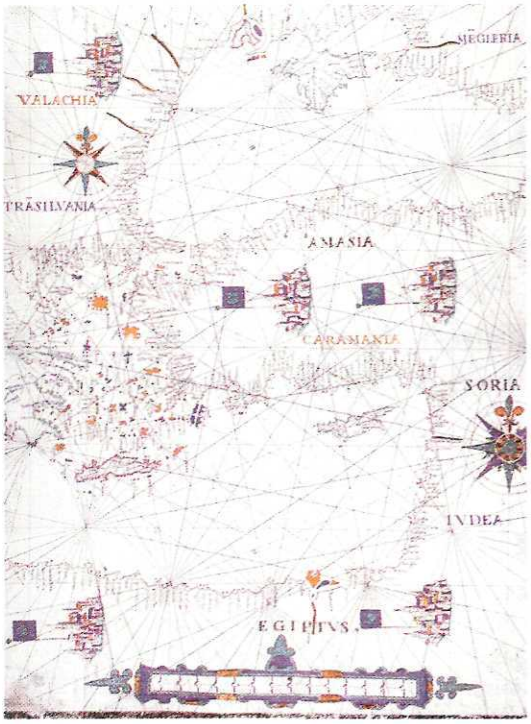

Hacı Ebül Hasan imzalı bir Akdeniz portolanı (Topkapı Sarayı Müzesi).

CENEVİZLİLER DEVREDE

Akdeniz'de süren canlı ticaret ortamı ve bunun yarattığı kozmopolitizm, bu işlevsiz haritalara bir alternatif doğurdu: Portolanlar.

Pusulanın gemiciler tarafından kullanılmaya başlanması, XIII. yüzyılda, Cenova ve Kata-

lan denizcilerin portolanları yaratmasını sağlamıştır. Farklı bir görüş de Çin ve Hint denizcilerince kullanılan bu tür haritaların Akdeniz için yapılması ile portolanların doğduğunu ileri sürmektedir. Kaynağı neresi olursa olsun, portolanlar, daha önceki yıllarda kullanılan haritalara göre 'devrim' niteliğinde yenilikler içeriyordu.

RÜZGAR GÜLLERİ SİSTEMİ

Portolanlarda, Ptolamaios haritacılığında kullanılan enlem ve boylam çizgileri yerine, rüzgar gülleri odaklı bir ağ sistemi haritanın altlığını oluşturuyordu.

Bu rüzgar gülleri, bütün portolanlarda aynı yerde ve belirli sayıdaydı. Bir merkez etrafında dairesel bir şekilde sıralanan 16 odak noktası vardı. Pusula, olduğu gibi haritanın içine yerleştirilmişti. Pusula kertelerinden çıkan çizgiler, bütün haritayı kat ediyordu.

Gemi kaptanı pusulayı hareket ettiği liman üzerine yerleştirerek bu çizgiler yoluyla, rotasını ve gideceği limanın yönünü kolaylıkla görebiliyordu.

Önemli bir başka gelişme de portolanların kuzeye yönlendirilmiş olmasıdır. Ptolemaios haritalarında kuzey yönü haritanın alt kenarı idi ve güneye yönlendirilmiş olarak çizilmişti.

MİL ÖLÇEĞİNİN UYGULANMASI

Portolan haritaların bir yeniliği de limanlar arasında giderken aşılacak mesafenin ölçülebilmesini sağlayan bir mil ölçeğinin bulunmasıydı.

Çoğunlukla boydan boya bütün Akdeniz'i kapsayan portolanların, Ortaçağ gemiciliğinin menzili içinde sayılan Karadeniz ve Britanya adalarını gösteren örnekleri de bulunuyordu. Portolanlar denizin nemi ve tuzunun yaratacağı yıpratıcı etkiler düşünülerek deri üzerine çizilmişlerdi.

Portolanlar tamamen denizcilerin sefer sırasında gerek duydukları bilgileri kapsıyordu. Harita üzerindeki yazılar kıyılarda yoğunlaşmıştı. Önemli merkezi limanlar kırmızı mürekkeple yazılır, diğerlerinde ise siyah renk kullanılırdı. Kıyıdan uzaklaştıkça iç kısımlarda bilgi daha azdı, hatta boş bırakılırdı.

Bugün modern deniz haritalarında da kıyılar dışındaki alanlar hakkında pek az bilgi haritalara işlenmiştir. Limanlar ve deltalar olduğundan daha büyük ve abartılıdır. Akdeniz olağandan daha uzun çizilmiştir.

Günümüze ulaşan ve çeşitli müze koleksiyonlarında bulunan portolanların çoğunluğu çok gösterişli ve göz alıcı renklerle boyanmıştır.

Ülke bayrakları, krallık armaları, gemiler, küçük kent resimleriyle süslenen bu seçkin örneklerin çoğunluğu, önemli kişiler ve zengin tüccarlar için hazırlanmıştır. Denizcilerce kullanılanlar, daha gösterişsiz ve fonksiyoneldir.

Gemicilerin ortak ürünleri

Portolan haritalar Akdenizli gemicilerin ortak ürünleri olarak kabul edilmelidir. İtalyan haritacıların ünlenmesi, ticari olarak bu haritaları seçkin kişilere sunmak için yapmalarından kaynaklanır. Osmanlılar XVI. yüzyıl Akdeniz'inin üç büyük gücünden biriydi ve çoğunluğu kaptan olan denizci-haritacılarıyla Akdeniz portolancılığına çeşitli ürünler verdiler. Türk haritacılığının öncüleri, bu dönemde yetişti. Piri Reis, Ali Macar Reis ve Menemenli Mehmet Reis gibi haritacıların portolanları günümüze ulaşmıştır. Keşiflerin hızlanmasında önemli bir rol oynayan portolanlar, XVII. yüzyılda haritacılığın hızla gelişmesi sonucu, önemlerini yitirmişlerdir. Ancak dünya haritacılığının en renkli ve gözalıcı eserleri olarak, seçkin koleksiyonların değerli parçaları olmayı sürdürmektedirler.

Anadolu ve Doğu Akdeniz'i kapsayan bir İspanyol portolanı (solda). XVI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir Portekiz portolanı (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Rumeli Demiryolları İhalesi

'Yüzyılın vurgunu'

Tarihçi ve devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın da vurguladığı gibi, 'Rumeli Demiryolları İhalesi' ülkemizde bu tür ihalelerde rüşvet ve yolsuzluk kapılarının aralanmasının 'ilk' adımını oluşturmuştu.

VAHDETTİN ENGİN

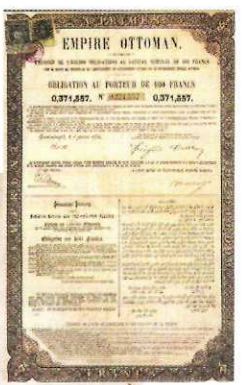
Macar kökenli Yahudi banker Baron Maurice de Hirsch, Belçika'da çalışıyordu. Ama 1860'ların sonunda, işleri hiç de iyi gitmiyordu. Tabii ki, Osmanlı devletinin 'Nafia Nazırı' Garabet Artin Davut Paşa, Baron Hirsch'i bulana kadar...

Bu buluşma, daha sonraları, Avrupa ticaret çevrelerinde 'yüzyılın vurgunu' olarak nitelendirilen 'Rumeli Demiryolları İhalesi'nin ilk adımı olmuştu.

Aslında, Tanzimat dönemi idarecileri, Avrupa ile bütünleşme yolunda, demiryolunun önemini kavramışlardı. Ayrıca askeri ve ekonomik avantajlarını da göz önünde bulundurarak, İstanbul'u Balkanlar'ın belli başlı büyük kentlerine ve Avrupa'ya bağlayacak bir demiryolu hattının yapımını gündeme getirmişlerdi.

YATIRIMCI BULUNAMIYOR

'Rumeli Demiryolları' olarak adlandırılan bu projeye çok önem verildiğinden ve mutlaka gerçekleşmesi istendiğinden, 1856 yılından itibaren Avrupa sermaye çevrelerinde bu işi üstlenebilecek bir yatırımcı aranmaya başlanmıştı. Tam 2000 kilometre olarak düşünülen bu hatları ihale edebilmek için birçok girişim yapılmışsa da yatırım çok büyük olduğundan, uygun bir müteahhit bulunamamıştı. Sonunda, 1869 yılında, Baron Hirsch ile ilişki kurulmuştu. O andan itibaren de, dünya çapında bir ihale yolsuzluğunun çarkları işlemeye başlamıştı.

EMPIRE OTTOMAN.

OBLIGATION AU PORTEUR DE 500 FRANCS

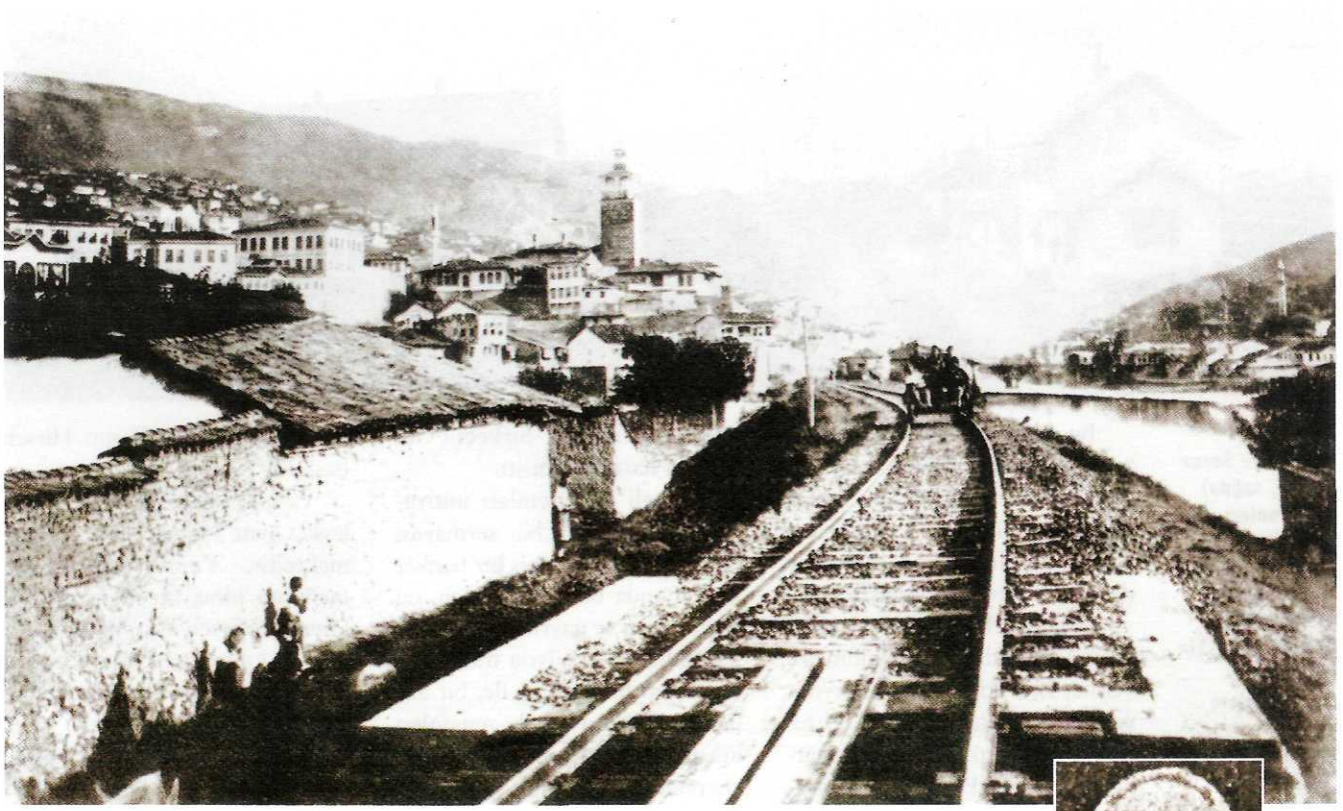
0,371,857. N 0,371,857.

Gare des Chemins de fer Orientaux à Constple.

1870'lerde Sirkeci Garı (altta) ve Rumeli Demiryolları için piyasaya sürülen bir tahvil örneği.

Osmanlı devleti adına hareket eden Nafia Nazırı Garabet Artin Davut Paşa, Paris'te Hirsch ile temas kurdu. Karşılıklı görüşmeler neticesi Hirsch, 2000 kilometre olarak öngörülen demiryolunu, sermayesini de kendisi tedarik etmek suretiyle, yapmayı taahhüt etti. Bu çerçevede, taraflar aralarında, 17 Nisan 1869 tarihli bir mukavele imzalandı. Fakat bunun yürürlüğe girebilmesi için, Osmanlı hükümeti tarafından onaylanması gerekmekteydi. Oldukça karışık tarzda hazırlanan mukavele metni, hükümet üyeleri arasında müzakere edilirken, birçok noktada itirazlar yükselmişti.

Davut Paşa'dan gerekli izahat istendiğinde ise kendisinin hükümlerden fazla da haberdar olmadığı ve mukavele metnini Hirsch'in önerdiği bir avukata yaptırdığı anlaşılmıştı. Girişeceği işten büyük bir rant ümit eden Baron Hirsch, rüşvet çarkını döndürmeye Davut Paşa ile başlamıştı.

Selanik-Üsküp hattı üzerinde yer alan Köprülü beldesinden geçen demiryolu hattı ve Baron Hirsch (üstte). Osmanlı Demiryolları Heyeti toplu halde (sol altta).

ALİ PAŞA'NIN TAVRI

Konuya çok önem veren Sadrazam Âli Paşa ise bir an önce sonuca ulaşmak istiyordu. Dolayısıyla, birkaç 'iyileştirme' ile yetinilerek Rumeli Demiyolları'nı yapma ve işletme imtiyazı, 99 yıl süre ile Baron Hirsch'e verildi.

Demiryolu inşaatına girişilmesi için, öncelikle sermaye tedariki gerekli idi. Baron Hirsch'in önerisi ile beheri 400 Fransız Frangı değerinde, 1 milyon 900 bin adet tahvil piyasaya sürülecekti.

Satış şansı açısından, tahvillerin ikramiyeli olması kararlaştırılmıştı. Baron Hirsch bu tahvilleri hükümetten, tanesi 128,5 Fransız Frangı karşılığında satın aldı ve hemen ardından, bir bankalar grubuna, beheri 150 Fransız Frangı karşılığında sattı.

Böylece daha işin başında, hiçbir risk almadan, 42 milyon 570 bin frank kazandı. Bundan başka, tahvillerin piyasaya sürülmesinden de ayrıca pay alacaktı. Nitekim tahviller 175 frank bir ortalamayla satıldı ve Hirsch buradan da kazanç temin etti.

Aslında tahvillerin piyasaya sürülmesi işini devlet kendi başına gerçekleştirseydi, Baron Hirsch'in haksız olarak elde ettiği yüksek miktardaki kazanç, devletin kasasına girecekti. Ama mukavele safhasında olduğu gibi, sermaye temini aşamasında da Baron Hirsch'in rüşvetleri devreye girmiş ve bu suretle, bazı devlet adamları onun tahvil oyununa göz yummuşlardı.

Yapılacak demiryolu İstanbul'dan Edirne'ye ulaşacak, oradan da Sofya ve Belgrad üzerinden Avrupa hatlarıyla birleşecekti. Diğer bir kol ise Selanik'ten Bosna'ya kadar uzanacaktı.

İNŞAAT BAŞLIYOR

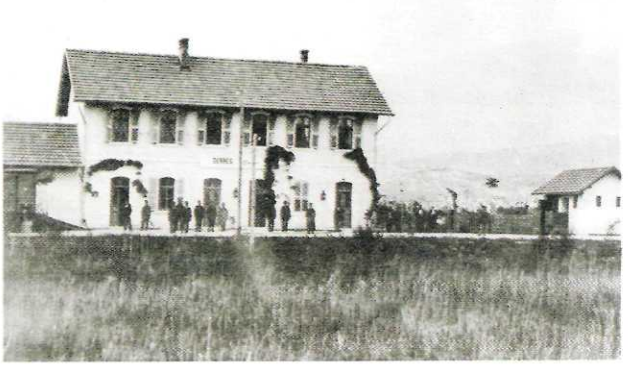
İnşaat çalışmaları başladı. İşin bu safhasında da Baron Hirsch çeşitli yöntemlerle kendine haksız kazanç temin etmenin yollarını bulmuştu. Ama bunlar ancak kendisine göz yumulması suretiyle olabiliyordu. İşte bu konuda yeteri kadar müsamaha gören Hirsch, kazancını giderek katladı.

Örneğin, Hirsch hattın kilometresi için 200 bin Fransız Frangı alıyordu. Fakat inşaat işini taşeron firmalara devrettiğinden, onlara kilometre başına ancak 100 bin Fransız Frangı ödemekteydi.

merakediyorum@googlegroups.com

Dedeağaç (üstte) ve Serez (üstte, sağda) istasyonları. Selanik istasyonu (sağ altta). Rumeli Demiryolları İhalesi'ne ilişkin yorum ve karikatürlere Fransız basınında sık sık rastlanıyordu (altta, 'La Silhouette'in 17 Haziran 1894 tarihli kapağı).

Bu durumda inşaatta ve malzemede azami ölçüde tasarrufa gidiliyor ve doğal olarak, hatlar da kötü yapılıyordu. Fakat yeterli denetim olmadığından, bunlar da görmezlikten gelinmişti.

Neticede Hirsch, 1869-1875 yılları arasında, 2000 kilometre yerine, 1279 kilometre demiryolu yaparak devlete teslim etti. Üstelik bunlar kötü inşa edilmiş hatlardı. Devlet ise yapımını sonradan üstlendiği Balkan Dağları'nı aşacak hatları bitiremediğinden, son derece önemsendiği halde, Avrupa hatları ile birleşme gerçekleşmedi. Bu irtibat ancak 1888 yılında sağlanmış ve meşhur 'Şark Ekpresi', ilk seferini yaptığı 12 Ağustos 1888 tarihinde, Sirkeci Garı'ndan hareket etmişti.

Rumeli Demiryolları imtiyazını aldığında hiçbir sermayesi olmayan ve iflas etmiş bir banker konumunda bulunan Hirsch, bu işten meşru ve gayrimeşru olarak kazandığı 350 milyon frank gibi muazzam bir meblağ ile, bir anda Avrupa'nın sayılı zenginleri arasına girmişti. Bu olay ticari çevrelerde, 'yüzyılın vurgunu' olarak değerlendirilmişti.

Ünlü tarihçi ve devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'ya göre de Baron Hirsch'in icraatları, ülkemizde bu tür ihalelerde rüşvet ve yolsuzluk kapılarının aralanmasının 'ilk' adımını oluşturmuştu.

Cevdet Paşa bu konuda şöyle demektedir: "Ben yıllarca hükümette ve Tanzimat Meclisi'nde görev yaptım. Bu tür mukaveleler hep elimden geçti. Ülkenin imarıyla ilgili bu tarz ihalelerden para almak, ne benim ne de diğer devlet adamlarının aklına bile gelmezdi. O zaman bu çığır henüz açılmamıştı. İstanbul'da bu tür şeylerden memurlara para vermeyi öncelikle Baron Hirsch başlattı."

Cevdet Paşa, bir başka vesileyle, aynı konuya yine değinmektedir. Yapılan hatlardan memnun olmayan Osmanlı hükümeti, Hirsch ile ihtilafa düşmüş ve konu mahkemeye intikal etmişti. Hükümetin Hirsch'ten taleplerinin neler olacağını araştırmak üzere oluşturulan komisyonun başkanı olarak Ahmet Cevdet Paşa, şu tespitleri yapıyordu...

4.000'DEN FAZLA EVRAK

"Hirsch işlerine dair, dört binden fazla evrak çıkarılıp bir sene süre ile incelendi. Yapılan incelemeler sonucu, o kadar yanlış ve fahiş uygulamalar görüldü ki, bunlara gaflet ve hata eseridir denilemeyeceği, hepsinin rüşvet ve çalıp çırpma neticesi olduğu anlaşıldı."

Sonuç itibariyle, Rumeli Demiryolları, oldukça pahalıya patlayan; ama önemli dersler de içeren bir 'deney' olarak, tarihimizdeki yerini almıştır. ■

Son taksit 1954'te ödendi

Hirsch öldüğünde, arkasında 800 milyon Fransız Frangı tutarında bir miras bırakmıştı. Hirsch'in bu kazancına karşılık, çok iyi niyetle işe başlayan Osmanlı devleti, bazı devlet adamlarının aldığı rüşvetler neticesi, hazinesine ağır bir yük getiren önemli bir borcun altına girmişti. Rumeli Demiryolları'nın Osmanlı devletine toplam maliyeti, 2 milyar 800 milyon Fransız Frangı olmuş ve devlet, yıllar boyunca bu borcu ödemeye devam etmişti. Hatta 1954 yılında en son taksidi ödenen 'birleştirilmiş Osmanlı borçları'nın arasında, Rumeli Demiryolları borcunun da bulunduğunu biliyoruz.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Balkan göçmenleri İstanbul'da

On ay süren Osmanlı-Rus savaşı, toplumu temelden sarsmış ve Rumeli'de yaşanan felaket, yarım milyonu aşkın bir Müslüman nüfusun yaşamına mal olmuştu.

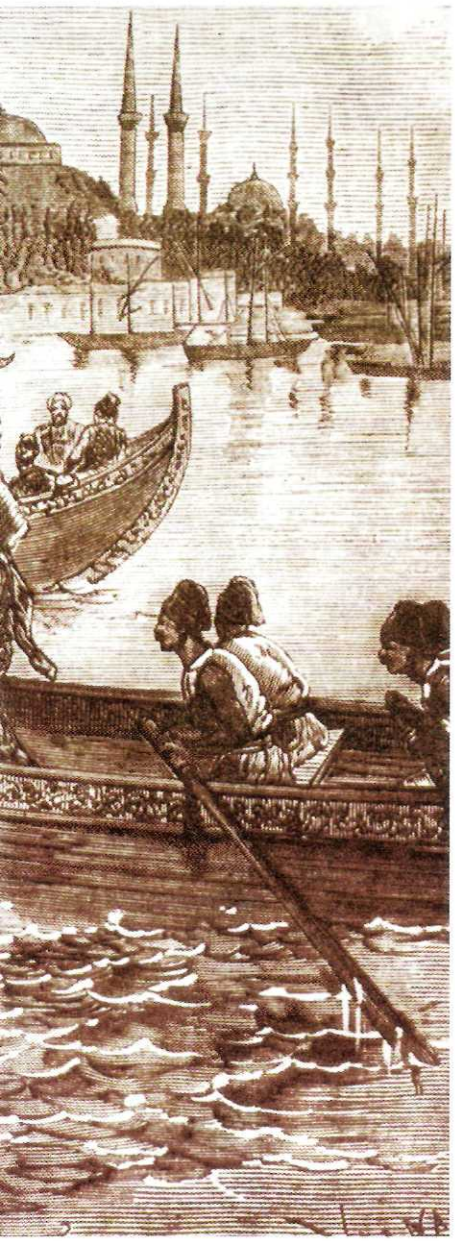

Balkanlar'dan kaçan Türk göçmenleri, Anadolu'da iskan edilmek üzere kayıklarla Üsküdar'a geçiriliyor.

NECDET SAKAOĞLU

Günümüzden 124 yıl önce, Osmanlı devleti, uzun tarihinin en büyük savaş sınavını verirken, Tuna yalılarından Yeşilköy'e, Kafkas dağlarından Erzurum'un Aziziye tabyalarına uzanan savaş cephelerinde, bu cephelerin gerisindeki Rumeli ve Anadolu bölgelerinde de açlık, kıtlık, göç olguları yaşanıyordu.

Tarihçilerin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başlığıyla verdiği, Rumî 1293 yılında başladığı için de '93 Harbi' denilen ve 10 ay süren bu savaş boyunca, ağır seferberlik koşulları yaşanmış; silah altına alınanlar cephelerde erirken sivil halk da işgal, baskın, çete, soygun, ricat, göç, açlık, soğuk, salgın karabasanına tutsak olmuştu.

Cephelere asker, cephane, erzak sevki, yaralıların tedavisi, on binlerce Rumelilinin kış ortasında göçmen olması, Rus ordularının Edirne'yi işgal ederek Çatalca'ya inmesi, Grandük Nikola'nın Ayastefanos'ta (Yeşilköy) karargâh kurması, korku uyandırdı.

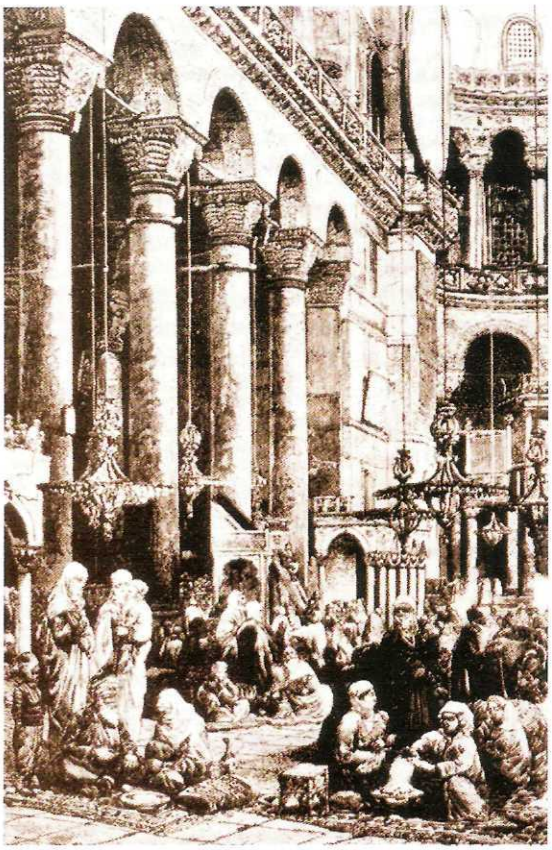
İstanbul'a akan göçmenler, camileri, medreseleri, meydanları doldurdu; teneke, tahta barakalardan göçmen mahalleleri oluştu. Bu durumda, halka moral vermek düşüncesiyle, Gazi Osman Paşa'nın Plevne savunması, Doğu cephesindeki başarılar, büyük birer zafer gibi açıklandı; bunlar için destanlar, türküler yazıldı.

NEDEN 'BÜYÜK SEFERBERLİK' DENDİ?

93 Harbi'nin tahribatı öylesine ağır olmuştur ki, bu felâketi ve 40 yıl sonraki seferberliği -I. Dünya Savaşı'nı- yaşayanlar, ilkine, 'Büyük Seferberlik' demişlerdir.

93 Harbi, bir bakıma Çarlık Rusya'sının Osmanlı devletini yutma, 20 yıl önceki Kırım Harbi'nin intikamını alma projesiydi. Üstelik, Kırım Savaşı'nda, 'Düvel-i Muazzama'nın desteği sayesinde, zafer kazanan Osmanlı ordusu, bu kez yalnızdı; iç siyaset çalkantılı bir süreçten geçiyordu, halk ise 1873-1875 kıtlıkları nedeniyle aç ve umutsuzdu.

Yoksul yığınların alın teri ve savaşlarda akan kanıyla beslenen İstanbul saraylarındaki lüks ve israfla, Anadolu halkının katlandığı açlığın o günkü boyutlarını yan yana getiren bir belgeselden, yazık ki yoksunuz.

Ayasofya Camii'nde barınan göçmenler (Bilal N. Şimşir, Göçler I).

Yabancı kimlikli Osmanlılardan Anderas David Mortmann'ın anılarını (İstanbul ve Yeni Osmanlılar, İstanbul, 1999) okuyanlar bu konuda bizim tarihlerimize hiç yansımamış tanıklıklar karşısında hayrete düşebilirler.

1876 kışında, İstanbul'dan yola çıkıp 'at sırtında' Anadolu'yu kat eden İngiliz gezgin Frederick Burnaby'nin yapıtında da (Yzb. Frederick Burnaby, Küçük Asya Seyahatnamesi, İstanbul 1998) ilginç gözlemler vardır.

Siyasal ve ekonomik çalkantılara gelince; 93 Harbi arifesinde Saray'ın, Bâbıalî'nin, ordunun gündemleri, sorunlar ve bunalımlarla doluydu: Yolsuzluklar, çığ gibi artan iç ve dış borçlar, yöneticilerle ilgili dedikodular, güven bunalımı, Genç Osmanlılar'ın özgürlük- demokrasi istekleri, Avrupa devletlerinin

merakediyorum@googlegroups.com

93 Harbi'nin iki meşum gecesi

8 ve 9 Ocak 1878

O günlerin hazin öyküsü, Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi'nin, "Tarihçe-i Vak'a-i Zağra – Hercümerc-i Kıt'a-i Rumeli" adlı yapıtında ayrıntılarıyla anlatılır. Balkanlarda şiddetli bir kışın başladığı 1878'in ilk günlerinde, Zağra Müftüsü'nün deyimiyle, tam bir "hercümerç" yaşanmıştır. Şıpka'dan sonra önünde bir engel kalmayan Rus birliklerinin Sofya ovasına inişi, erzakı tükenmiş olarak ricat eden Osmanlı taburlarınınsa, Yıldız Sarayı'ndan gelen buyruklarla savunmada tutulmaya çalışılması, paşalar arasındaki anlaşmazlıklar; Sofya'dan Bergos'a kadar, Türk ahalisinin, köy köy, kasaba kasaba arabalarını yükleyip "göçmen" olmak üzerelerken İstanbul'dan gelen, "Ateşkes ilan edildi. Asker ve ahali çekilmesin!" telgraflarına inanıp evlerine dönmeleri; 10 saat sonra, "Ahaliyi hicret ettirin, mala eşyaya bakacak gün değildir!" yollu telgraflar üzerine, yataklarından fırlayanların karlara, buzlara, bataklara dala çıka yollara dökülüşleri... İşte tarihin bir insanlık dramı o meşum 8-9 Ocak 1878 gecesi başlamış; Osmanlı devletinin, Rumeli'nde 195 bin kilometrekare toprak kaybını belgeleyen Ayastefanos Önbarış Antlaşması'nın 3 Mart 1878'de imzalanmasına değin, iki ay sürmüştür. Artık, Sofya–İstanbul arasında perişan kafileler vardır ve bu, yüzyıllar önce fethedilen Balkan topraklarına Anadolu'dan göçenlerin 'Evlâd-ı Fatihan' denilen torunlarının, ricat eden ordunun ardına takılıp '93 Muhacirleri' kimliğiyle geri dönüşü olmuştur. Bu dönüş, bir 'muhaceret' sürecinin başlangıcı olup arkası çorap söküğü gibi gelecek; Girit, Selânik, Bulgaristan, Romanya ve 'Mübadele' muhacirleri, fasılalarla Türkiye'ye sefalet ve gözyaşı taşıyacaklardır.

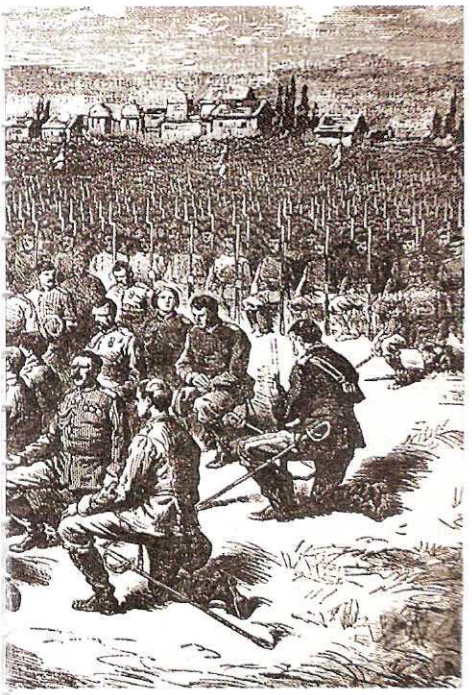
'Doğu Sorunu'nu bir baskı öğesine dönüştürmeleri, Hersek'te ayaklanma (1875) ve o yıl, devlet borçlarının ödenmesini erteleyen Ramazan Kararnamesi'nin yayımlanması, Karadağ olayları, ertesi yıl Bulgaristan'da ayaklanma başlaması, 'talebe-i ulûm'un (medrese öğrencileri) eylemleri, Berlin Memorandumu, Osmanlı devletinin bağımsızlığına vesayet konulması, Selânik'te Almanya ve Fransa konsoloslarının linç edilmesi, Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) tahttan indirilmesi ve kuşkulu ölümü, Çerkes Hasan Olayı, Sırp ve Karadağ savaşları, depresyon geçiren V. Murad'ın da üç aylık bir saltanattan sonra tahttan indirilmesi, II. Abdülhamid'in (1876-1909) tahta çıkışı, Rus ültimatomu, İstanbul Konferansı, Kanun-ı Esasî'nin (Anayasa) ilânı, Meclis-i Meb'usan'ın açılışı... 93 Harbi'nden önceki 1875 ve 1876 yıllarının başlıca konuları bunlardı ve doğrusu, giderek güçlenen Rusya açısından, -Çar II. Aleksandr savaş yanlısı olmasa da- bir istila fırsatı doğmuş bulunuyordu!

RUSYA'NIN 'UMUMİ HARP' İLANI

Sonra ne oldu? Her büyük savaşı tutuşturan kıvılcımlar gibi, bu savaşa da bir bahane bulundu: Osmanlı ordusunun Sırp ve Karadağ ayaklanmalarını bastırmasına karşın Rusya, Nikşik kasabasının Karadağ'a bırakılmasını istedi; Bâbıâli reddetti. Tepedekilerin bu notalaşması, iki taraftan yüz binlerce insanı yeni bir savaş ortamına sürüklemeye yetti!

Rusya'nın 'Umumi Harp' ilan ettiği haberi, 24 Nisan 1877'de Bâbıalî'ye ulaştı. Ertesi gün, Meclis-i Meb'usan'daki

tartışmalarda, İstanbul Meb'usu Hasan Fehmi Efendi, bunun bir 'istila' kararı olduğunu, tüm tebanın bu karara canları ve mallarıyla karşı koymaları gerektiğini vurgularken, Halep Meb'usu Manuk Efendi, "Rusya hiçbir zaman Hıristiyanları himaye etmediği gibi, Hıristiyanlar da bu himayeyi istemez. Ben Ermeniyim. Vilayetimin Ermeni Hıristiyanları adına, Rusya'nın himayesine muhtaç olmadığımızı beyan ederim. Memleketimizi müdafaa için, mal ve canlarımızı fedaya hazırız!" diyordu.

OSMANLININ YALNIZLIĞI

İngiltere, Fransa ve Avusturya tarafsızlıklarını ilan ettiklerinden, Osmanlı orduları, Rus orduları karşısında yalnız kaldı.

Kaynaklar, Rumeli ve Doğu cephelerinde Rusların toplam 546 bin kişilik bir seferi orduya, Osmanlı ordularının ise Mayıs 1877'ye kadar silah altına alınanlarla, 480 bin mevcuda ulaşabildiğini yazıyor.

10 ay süren süren (Mayıs 1877–Mart 1878) ve Osmanlı toplumunu temelden silkeleyen bu büyük savaşta, Tuna-Rumeli Cephesi'ndeki Osmanlı ordularının başkumandanı (Serdar-ı Ekrem) Çırpanlı Abdülkerim Nadir Paşa, Rus ordularının başkumandanı ise Grandük Nikola idi. Yaşlı fakat deneyimli Çırpanlı Paşa, Plevne'deki olağanüstü savunmayla kamufle edilmeye çalışılan bozgunun sorumlusu olarak Divan-ı Harb'e verilmişse de savunması Saray'ı ve Bâbıâli'yi güç durumda bıraktığından, yargılanması kesilip, Paşa Rodos'a sürülmüştür. Bu ilginç savunma, 'Karagöz' gazetesi tarafından 1329'da (1913) bir risale olarak yayımlanan "Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nâdir Paşa'nın Müdafaanâmesi" ile Cevdet Paşa'nın Tezakir'inde vardır...

Doğu Cephesi'nde ise Katırcıoğlu Ahmed Muhtar Paşa, karşısında da Ermeni asıllı general Loris Melikof vardı.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Doğu Cephesi savaşlarını, 'Sergüzeşt-i Hayatımın Cild-i Sanisi'nde (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996) anlatmıştır.

İKİ TARAFLI GÖÇ BAŞLIYOR

Rumeli'nin neredeyse tamamının yitirilişiyle noktalanacak bir bozgun yaşanması, Yeşilköy'de karargâh kuran galip Grandük Nikola'nın Dolmabahçe rıhtımında törenle karşılanıp II. Abdülhamid'le görüşmesi, payitaht halkını korkuya boğmuş; dondurucu kış soğuğunda Balkan göçmenleri İstanbul'a akarken, İstanbullular da Anadolu'ya göçmeye başlamışlardır.

Facia sürerken II. Abdülhamid, savaş koşullarını gerekçe gösterip 13 Şubat 1878'de Meclis-i Meb'usan'ı kapatmıştır.

HALK, KILIÇTAN GEÇİRİLİYOR

İzleyen günlerde Süleyman Paşa, dağılan birlikleri Filibe'de toplamaya çalışırken Rus tümenlerinin Edirne'ye girdiği haberi ve "Gâvur geliyor!" sadalarıyla, bitkin ve aç askerler de şuursuz bir kaçışa yönelmişler; Kazaklar, asker-sivil demeden, yetiştikleri kafileleri kılıçtan geçirmişlerdir. Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi, o günlerin kıyım ve kırımlarını özetle şöyle anlatır:

"Ahali zaten ürkmüş ve tetik üzerinde bulunur olduğundan, düşmanın İsve ve Hamidli geçitlerinden tecavüz ettiği gün, araba ve hayvanları ile, bunları bulamayanlar ise yayanca, Zağra ve Çırpan üstünden kaçmaya başladılar. Yardımcı askerler dahi dağıldı. Bu firari askerler Çırpan, Eski Zağra, İzlâdi ve Karlova taraflarından yollara dökülen binlerce muhacire bir kat daha dehşet verdiler. Kabacık ve Sek-

Rus generalleri, Yeşilköy'de (Ayastefanos) zaferlerini dini bir ayinle kutluyorlar (solda). Adana'ya gönderilen göçmenler için yaptırılan meskenlerin resmi açılış töreni (altta; Servet-i Fünûn'dan).

merakediyorum@googlegroups.com

İstanbul'da neler yaşandı?

Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi', "Tarihçe-i Vak'a-i Zağra – Hercümerc-i Kıt'a-i Rumeli" adlı yapıtında, 93 Harbi'ne ilişkin olarak Balkanlar'da yaşananların, İstanbul'a yansımasını da anlatır: "Rumeli'nden boşanan yüz binlerce ahali, araba ve hayvanla, trenle yahut yaya, gece ve gündüz demeyip İstanbul'a döküldüler. Son nefesteki canlarını, Payitaht-ı Saltanat'a ve İstanbulluların merhamet kucaklarına attılar.

Sirkeci mevkii, Ayasofya, Sultanahmet, Yenicami, Nuruosmaniye ve diğer camilerle birçok mektep ve binaların avluları ve bütün meydanlar, mahşere döndü *(sağda)*. Trenler tasavvur olunmaz bir halde geliyordu. Vagonların içi ve üstü, erkek kadın, kucak kucağa istif olmuş, yanları hatta ön ve arkadaki zincirlerin üstleri insan örülmüş idi *(altta)*. Soğuktan donarak düşenler istasyonlarda hasta kalanlar hesapsızdı. Bunların çoğu açlıktan ve soğuktan kırıldı. Allahın hikmeti, o günlerde şiddetli fırtınalar kar ve yağmurlar durmayıp bu biçarelerin üzerinden geçti. Vagonlardaki sıkışıklık ve ızdırap içinde lohusalar ve nice anneler yavrularıyla telef olup gittiler."

İstanbul'a gelen Rumeli göçmenlerinin öyküsü ve o günlerin İstanbul'undaki genel hava, Nedim Gök'ün "Rumeli'nden Anadolu'ya Türk Göçleri" (Ankara 1994) adlı yapıtında da yer alır: "İki saatte bir, 20-30 vagon dolu olduğu halde bir tren geliyordu. (...) Vagonlardan inen muhacirlere, ilk önce Sirkeci Garı'nda, Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye ve Baron de Hirsch Komitesi tarafından, çorba ve ekmek veriliyordu. En muhtaç olanlarına yün battaniyeler dağıtılıyor, hasta olanların, 4-5 yataklı hasta odasında ilk tedavileri yapılıyordu. (...) 15-24 Ocak 1878 arasında gelen 80 bin muhacirle, İstanbul'daki göçmen sayısı, 150 bine yükselmişti. Bu akın sonucu gelenlerin çoğu, açıkta kaldılar. İstanbul'da yer bulunamadığı için Edirne-İstanbul demiryolu hattı boyunca, 25-30 bin muhacir perişan durumda kalmıştı. 31 Ocak'ta Edirne Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra da göçün devam etmesi üzerine, şehirdeki izdihamı azaltmak için, muhacirlerin bir kısmının taşraya sevki kararlaştırıldı. Yine de 4 Mart'ta İstanbul'daki muhacir mevcudu 200 bine ulaşmış bulunuyordu."

banlı istasyonlarına mahşer gibi toplanmış, karlar üstünde şimendifer bekleyen biçare ahali bu korkuyla Edirne'ye ve Kırcaali dağlarına yürüdüler. Yollarda ve istasyonlarda terk olunan kıymetli eşyaların, at ve hayvanların hesabı yoktu. Evlâdını taşıyamayanların, 'Araba getirip sizi alacağız!' diye aldatıp bıraktıkları masumlar karlar üstünde bekleşe kalmışlardı. Herkes can derdine düştüğünden, geriden gelip faciayı görenler de bir âhı teessüfle yanlarından geçip giderlerdi. Ruslardan kaçan yüz binlerce ahali, sel önündeki çer çöp gibi, imkân nereye müsait olursa o tarafa akıp gitmekte, ana baba evladını ve evlat ana babayı terk etmekte, o şiddetli kışta kırlarda kar üstünde yatmaktaydılar. Her işin tedbirinde noksanlık olduğu gibi, muhacirlerle dolu katarlar haftalarca yollarda tutuldu ve birçokları öldü. Mütareke görüşmeleri için hususi trenle Kızanlık'a hareket eden Server ve Namık paşalar muhacirlerin dehşet verici manzarasını görmemek için trende gizlenmeye mecbur olmuşlardı. Diğer yandan Moskof orduları her taraftan Edirne'yi kuşatmış; öncüleri ise Çatalca'ya erişmişlerdi. Bunlar, yetiştikleri muhacirleri soyarak vahşetle katlettiler. Yollarda soğuktan donarak, kalabalık yüzünden vagonlardan dökülerek ölenler de sayısızdı." ■

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

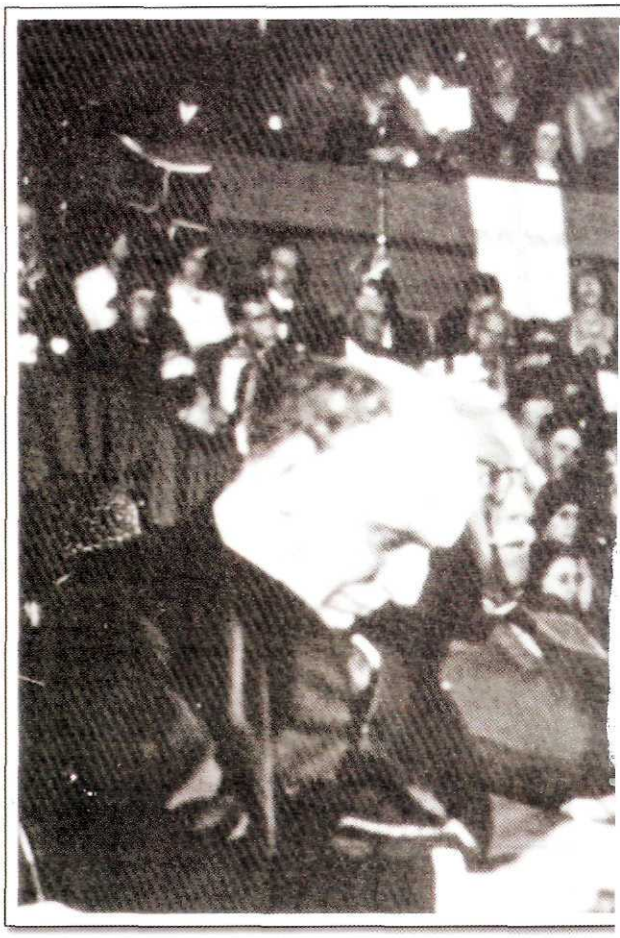
BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Ermeniler nasıl kullanıldılar?

Avrupalı 'büyükler'in günahı

Önce Ruslar, sonra da İngiliz ve Fransızlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş Savaşı'na uzanan dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak için, 'Ermeni sorunu'nu her seviyede kullandılar.

ORHAN KOLOĞLU

'Doğu Lejyonu' adı altında Fransızların kurduğu Ermeni Lejyonu, Çukurova'da uygulanan vahşetin sorumlusuydu.

Doksan Üç Harbi diye bilinen 1877-78 Savaşı'nda, Rusya karşısındaki yenilgi, Osmanlı devletinin parçalanma sürecinde son genel işareti verir.

Osmanlı toplumunu oluşturan dini ve etnik cemaatlerin belli başlıları, kendi ulusal bağımsızlıkları için ciddi karar verme aşamasına gelirler. Ve tabii o arada, o zamana kadar böyle bir eğilim göstermemiş olanlarda da aynı arzu belirir. Müslüman kesimde bile (Arnavutlar, Araplar) bu amaçla örgütlenmelerin başlaması, Avrupalıların geldiği yere, Asya'ya dönmesi için yırtındıkları 'Hasta Adam'ın sonunun geldiğine herkesin inanmasındandır.

Bu milliyetçi akımlar arasına, 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden beri 'Milleti Sadıka' denilerek devlet yönetiminde ön planda rol oynayan Ermeniler de katılır.

RUSYA FAKTÖRÜ

Avrupa devletlerinin doğrudan müdahalesine izin vermeyen bir coğrafyada yaşamaları nedeniyle Ermeniler, Rusya ile yakından ilişki kurmak zorunda bulunuyorlardı.

18. yüzyılın sonundan beri Kırım ve Kafkaslar üzerinden güneye inen Çarlığın, kendilerine direnen Çerkesleri nasıl ülkelerinden sürdüklerini ve bunların Osmanlı ülkesinde, Balkanlar, Anadolu ve Suriye gibi uzak bölgelere göç etmek durumunda

Ermeni sorununun yaratıcısı Batılı devlet adamları, 11 Temmuz 1931'de Londra'da, Royal Albert Hall'de yapılan bir 'barış' toplantısında: Robert Cecil, Lloyd George, Sir William Robertson, Ramsey McDonald ve Stanley Baldwin.

kaldıklarını, Ermeniler de biliyorlardı. Dolayısıyla bağımsızlığı hedef koysalar da Rus gücüne rağmen bir şey yapamayacaklarının bilincindeydiler.

19. yüzyılın sonunda bölgedeki çekişme, o dönemin en büyük gücü kabul edilen İngiltere ile Rusya arasındaydı. Rusya'nın Hindistan'a inmek istediği ve rakibinin de bunu engellemenin yollarını aradığı biliniyordu. Çarlığın bölgedeki ulusları yanına çekme çabalarını dengelemek için de İngiltere, bunlarla ilişki kurma ve destek verme girişimlerini hiç ihmal etmemişti. Londra hükümeti Çerkesleri vuruşmaya teşvik etmiş; ama fiili bir şey yapmamış, sürülmeleri karşısında da tepki göstermemişti.

1877-78 Savaşı sonrasında, Doğu Anadolu'nun Rus ilgi alanına girmesi, İngiltere'yi rahatsız etmiş ve bölgedeki nüfus çoğunluğunu oluşturan Müslümanlarla (Türk ve Kürtler) anlaşamadığı için, Ermenileri yanına çekme tezgahlarını kurmuştur.

1876 BULGAR YÖNTEMİ

İngiliz devlet adamı Gladstone'un kampanyaları Bâbıâli karşısında Ermenilerin koruyucusu görünmek amacını güderken, Rusya ile girişilen yarışta, bölgede yandaş sağlamaya da yönelikti. İki taraftan da maddi ve manevi destek gören Ermeniler bunun karşılığını, liderlerinden Çeraz'ın belirlediği '1876 Bulgar yöntemi'ni uygulayarak vermişlerdir.

Doğu Anadolu'nun Rus ilgi alanına girmesi, İngiltere'yi, Ermenilerle ilişkiye yöneltti.

Bu yöntem, ani baskınla çok sayıda Türk ve Müslüman'ı öldürmek; onların kızıp daha çok Hıristiyan'ı öldürmesi karşısında, Avrupa kamuoyunu, 'İşte Türkler soykırım yapıyor' diye ayaklandırmaktan ibaretti.

Bu tür olaylarda öldürülen Türklerin sayısı, Batı basınına pek nadiren yansımış, ama Hıristiyan kurbanların sayısı, daima 10'la, 100'le çarpılarak kamuoyuna sunulmuştur. Nitekim Ermeni kurbanlarının sayısı da böylesine abartılarak, bütün dünyada mevcut Ermenilerin iki misline kadar çıkarılmıştır.

BATININ 1915 TAKTİKLERİ

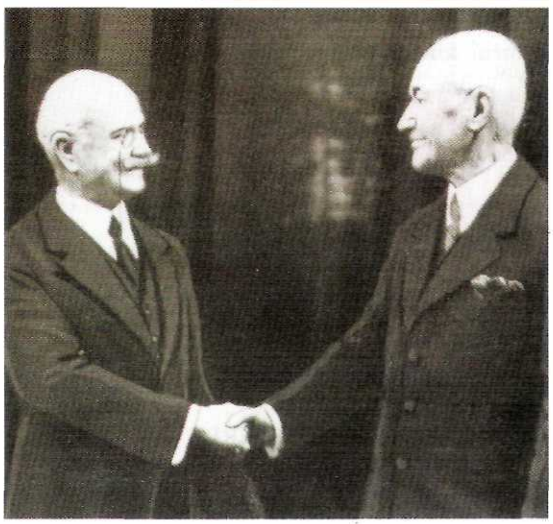
Batılılar bahsettiğimiz taktiklerini, 1915'te de tekrarladı-

merakediyorum@googlegroups.com

Sevr sırasında: ABD'li uzmanlar konuşuyor

ABD Başkanı Wilson'un (üstteki fotoğraf) uzmanları, Bolşevik ve Türklere karşı Ermenileri savunmak için, en az 200 bin kişilik bir Amerikan ordusuna ve yıllık 276 milyon Amerikan Doları tutarında bir ödeneğe gerek olduğunu hesaplayıp işe karışmamayı önerirlerken, İngiliz Başbakanı Lloyd George'un tavrı da Ermenilerle açıkça alay etmekle sınırlıydı.
Sevr'in Avam Kamarası'ndaki tartışmalarında da Ermeni olayının, genel 'Doğu politikaları' içinde önemli bir yere sahip olmadığını açıklamaktan kaçınmadı İngiliz Başbakanı: "Özellikle rica ediyorum, Erzurum taraflarındaki bazı sıkıntılar nedeniyle, bütün Doğu politikasını değiştirmeyelim."

Osmanlı topraklarının paylaşımını planlayan 'Sykes-Picot' gizli antlaşmasının mimarı Albay Georges Picot (sağda), Alman generali von Deimling ile birlikte.

lar. 1910 yılında Taşnak Partisi'nin Brüksel'deki Sosyalist Enternasyonal'e sunduğu raporda, Anadolu'nun her köyünde silah depoları kurduğu ve militanlara silah talimleri yaptırttığı hakkındaki itirafları hep unutulmuş, o güne kadar yaptıkları terörizme ek olarak, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunu arkadan vurma girişimleri de tamamen göz ardı edilmiştir.

GİZLİ ANTLAŞMALAR ŞOKU...

Tek tek bazı kasabalar dışında, bölge olarak hiçbir yerde nüfus çoğunluğuna sahip olmayan Ermenilerin, terörle diğer Türk ve Kürtleri kaçırarak daha fazla sayıda bulunduklarını ispatlama çabaları da -Sevr için verdikleri listelerdeki rakamların da gösterdiği gibi- eylemlerin amacını belli etmiştir.

Bütün bu girişimleri kendileri için, bağımsızlıkları için yaptıklarını sanırken Ermenilerin, İngiltere, Fransa, Rusya arasında imzalanan ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağını planlayan Sykes-Picot gizli antlaşmalarından haberleri yoktu.

Ermeniler için bağımsızlık düşünülmüyor, Rus idaresi altına girmeleri öngörülüyordu.

Nitekim Bolşevikler, 1917 sonunda bu anlaşmayı dünyaya açıklayınca, ilk şoku yaşamışlardır.

Osmanlı devletinin 1918 Ekim'inde teslim olmasından sonra da esasen Türk bölgelerinden uzaklaştırılmış olan Ermeniler, Bolşeviklerin egemenliği altına girmekten kurtulamadılar.

Osmanlı devletine karşı eylem için kendilerini teşvik etmiş olan Fransa ve İngiltere'den yardım istediklerinde Ermeniler,

başlarının çaresine bakmaları nasihatından başka bir şey almadılar!

'SORUMLULUK ABD'YE' ÇABASI

Sorumluluktan kurtulmak için de Amerika'yı ilgilendirmeye çalışmaktan da geri kalmadılar. Ancak bölgedeki petrollerin paylaşılıp, kendisine sadece Bolşeviklerle mücadelenin bırakıldığını fark eden ABD de, gönderdiği heyetlerin raporları doğrultusunda, hemen kaçmayı yeğledi.

Bir süre daha oyuna devam eden, Fransa oldu.

Osmanlı'ya karşı ayaklanmaları durumunda, kendilerine bağımsızlık vaad edilmiş olan Araplar, Suriye ve Lübnan'da, silah zoruyla himaye altına sokulmaya karşı savaşırlarken; Fransız güdümünde oluşturulan Ermeni birlikleri, Urfa-Antep-Adana bölgesinde yine terörizme ve kıyıcılığa yönelmişlerdi.

Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesinden önce, bu bölgedeki halkın kendiliğinden silaha sarıldığını biliyoruz.

Bölgeyi tamamen ele geçirme yönündeki çabalarını, Sakarya Zaferi'nden sonra Fransa, Ankara ile şartsız anlaşmaya razı oluncaya kadar sürdürdü (Ekim 1921).

Her zamanki gibi, pazarlıklardan yine Ermenilerin haberi yoktu.

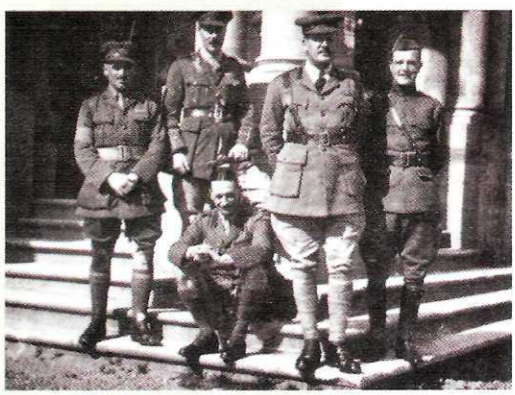
Ocak ayında, bir televizyon programında, Türkiye Ermenilerinden Hrant Dink'in söylediği gibi, günün birinde Fransız askerleri atlarının nallarının altına keçe bağlayıp sessizce, yani Ermenileri uyandırmadan çekildiler.

Böylece Ermenilere de, olabildiğince hızlı bir şekilde Suriye'ye kaçmaktan başka seçenek bırakmadılar.

İngiltere itiraf ediyor: 'Felaket götürdük...'

İngiliz Koloniyal Ofis'in resmi yayını 'Near East' dergisi, önceleri (18 Temmuz 1919), Milli Liberal Kulüp'teki bir konuşmada, "Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'na yönelen politikamız, orada yaşayan Hıristiyan halklar için felaket getirmiştir," dendiğini aktarmaktan çekinmiyordu. Ama Amerika'daki dalgalanmaları fark edince bundan yararlanmak fırsatını kaçırmadı. 1 Nisan 1920 tarihli sayısında, "Anadolu'da bir kıyım varsa, bunun nedeni, Amerika'nın Yakın ve Ortadoğu barışında hissesine düşeni üstlenmemesindendir," diye yazmıştı. Yine aynı derginin 23 Aralık 1920 tarihli sayısındaki 'İstanbul Mektubu'nda ise şu kayıt vardı: "Ermenistan, Türkiye ile Bolşevikler arasında paylaşıldı. Bu durumda Bay Wilson'un, Ermenistan sınırlarını saptayacağını söylemesi, dertli yaralıya hakaret etmekten başka bir şey değildir."

İngilizlerin, Azerbaycan petrolünü kontrol altına almak için silahlandırdıkları Ermeni birlikleri Bakü civarında yenilince, bunların yerini, 'Staffords' özel İngiliz güçleri almıştı (solda). 1919'da Azerbaycan'ı işgal eden İngilizlerin kurmay heyeti ve gözlemci bir Amerikan subayı (altta).

Sevr Antlaşması'na geniş sınırlı bir bağımsız Ermeni devleti maddesini koydurmayı başaran Avrupa'daki Ermeni politikacılarının hayalciliği, Sevr'in gerçekleşebileceğini uman Batılılarınki kadar büyüktü.

merakediyorum@googlegroups.com

Fransız Generali Julien Dufieux'nün (üstte) örgütlediği Ermenilerden oluşan 'Doğu *Lejyonu*', 1919-1921 tarihlerinde, Çukurova topraklarında.

Fransızların ağzından Batı'nın günahları

1920'lerde, Fransız Le Temps gazetesindeki iki başyazıda 'Avrupalı büyüklerin' günahları, açık bir biçimde itiraf edilir:

● "Batılı büyük devletlerin hatasını şimdi, kabul ettirme olanaklarının yokluğu hesap edilmeden özgürlükleri tanınan Kafkasya'nın küçük halkları ödüyor." (10 Kasım 1920)

● "Müttefiklerin elinde şimdi hayali bir anlaşma var ve müttefiklerin bu işin çözümü için doğuda ortak ettikleri küçük milletler, Ermenilerin şahsında bunun cezasını ödüyorlar." (12/13 Kasım 1920) Gerçi o dönemdeki Avrupa basınında, böylesine bol özeleştiriye rastlanıyordu; ama, bütün suçları Türklere yüklenmek için söylenen ve yapılanların, bunların belki bin katı olduğunu belirtmek de, abartma sayılmamalıdır.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA DOĞU CEPHESİ

Türk orduları bir yürüyüşle bugünkü sınırlarına vardılar ve 2-3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması'yla, Sevr'in imzasının üzerinden dört ay geçmeden, Ermeni devleti, bütün toprak isteklerinden vazgeçtiğini onayladı. 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması'yla da bu kararlar bir kere daha resmileştirilmiş oldu.

Olaylar böyle gelişirken, Ermenilerin başlıca kışkırtıcıları ne diyorlardı?..

Fransa'nın en ciddi gazetesi Le Temps, 1 Aralık 1920 tarihli başyazısında şunları söylüyordu:

"Sevr Antlaşması'nı hazırlayanlar neye benziyor, biliyor musunuz? Tavşanını unutmuş olan ve şapkasından hiçbir şey çıkaramayan bir sihirbaza."

New York Times (21 Kasım 1920), hayalcilikleriyle alay ediyordu: "Başkan Wilson en sonunda müttefiklerin istekleri üzerine saptamış olduğu Ermenistan sınırlarını ilana hazır. Ama bu arada, Ermenistan var olmaktan çıktı."

LORD CURZON'UN ERMENİ YORUMU

Hiç de 'Türksever' olmadığı bilinen İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Ermeni Soykırımı'nı gündeme getiren Vikont Bryce'a, 11 Mart 1920 günü, Lordlar Kamarası'nda verdiği yanıtta gayet netti:

"Dünyanın bu bölgesinde Ermeniler -hatta son haftalarda da bazı kimselerin sandığı gibi- masum kuzucuklar olarak davranmamışlardır. Şu anda elimde, onlar tarafından son derece vahşi ve kana susamış tarzda işlenmiş saldırılara ilişkin bir sürü rapor var. Unutalım bunu. Kuzey Ermenistan'daki Ermenilerin ne kıyım, hatta ne de saldırı tehlikesinde olduklarına inanmıyorum."

BAŞBAKAN LLOYD GEORGE'UN SÖZLERİ

Daha da 'Türksevmez' olan Başbakan Lloyd George ise

Sevr'in imzasından önce, 1920 Mart'ının sonundaki bir konuşmasında, onların artık yardım edilebilecek niteliği kaybettiklerini ve kendi başlarının çaresine bakmaları gerektiğini şöyle anlatıyordu:

"Ermenistan Cumhuriyeti'nin geleceği, doğrudan doğruya Ermenilerin kendilerinin özgürlüklerini savunmaya hazır olup olmamalarına bağlıdır. Eğer isteseler, 40 bin kişilik bir ordu toplayabilirler ve Büyük Britanya veya müttefiklerinden biri, onlara teçhizat yönünden yardımcı olabilir. Durmadan diğer ülkelerin sırtına yük olacak ve yalvarılar, çağrılar gönderecek yerde, bırakalım kendi kendilerini savunsunlar."

MİSYONERLERİN ÇALIŞMALARI

Lloyd George, Ermeni olayını en çok Amerikalıların misyonerler aracılığıyla kışkırttığını, ama şimdi himayeye almaktan kaçındığını vurgulayıp, sorumluluktan ülkesini sıyırmaya da özen gösteriyordu.

Yöneticilerinin ihtiyatlılığına karşılık, Amerikan kamuoyundaki sorumsuz çıkışlardan yararlanmaktan da geri kalmadı.

Başkan Wilson'un girişimlerini yetersiz bulan Cumhuriyetçi Parti, 1920 Haziran'ı ortasındaki konvansiyonunda, parti programına bir prensip kararı koymuştu: "Ermeni halkı ile kalbimizin içinden sempatileşiyoruz ve gücümüzün yettiği bütün olanaklarla kendilerine yardıma hazırız."

Ancak bu sözlerin hemen arkasında, küçücük bir ek vardı: "Ama himayemize almaya, manda yönetimi kurmaya karşıyız." (26 Haziran1920 tarihli Le Temps)

AMERİKAN KOMİSYONU

İngiliz resmi çevrelerinin, Sevr'i isteyen ve imzalayan sanki kendileri değilmiş gibi davranışlarına Amerikan tepkisi, Ortadoğu'yu gezen Amerikan Soruşturma Komisyonu ve Amerikan-Asya Birliği aracılığıyla geldi, hem de 'emperyalizm' sözcüğünü esirgemeden:

"Amerika'nın kaçındığı, geri kalmış halklara karşı sorumluluk değildir. Tedavi edilemez emperyalizmin akıl almaz karmakarışık oyunlarına gelmekten kaçınıyoruz. Ermenilerin yardım çağrıları, Büyük Britanya'nın emelleri için (Ortadoğu'nun doğal sınırları Kafkas Dağları'nı elde tutmak için) düzenlettirilmiştir. İngilizler hiçbir çıkarları olmasaydı, oralarda bulunmazlardı."

Amerikalıları rahatsız eden, bir yandan Bolşeviklerle savaş iddialarını ileri süren İngiltere'nin, diğer yandan Lenin'in temsilcisi Krassin ile mali konularda bir anlaşmaya varması olmuştu.

New York Times, 11 Mayıs 1920'de anımsatıyordu: "Ocak ayında İngilizler Kafkasya'ya ordu göndereceklerdi. Sonra Lloyd George birden vazgeçti. Bolşeviklerle ticaret yaparak anlaşmayı tercih etti. Denikin'e vermek istemediğini, şimdi Troçki'ye veriyor. Ermeniler için, elde edebilecekleri kadarını sağlamağa çalışmaktan başka yapacak şey kalmadı. Ve bu arada, büyük

devletler bol suyla abdest alacak, temizlenecek ve birbirlerini ellerinin temiz olduğuna ikna edeceklerdir."

Aynı yayın organı, 13 Kasım 1920'de de ekliyordu: "Ermenistan'a dost görünen büyük Hıristiyan devletlerinden hiçbiri, herhangi bir şey yapmakla ilgili görünmüyor; umursamıyorlar bile."

1920-22 yıllarının Amerikan gazeteleri üzerinde yaptığım taramalarda, Ermeniler tarafından gönderilmiş okuyucu mektuplarında, ırkdaşlarını ileri itip sonra terk eden Batılılardan 'eli kanlı umursamazlar' diye bahsedildiğine çok rastlamışımdır... ■

Ermenilerden oluşan 'Doğu Lejyonu'nun geçtiği topraklarda uyguladığı vahşetin bir görüntüsü (üstte). İngilizlerin geniş lojistik desteğiyle Doğu Cephesi'nde Türklere karşı savaşan bir Ermeni topçu birliği (altta).

Gelecek sayı: Yakın Zamanlar...

merakediyorum@googlegroups.com

Yedek subay Mehmet Halit'in hatıra defteri

Cephedeki 'arkadaş'

Çanakkale Savaşı'na bir yedek subay olarak katılan ünlü folklor araştırmacısı Mehmet Halit Bayrı'nın 'Cephe Arkadaşı' adını verdiği hatıra defteri, bizi savaş günlerine götürüyor.

SEVENGÜL SÖNMEZ

1947 yılında yayımlanan 'İstanbul Folkloru' kitabıyla, adı adeta bütünleşen, İstanbul sevdalısı folklor araştırmacısı Mehmet Halit Bayrı (8 Şubat 1896-27 Ekim 1958), 12 Nisan 1915 tarihinde çağrıldığı cephede, 'Cephe Arkadaşı' adını taşıyan bir hatıra defteri tutmuştur.

Fakülteyi bitirdiği günlerde kendisini birden savaşın içinde bulan Mehmet Halit, biraz şaşkındır, yazdıklarından da anlaşılacağı üzere, savaş gerçeğinden çok haberdar değildir. Bu nedenle; her yıkıntı, yanan her ev, ölen her insan onda tuhaf hisler uyandırır. Zaman zaman sadece etrafında olup bitenleri kaleme

alır; savaşın şiddeti ve dehşetinden uzakta kalır. Kimi zaman gittiği lokantalardan, yenilen yemeklerden, arkadaşlarından söz ederken ayrıntılara kapılmaktan kendini alıkoyamaz.

ÇANAKKALE'DE BİR İSTANBULLU

Mehmet Halit, Çanakkale Savaşı'na yedek subay olarak katılır. Istanbul'dan trenle yola çıkarak, Kuleliburgaz, Uzunköprü kasabası, Paşa Yiğit nahiyesi, Keşan, Korudağı, Süleymaniye köyü, Evreşe köyü, Eksamil, Bolayır, Gelibolu, Yalova Köyü, Bigalı köyü, Kumköyü, Kanlıkuyu deresi, Maydos, Büyük Anafarta, Küçük Anafarta, İsmailtepe, Kanlıkuyu deresi, Bigalı köyü, Uzun Dere Pınarı, Topçular Sırtı güzergahını izler.

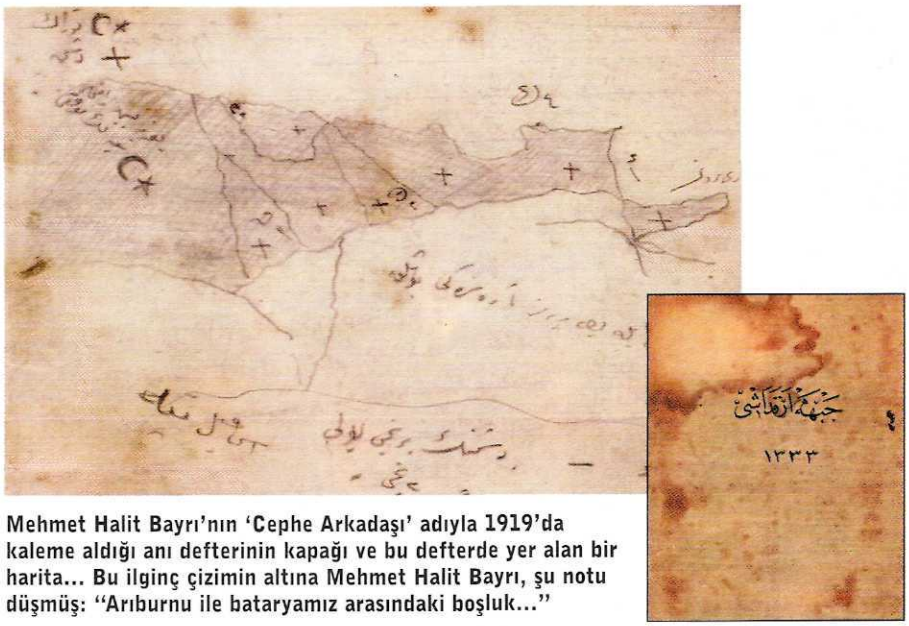
'Cephe Arkadaşı' adını taşıyan bu hatıra defteri, güzergahın son noktası olan Uzun Dere Pınarı Vadisi'nde, Topçular Sırtı'nda toprak siperlerde yazılır.

30 yapraklı, çizgisiz, orta boy defterdeki hatıralar, daha sonra yazar tarafından numaralandırılarak bir başka deftere kaydedilmiştir.

Cephede tutulan defterde 19 bölüm mevcutken, yeni defter 'Gecelerimiz' adını taşıyan 7. bölümde eksik kalmıştır. Mehmet Halit, yayımlanmak üzere temize çektiği hatıralarını aynı zamanda sadeleştirmiştir. Eski defterde bazı cümlelerin üzerlerini karalayarak yerlerine yenilerini yazmıştır.

RESİMLER VE ŞİİRLER

Defterin 7. sayfasında, Mehmet Halit'in karakalemle resmettiği bir kulübe, Türk bayrağı ve bir sehpa bulunmaktadır. 16. sayfada ise Mehmet Halit'in bataryası ile Arıburnu arasındaki uzaklığı gösteren bir harita vardır. Okunaklı sayılabilecek bir el yazısı ile yazılmış olan defterin son yaprağı, rutubetten okunmaz hale gelmiştir. Yeni defter ise son derece okunaklı bir yazı ile temize çekilmiştir.

Mehmet Halit Bayrı'nın 'Cephe Arkadaşı' adıyla 1919'da kaleme aldığı anı defterinin kapağı ve bu defterde yer alan bir harita... Bu ilginç çizimin altına Mehmet Halit Bayrı, şu notu düşmüş: "Arıburnu ile bataryamız arasındaki boşluk..."

Mehmet Halit hatıra defterine iki de şiir yazmıştır. 23. Sayfada 'Askerin Destanı', 31. sayfada da 'Hücum' başlığını taşıyan şiirler yer almaktadır. Şiirlere dikkat edildiğinde, her ikisinin de halk şiirine benzediği görülecektir.

Mehmet Halit'in babası Ahmet Muammer Bey, deniz binbaşısıdır ve genç yaşta ölmüştür. Mehmet Halit'in annesi Maide Hanım, yetim kalan iki çocuğuna zor şartlar altında bakmıştır.

Mehmet Halit'in cepheye çağırılması Maide Hanım'ı çok üzmüştür. Oğlu cepheden sağ salim dönerse, bir evlatlık çocuk alıp onu büyüteceğine dair adak adar. Mehmet Halit dönünce de öksüz ve yetim kalmış bir kız çocuğunu evlat edinerek ona Salise adını verir.

Sol sayfada, Mehmet Halit Bayrı, cephe arkadaşlarıyla birlikte: Bayrı, orta sırada, en sağda, elinde gözlüğüyle... Solda ise Mehmet Halit Bayrı, 1932 yılında, İstanbul'da.

SAVAŞIN ÖYKÜSÜ

Hatıra defterinin yapraklarından, savaş günlerinin öyküsünü birlikte okuyalım:

12 Nisan 1331'de İstanbul'da başlayan yolculuğun ilk durağı Kuleliburgaz'dır. Mehmet Halit, trenin penceresinden İstanbul'un semtleriyle birer birer vedalaşır; "bütün istasyonların güzin (seçkin) manzaraları arasında oralardan alkış toplayarak, selamet duaları alarak" devam eder yolculuk. Mehmet Halit, ailesine ilk kartpostalını, Kuleliburgaz'dan gönderir. İyi başlayan ve yazarımızı çok şaşırtmayan yolculukta ilk kara haber, birkaç gün sonra gelir: Fırka, Gelibolu Müdafaası ile görevlendirilmiştir.

Toparlanılıp tekrar yola çıkılır, gece geç bir saatte Keşan'a varılır. "Keşan yarı yanmış binalarıyla gece insana korku veriyordu. Sokaklar karanlıktı. Kaldırımlar bozuk ve gayrı munta-

merakediyorum@googlegroups.com

Mehmet Halit Bayrı (en önde, gözlüklü) cephede, silah arkadaşlarıyla...

zamdı (düzensiz)." Yazarımız, Keşan'da yola çıktığından bu yana ilk kez gazete okur: "Keşan'da gazete okuyabildim. İstanbul'dan ayrıldığımızdan beri, gazete okuyamamıştım. Çanakkale Muharabeleri hakkında iyi haberler aldım."

GELİBOLU TOPRAKLARINDA

"Bundan sonra Gelibolu Sancağı topraklarındayız... Nisan'ın 17. Cuma sabahı Koruda-ğı'nı tırmanmaya başladık. Başlangıçta yollar müsaitti, fakat sonra toplarımızı ormanlıklar arasındaki küçük patikadan geçirmeye mecbur kalmıştık.

Bu surette gittik, gittik. Artık fecr (tan aydınlığı), mor gözlerini açmış, baharın nur (ışık) ve hande (gülüş) ile alude (bulanmış) sabahı selamlıyor, gece son yıldızıyla kainata veda ediyordu. Doğrusu yorgunluk, uykusuzluk arasında koca geceyi nasıl geçirdim bilmiyorum. Beş dakika sonra Bolayır'a giriyorduk. Şehzade Süleyman'ın, bu büyük gazinin türbesi, masum ve mahzun (hüzünlü) nazarlarla (bakışlarla) bataryamızı selamlıyordu."

SON DAKİKA EMRİ...

Mehmet Halit'in bataryasına bir son dakika emri ulaştırılır: Maydos'ta toplanın.

"Yavaş yavaş Bolayır'ı terk ettiğimiz zaman içimdeki hisler taşmış bulunuyordu. Biraz sonra Bolayır'dan uzaklaşmıştık. Şose üzerinde durduk. Marmara'nın tatlı mavi sathı yüzlere gülümsüyor, ötede güneş bir sultan sima-sı gibi vekarla (gurur) yükseliyorken hayat ve muzafferiyet (başarı) destanları göklere uçuyor, göklerdeki intikam duyguları altın gibi parlıyordu."

Ertesi günün öğleninde, batarya Gelibolu'ya ulaşır. "Herkes Gelibolu'yu sena ettiği (övdüğü) halde ruhumu çok sıkan bu kasabayı ben dağınıklık, hayatsızlıkla vasıflandırmakta (nitelendirmekte) tereddüt göstermeyeceğim. Bilmem sedefli kıyılara dökülen eteklerinden başka, Gelibolu'nun sevilecek nesi var?"

ATEŞ HATTINA DOĞRU

19 Nisan sabahı batarya, Gelibolu'dan ayrılarak Maydos'a yani ateş hattına doğru yola çıkar. Yolda siperlerden hızla fırlayan mermilerin uçuştuğunu görürler. Gülleler atılır, denizden su sütunları fışkırır. Mehmet Halit, Gelibolu'ya bakar:

"Gelibolu yanıyor, büyük bir telaş, korkunç bir uğultu ile halk şehrin dışına kaçışıyordu. Şehirden çıkan alevler, göklere yükseliyor, bu vahşet karşısında insanın kalbi titriyordu... Biz mahzun fakat kuvvetli bir intikam duygusuyla mücehhez (donanmış) olduğumuz halde Maydos'a doğru ilerliyorduk.

Maydos: Burası Gelibolu gibi düşmanın tahrip ve vahşetine hedef olmuş, bize halimizin alçaklığını ispat eden yeni bir vesika halini almıştır."

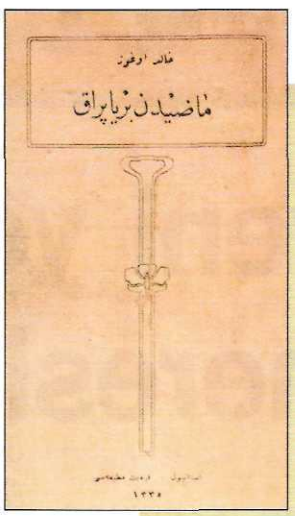
ANAFARTA KÖYÜNDE

Yazarın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, savaşın şiddeti giderek artmaktadır. Düşmanın gülleleri altında, tayyarelerin aman vermeyen bombalarına hedef olarak çalışmak, hayli zordur. Batarya, bir yandan önüne çıkan düşman askerleri ile savaşır, öte yandan da yola devam eder. 22-23 Nisan gecesi, Kanlı Kuyu deresi yakınında açık karargah kurulur. Mehmet Halit, hastalanır, dişleri nedeniyle yüzü şişmiştir.

Kanlı Kuyu'daki bir haftalık dinlenmenin ardından, 29 Nisan öğleden sonra, bataryaya Anafarta köyüne doğru ilerlemesi emri gelir. Batarya, uzun ve zor bir yolculuktan sonra İsmailtepe'ye karargah kurar.

Savaş tüm hızı ve acımasızlığı ile devam eder: "4 Mayıs 331 Pazartesi, işte bugün dahi bu vak'alardan birini görmüş vicdanımız karşısında onu kaydetmek zorunda kalmıştık. Düşman Büyük Anafarta ve Küçük Anafarta köylerini yakıyor..."

12 Mayıs'ta gelen emir üzerine batarya, İsmailtepe'den ayrılarak yeniden yola çıkar. "İsmailtepe... Belki yalnız kalacağından küskün bize gülümsüyor, şimdiye kadar isar (ikram) ettiği dil-nüvazi (gönül okşayan) sanki ölmüş gibi matemdar ve samit (suskun) duruyordu."

Fırka, 14 Mayıs, saat alafranga 9'da Uzun Dere Pınarı vadisindeki karargaha ulaşır. Mehmet Halit, hatıra defterini burada geçirdiği günlerde kaleme almıştır.

"Yeni mevzilerimiz Arıburnu mıntıka-i harbi sol cenahında (yön) 105 rakımlı tepenin cenub-ı garbisindeki (güneybatı) Topçular sırtları denilmekle maruf (ünlü) sırtlardadır. Hedefimiz, karşımızda eğimli yeşil tarla içindeki avcılarla düşman topçusudur."

16 Haziran tarihli son yazı, 'Mukaddes Müdafaa' adını taşımaktadır ve yazarın savaşla ilgili düşüncelerini açıkça anlatmaktadır. "Mukaddes ve ulvi müdafaa... Dini hürmet ve vatanı muhabbetle selamlamak, tebadan her dindaş, bu müdafaya başka ne nam verebilir? Bu müdafaa arasında bulunmak, bundan fedakarane ölmeyi istememek, bilmem kabil olur mu? Silahını bırakmamak ve onunla müdafaa-i din ü memleket uğrunda döğüşerek hayatını terk etmekten hiç çekinmeyen Türk yavruları ancak Cenab-ı Allah'ın sevdiği kullardır."

Mehmet Halit, Temmuz ayı içerisinde hastalanır ve Akbaş iskelesinden bindiği 'Gülnihal' vapuru ile İstanbul'a geri döner. Mehmet Halit için savaş bitmiştir, ancak orada gördüklerinin izleri, hafızasında ve yüreğinde ölünceye dek canlı kalmıştır. ■

Mehmet Halit Bayrı savaş sonrasında, 1923 yılında çalışma masası başında.

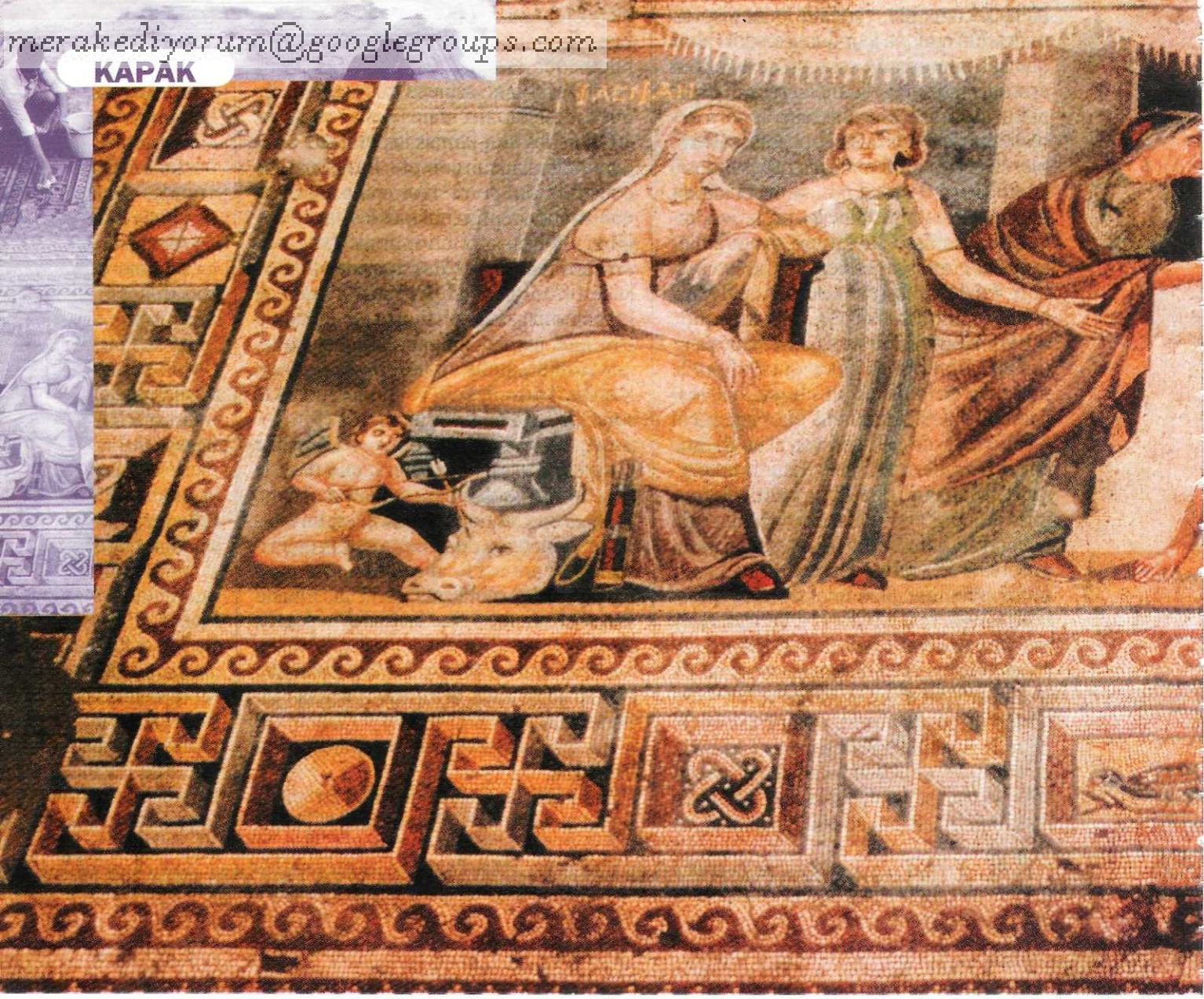
Yedek subayların anısına...

Mehmet Halit, cepheden dönünce boş durmaz. Fiziksel olarak katkıda bulunamadığı savaşa mutlaka bir katkısı olsun ister. 'Maziden Bir Yaprak' adlı mensur şiir kitabı bu amaçla kaleme alınır. 'Halit Oğuz' takma adıyla yazdığı 18 mensur şiirden oluşan 60 sayfalık küçük boy kitap (fotoğrafta), 1335 (1919) tarihinde İstanbul'da yayımlanır.

Yedi buçuk kuruşa satılan kitabın "menafi-i bakiyesi İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti'ne terk edilmiştir". Yani kitaptan elde edilen gelir, Yedeksubay Yardımlaşma Cemiyeti'ne bırakılmıştır.

Kitapta yer alan 18 mensur şiirden 'Şehidler', 'İstanbul' ve 'Şehid Kardeşlerime' adını taşıyan üçü, savaşla ilgilidir. 'Öksüz Muhacir', 'Bir Kış Gününde' başlığını taşıyanlarda ise savaştan zarar gören insanlar anlatılmaktadır. Diğer şiirler de Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nin Eylül 1957 tarihli 98. sayısında belirtildiği gibi, Servet-i Fünun şairlerinden Mehmet Rauf'un etkisinde kalınarak yazılmış romantik şiirlerdir. 'Cephe Arkadaşı' adlı hatıra defterinde de benzer süslü anlatımlara ve uzun cümlelere rastlamaktayız.

merakediyorum@googlegroups.com

Zeugma, yeni yedi harikanın neresinde?

Dünyanın yedi harikası tartışılıyor: 'Eskidiler'; yerlerine 'yenileri' seçilecek. Ama farklı girişimler , farklı bakış açıları var. Önce bir internet sitesi, kendi adaylarını belirledi ve oylamaya açtı. Sonra Fransız dergisi L'Express ve ardından UNESCO konuya el attılar. Bu arada, Zeugma da gündemde!

MÖ. 3. yüzyıla dayanan Zeugma mozaikleri, bugün Gaziantep Müzesi'nde bulunuyor.

DERLEYEN: İSMET AKÇA

Olimpos'taki Zeus heykeli, Efes'teki Artemis Tapınağı, Rodos Feneri, Mısır piramitleri, Halikarnas Mozolesi, Babil bahçeleri ve İskenderiye Feneri... İşte 'dünyanın 7 harikası'.

Bugün bunları bir solukta sıralayabilmek, oldukça zor. Konunun uzmanları dışında, acaba kimler, bu '7 harika'nın tarihçelerini biliyor? Pek az insan.

Üstelik dünyanın bu yedi harikasından bugüne miras kalabilmiş olan, sadece Mısır'daki piramitler! Onların da granit taşları ve hazineleri yok olmuş durumda!

Bir yüzyılı daha geride bırakan ve son 2000 yılın muhasebesini yapma havası içine giren insanoğlu, dünyanın 7 harikasını yeniden seçmek istiyor. Bu alanda epey de birikim oluşmuş durumda...

UNESCO'nun çıkardığı büyük SİT alanları dökümüne göre, 'insanlık mirası' oldukları için, bugün dünyada, mutlaka korunması gereken 630 büyük anıt bulunuyor. Ama bir çoğu dünyanın yeni '7 harika'sı içinde yer alabilecek bu anıt ya da mekanlar, gereği gibi korunamıyorlar. İşte, Zeugma'nın başına gelenler! Portekiz hükümeti Foz Coa gravürlerinin bulunmasının ardından, baraj yapımını durdurdu. Ancak aynı şey, Türkiye'de başarılamadı. Gaziantep'in Nizip ilçesindeki Zeugma antik kentinin önemli bir bölümü, Birecik Barajı'nın suları altında.

Bugün, çok az sayıda devlet, Portekiz'in tavrını sergileyebilmekte. Ama insanlarda, 'dünya vatandaşı' olma bilinci geliştikçe, geçmişin kültür miraslarına sahip çıkma dürtüsü de güçleniyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Bu dürtüden hareket ederek, gezi kitapları ve senaryo yazarı Bernard Weber de hem 'Dünyanın Yeni 7 Harikası Derneği'ni kurdu hem de 'yeni' 7 harikayı belirlemek amacıyla, bir internet sitesi hazırladı.

Bugüne kadar 200 ülkeden 2 milyon insanın oylamalarına katıldığı bu site, www.new7-wonders.com adını taşıyor.

Sitede yer alan ve dünyanın yeni 7 harikası olmaya aday 25 mekanı seçerken Weber, oldukça farklı ve fazlaca 'popüler' bir bakış açısı kullanmış: Adaylar arasında, Eyfel Kulesi de var, San Francisco Köprüsü de! 31 Mart 2001 tarihine kadar sürecek oylamalar sonucunda, küresel ölçekte bir sıralama amaçlanıyor.

Bu arada, UNESCO da işe karıştı ve kendi adının Weber'in sitesinde kullanılmasına karşı çıktı... UNESCO'nun da böyle bir projesi vardı; ancak henüz hazırlık aşamasındaydı her şey... Weber'in seçimleriyle 'hiçbir ilişkisi olmadığını' açıklamakla yetindi UNESCO.

Fransız L'Express dergisi ise uzman arkeologların elemelerine dayanarak yaptığı 'dünyanın yeni 7 harikası' seçimiyle, olaya bambaşka bir açılım getirdi.

L'Express dergisinin seçtiği 'yeni 7 harika', son yıllarda ortaya çıkartılan ve henüz az tanınan kültürel mirasları kucaklıyor. Bunlar arasında da Türkiye 'den, Zeugma antik kenti var.

Yeni bulunan antik kentler, bir bölümü ya da bütünü gün-ışığına çıkarılan tarihi 'hazine'ler, 'insanlık mirası' bilincini, insanlığın ortak tarihi zenginlikleri anlayışını pekiştiriyor. L'Express dergisinin ' yeni harikalar' seçimi de dünyanın yeni keşfedilmiş arkeolojik hazinelerini öne çıkartarak bu 'insanlık mirası' bilincinin vurgulanmasına hizmet ediyor. ■

Doğu'yu Batı'dan ayıran ilk kent: Mehrgarh

Milattan Önce 7. bin yılda kurulan Mehrgarh, dünyanın en büyük kavşaklarından birindeydi.

Mehrgarh kenti bulguları: Farklı dönemlerden, pişirilmiş toprak heykelcikler.

Bolan Geçidi, Pakistan'ın sınır bölgesine yakın bir yerde, bir yandan Hint alt-kıtası, Afganistan ve İran, diğer yandan Orta Asya ve Kafkaslar'ın yüksek platolarına ve hatta Mezopotamya'ya doğru uzanmaktadır.

19. yüzyıl sonlarına doğru Karaşi'yi Lahor'a bağlayan tren hattının yapımı sırasında İngiliz arkeologlar, MÖ ikinci bin yıldan kalan, büyüklüğü ve gelişmişliği büyüleyici iki kent keşfederler. Uzunca bir süre buraların dünyadan yalıtılmış kaldığı düşünülür. Ancak 20 yıl önce bir Fransız arkeoloji grubu, Mehrgarh kentinin civarında, MÖ yedinci bin yıldan kalma birçok yerleşim birimleri keşfederler. Bu paleolitik dönem, insanların avcı-toplayıcı göçebe hayatı bırakıp düzenli kentlere yerleştiği zamana denk düşer.

Keşfi yapan arkeoloji grubu şanslıdır: Bolan ırmağında su yüksekliğinin azalması sonucunda şehir ortaya çıkmıştır. Mehrgarh'ın bütün yaşamı gözler önündedir: Binalar, mezarlıklar, atölyeler ve ambarlar. Kenttekiler yedinci bin yılda arpa ekmeye, hayvanları evcilleştirmeye başlarlar. Yüksek tuğlalardan simetrik dikdörtgen yapılar yükselmeye başlar. Dördüncü bin yıla doğru tarımda çeşitlenme başlar: Baharda ovada, yazın ise dağda arpa ve buğday yetiştirilir. Bu dönemde, saman sapı taşıyan seramikten kadın figürleri, üretkenliği simgeler. Daha sonraları çok daha gelişkin heykellere rastlanır: Çok daha özenli, süslü, inciler taşıyan kadın figürleri. Bunlar o dönemde çömlek gibi teknolojilere hakim olunduğunu gösterir. Aynı nesnelerin aynı dönemde binlerce kilometre ötedeki şehirlerde de bulunmuş olması, uluslararası ticaretin varlığına işaret eder. İkinci bin yıla gelindiğinde ise Mehrgarh terk edilir ve Harappa ile Mohenjo-Daro bayrağı teslim alırlar. ■

Zeugma'nın mozaikleri

Bir Eski Yunan ve Roma kenti olan Zeugma'nın bütün mozaikleri ortaya çıkarılamadı.

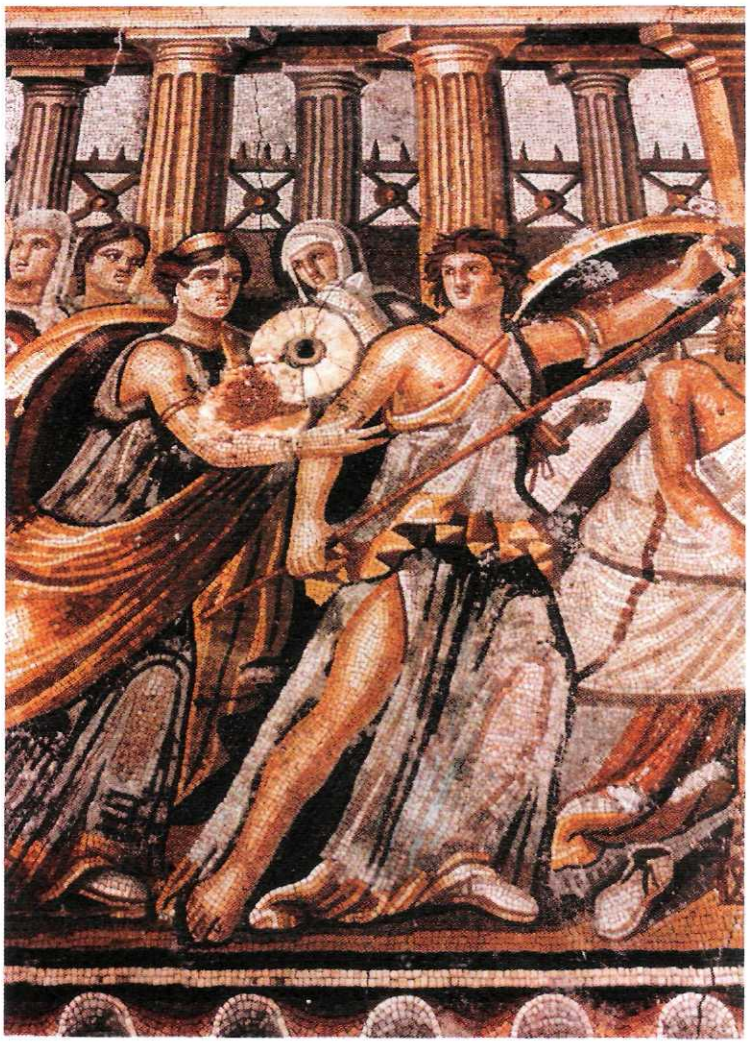
Antik çağda bu sitenin bulunduğu stratejik mekanda bir köprü varmış. İşte, kent de adını, Yunanca 'köprü' anlamına gelen 'zeugma' sözcüğünden alır. MÖ 300'de İskender'in generallerinden Seleukos Nikator tarafından kurulan bu Eski Yunan kenti, sonraları Romalılar tarafından ele geçirilmiş ve daha da güzelleştirilmiştir. Fakat artık burası üç kilometreye yayılan bir su kütlesinin altında... GAP projesi bağlamında, 1970'lerde başlayan bir dizi hidroelektrik santralin sonuncusu olan Birecik Barajı'nın sularının altında. Ancak Gaziantep Müzesi Müdürü Prof. Kemal Sertok, o kadar karamsar değil. Sertok'a göre, "En şaşaalı döneminde kent, yaklaşık 75 hektarlık bir alana yayılmış olup göl, ancak bir kısmını, tam olarak beşte birini yutmuştur".

Kentin en az Milet kadar önemli olan büyük tiyatrosu, suların gazabından kurtulmuş, ortaya çıkarılmayı beklemektedir. Göl kıyısındaki taş yığını, üzerinde talih tanrısı Tişe'nin tapınağının bulunduğu akropolün zirve noktasıdır. Ayrıca agora ve kentin resmi kısımları, tapınakları ve anıtlarıyla birlikte kurtulmuş durumdadır. Bunlara ek olarak, nerede olduğu tam bilinmeyen bir hipodromun varlığı da tahmin edilmektedir. En

Zeugma'daki bir duvar mozaiğinin ana panosu (üstte). Bugün Zeugma'nın önemli bir bölümü, Birecik Barajı'nın suları altında (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

önemli bilmece ise, 5 bin lejyonerin yer aldığı Roma lejyonunun nerede olduğudur.

1999 yazı boyunca yapılan kazılar sırasında her kazma darbesi bu büyük hazinenin bir kısmını ortaya çıkarmıştır. Arkeologlar bile, imparatorluğun doğu sınırındaki bu Roma garnizon kentinde, bu kadar zenginliğin olabileceğini tahmin etmemişlerdir. Bölgedeki benzer kentlerin hiçbirinin bilinmemesinin de bunda etkisi vardır: Komagenos Krallığı'nın başkenti Samosat, Atatürk Barajı'nın suları altında kalmıştır, Satala'nın ise bugün bile mevkii bilinmemektedir.

İki aylık kazı sonucunda, inanılmaz zenginlikte bir mesken kümesi yeryüzüne çıkarılmıştır. Burası Zeugma'nın ikamet edilen kısmıdır ve benzersiz bir mimari, sütunların çevrelediği pazar yerleri, mozaiklerle bezeli zeminler günışığına çıkarılmıştır. Bütün bunları tamamlayan da saf bir güzellikteki bronzdan savaş tanrısı Mars heykelidir.

Bu haberler kısa sürede dünyaya yayılır ve Zeugma uluslararası bir öncelik kazanır. 1999 yazından 2 Ekim 2000'e kadar geçen süre zarfında, 11 ülkenin destek verdiği bir kurtarma operasyonuna girişilir.

1992'de ortaya çıkarılan büyük villalardan birinin kalıntıları arasında Diyonizos ve Ariane'nin düğün törenlerini temsil eden görkemli bir mozaik de bulunur. Ancak aradan beş yıl geçtikten sonra kötü korunan siteden bu mozaiğin dörtte üçü çalınır. Kazılardan çıkan bir başka eser ise olağanüstü parlak 25 metrekarelik bir Eros ve Psişe mozaiğidir.

Buranın birkaç yüz metre ötesinde (kazı ırmak boyunca bir kilometrelik bir alana yayılmıştır) itina ile döşenmiş bir dam yükselir. Bu odanın içinde kil ve taştan yapılmış 65 bin adet mühür bulunmaktadır. Bu bulgular, antik Doğu'nun İpek yolu da dahil olmak üzere en önemli ticari yollarının kavşağında yer alan ve ırmak boyunca uzanan bu sınır şehrinin dinamizmini göstermektedir.

Ziyaretçilerin sulardan kurtarılmış şaheserleri görebilecekleri yer ise Gaziantep Müzesi'dir. Bulunan 18 büyük mozaikten 9'u bu müzededir: Tahtı üzerindeki Pasiphae, kaçmaya çalışan Dedalos ve İkaros, yunuslara binen aşk tanrıçaları Cupidonların çevrelediği Okeanos ve karısı Tetis, Homeros'un anlattığı üzere, Truva seferinden kaçmak için Skyros'ta kadın kılığına giren Aşil, yatağına uzanmış halde Euphrosyne'nin kupasına şarap döken Akratos. Fakat en etkileyici parça herhalde İskender'in bir portresi olduğu tahmin edilen kahverengi gözlerindeki inanılmaz ifadenin gözlenebildiği yarım yüzden oluşan heykeldir. ■

Zeugma'daki bir çeşmenin mozaikleri (üstte) ve bronz Savaş Tanrısı heykelinin onarımı (altta).

Tassili'nin resimli kayaları

On bin yıl önce Cezayir'de çölün kuraklığı değil, bereketli topraklar hakimdi.

Afrika tarihinin bir kısmı Tassili'de yatmaktadır. Bundan tam 10 bin yıl önce, güney Cezayir'deki insanlar hayatlarını çölün kayalarına yansıtmışlar. Gündelik yaşamdan sahneler, efsanelerin ve tanrıların temsili, Sahra'nın ortasında yaşamış insanların geçmişleri, bu kütlenin duvarlarına kazınmış. Prehistorik kaya sanatının bu örneği, 19. yüzyılda keşfedilmesine rağmen, üzerindeki desenlerin anlamı ancak günümüzde çözülebilmiş. Piramitlerin inşasından beş bin yıl önce Sahra , verimli ve yeşildir. Avcı-toplayıcı bir nüfus, ağaçların arasında sığır kovalamaktadır.

Bu dönemin insanları, 6 metre yüksekliğinde bir büyük tanrı ve hayvan başlı insanlar çizmişlerdir ki bu da bize, bir şamanlar dininin söz konusu olduğunu göstermektedir. MÖ 6. bin yıla doğru, ormanın yerini yavaş yavaş bozkır almaya başlar ve insanlar göl kenarlarında, su boylarında toplanırlar. Bitki yetiştirmeye, hayvanları evcilleştirmeye ve çömlek yapımına da bu dönemlerde başlanır. Neolitik devrim Sahra'yı Mezopotamya ile aynı anda alt üst eder. Yoğun teknolojik yeniliklerin yaşandığı bu dönemde her yerde sığır bulunabilmektedir. Daha sonra ise iklim değişir ve o kadar kuraklaşır ki, hiçbir ırmak vadileri sulamaya yetmez. Aynı Nil'in Mısır'a yaptığı gibi. Sahralıların bir kısmı başka yerlere göç eder. Fakat çöl tamamen ıssızlaşmaz. Yeni gruplar gelir, atı evcilleştirir ve arabaya koşarlar. Uzunca bir süre Tassili Doğal Parkı'nın müdürlüğünü yapan Hacid'e göre bunlar, bugünkü Berberilerin atalarıdır. ■

Tassili'deki resimli kayalar (üstte) ve Paskalya Adası heykelleri (sol altta).

Paskalya Adası'ndaki heykeller

Bu gizemli heykellerin sırrı hâlâ çözülmüş değil.

Pasifik Okyanusu'nun orta yerinde dünyanın en gizemli adası gizlidir: Avrupalılar tarafından 1722'de, Paskalya gününde bulunan 162 kilometrekarelik üçgen bir volkan adası. Tozlu çalıların kapladığı terkedilmiş bir toprak. Bununla beraber, adanın dört bir yanına saçılmış büyük heykeller, şanlı bir geçmişi simgelemektedir.

Taştan yapılmış bu insan kafaları, 18. yüzyılın sonunda adaya gelen ilk kaşiflerin ve orada 30 yıl yaşayan İsviçreli bir antropologun da ilgisini çeker. Norveçli bir denizci de 1947'de bu bazalt ve tüf heykellerin sırrını çözmeye çalışır. Ardından iki arkeolog, Belçikalı bir ekiple, henüz bitmemiş heykellerin bulunduğu taş ocağında incelemeler yaparlar. İki Fransız doğa bilimci de bitki örtüsünü, karbonlaşmış odunları ve fosilleşmiş polenleri araştırır. Paskalya Adası, uzun zamandan beri yüksek palmiyelerle kaplıdır. Bu palmiyelerin gövdeleri kesilip büyük kafa heykellerinin taş ocaklarından kıyıya kadar yuvarlanmasında işlev görürler. Kıyıya getirilen kafalar platformların üzerine, sırtları denize, yüzleri köye bakacak şekilde yerleştirilir. Ormanın yok olmasına ve volkanın yamaçlarının aşınmasına neden olan nedir bilinmez; ama bu ekolojik krizin inançlar ve tapınma nesneleri üzerinde de etkisi olmuş bir sosyal ve politik krize de denk geldiği aşikardır. Ancak heykellerin sırrı, bugün de hâlâ çözülememiştir. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Bonampak: Mayaların hafızası

Tam bin iki yüz yıldır tapınak duvarlarında yaşayan freskler, Maya medeniyetinin ayrıntılarını sergiliyor.

1946'da Amerikalı sinemacı Giles Healey üç dar odadan oluşan bir Maya tapınağı keşfeder. Canlı renklerle yapılmış resimler, tabandan tavana kadar işlemeli motifler sergilemektedir.

Maya dilinde, 'duvarları boyalı kent' anlamına gelen Bonampak MS 792'de yapılmış olup bugünkü Meksika Chiapas'ta bulunmaktadır. Sanat tarihçilerine göre, bu eser, tahta 776'da çıkan kentin son hükümdarı Chaan Muan II'nin döneminden bir kesit anlatmaktadır.

Maya müzisyenleri ve büyücü (üstte). Kral, ormanda avlanıyor (altta).

İlk sahnede Chaan Muan II'nin genç oğlu, krallığın gelecekteki varisi, asillere takdim edilmektedir. Bunu, tanrılara kurban etmek üzere esirler almaya çalışan savaşçıların bir çatışması izlemektedir. Zaferden sonra geleneksel tören ve ritüellere katılan kutsal Maya ileri gelenlerinin figürleri ve ardından da müzisyen ve dansçıların gösterileri duvarlardaki fresklere yansıtılmıştır.

Duvar resimlerinin tümünde, 270 kişi, 30 kadar tanrı ve 108 hiyeroglif yer almaktadır. Orta Amerika medeniyetinin duvar resimlerinin çoğu yağmacılar, hayvanlar ve kötü hava koşulları tarafından tahrip edilirken, Bonampak freskleri, üzerlerindeki ince kireç karbonatı tabakası sayesinde, yüzyıllara meydan okuyabilmiştir. Nemin de etkisiyle fazlalaşan kireç, resimleri korumuş ve duvarların çökmesini engellemiştir. 1980'lerde duvarlardan küçük bir parça bu şaheserin bütün detaylarıyla ortaya çıkarılmasına giden yolu açmıştır. Ancak orijinal güzelliği yakalamak için, 1995'te freskleri yeniden bir araya getirilmesini beklemek gerekmiştir.

Kazıları yönetenlere göre, Bonampak fresklerinin bir eşi daha yoktur. Maya medeniyetinin MS 200 ile 900 yılları arasındaki en gelişmiş dönemine uzanan Maya resim sanatından hiçbir kalıntı, böylesine bir gerçekçiliğe ve teknik mükemmelliğe sahip değildir.

Hiçbir tapınak bu boyutlarda resimler taşımamaktadır. Bu freskler ayrıca Maya seçkinlerinin fiziksel görünüşlerine ve giyimlerine dair inanılmaz bilgiler sunmaktadır.

Lacanja nehri vadisinde yer alan Bonampak kenti bin yıllık yıkıntıları, mezar odaları, büyük meydanı ve tropik ormanların içinde kaybolmuşluğuyla garip bir büyüye sahiptir.

Uzunca bir süre Bonampak'ın küçük bir kent olduğu düşünülmüştü. Ancak kentin sadece yüzde 60'ını günışığına çıkarabilen kazıların ardından, burada 30 bin kişinin yaşamış olduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin kireç taşı kötü kalitede olduğu için, büyük binalar yapılamamış ve bunun sonucunda, kent sakinleri resme yönelmişlerdir.

Karanlık ve boğucu odalara girildikten sonra yavaş yavaş renkler kendilerini göstermeye başlamakta ve kafalarında tüyler bulunan, geniş omuzlu, kemerli burunlu, hareket halinde resmedilmiş vücutların siluetleri belirmektedir. Yarı açık ağızlarından, kara kirpikli badem gözlerinden adeta hayat fışkırmaktadır. Kıyafetler çok zengin ve özenlidir. ■

Xi'an: İlk imparatorun ordusu

Antik Çin'deki Qin Hanedanı'nın kurucu imparatoru Kral Zheng'in mezarında, 7 bin savaşçı heykeli nöbette!

Kral Zheng, MÖ 221'de Qin Hanedanı'nın kurucu imparatoru unvanını almadan önce, diğer yedi derebeyini kendi boyunduruğu altına sokmuştu. İlk Qin imparatoru, antik Çin'in ölümlülerine hükmettiği gibi, silahına ve iyi eğitilmiş bir milyon kişiden oluşan ordusuna dayanarak, öteki dünyada da hükmetmek istemiştir.

Tam 2 bin 200 yıl sonra, Xi'an'da gömülü olan Qin Hanedanı savaşçılarından oluşan ordu, 1975'den beri süren kazılar sonucunda ortaya çıkarılır. Başsız vücutlar, kolsuz gövdeler, dağınık parçalar yarısı kumlar tarafından yutulmuş bir şekilde bulunurlar.

Yeraltı hendeklerinde ziyaretçileri ağırlayan, ilk etapta restore edilmiş 1400 adet heykel, bu devasa kazının ancak küçük bir parçasını oluşturmaktadır. Civardaki köylülerin ilk heykel başını bulmalarının ardından 25 yıl geçmesine rağmen, henüz ilk imparatorun mezarına ulaşılamamıştır.

Yedi bin pişmiş kil heykelden oluşan bu fantastik ordu Qin Shi Huangdi için inşa edilen ve 30 yıl boyunca 700 bin kişinin çalışmasıyla tamamlanan devasa ve karmaşık mezarın sadece çok küçük bir parçasıdır. Şu anda bile, 56 kilometrekarelik bir alan içinde 600 uydu mezarın yeri belirlenmiş durumdadır. Bunların arasında yaklaşık bir düzine mezar da kısmen açılmış ve iki bronz koşum takımı, taş zırhlar, nesli tükenmiş hayvan türlerinin iskeletleri gibi paha biçilmez şeyler ortaya çıkarılmıştır. 1500 metre uzakta olduğu tahmin edilen imparator mezarına doğru, bu 7 bin savaşçıyı barındıran mezarlar, tek tek açılmaya çalışılmaktadır. Ancak bazı araştırmacılar, imparator mezarına ulaşılması konusunda oldukça karamsar.

Örneğin ünlü tarihçi Sima Qian'a göre arkeologların yerin altında 50 metre derinliğe inmeleri, 'üç yeraltı suyu katmanını' geçmeleri, 'yüz cıva damarını' aşmaları ve 'otomatik oklardan' kurtulmaları gerekmektedir. ■

Côa Vadisi kayalıkları

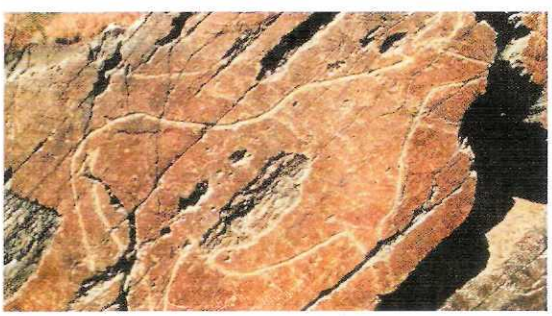
Yirmi bin yıl önce Portekiz'deki Côa Vadisi kayalıklarına kazınmış resimler, tesadüfen keşfedildi.

Eğer 1995'te Portekiz hükümeti baraj yapımını iptal etmeseydi Portekiz'in kuzey doğusunda, İspanya sınırına yakın bir yerde bulunan Côa Vadisi'nde, 17 kilometrelik bir alana yayılan üzerlerine desenler kazınmış 265 kaya, sular altında kalacaktı.

Zeytin ve badem ağaçları ile asmalar arasındaki Côa, dünyanın en büyük açıkhava kaya gravürleri alanına sahip.

Taşlar üzerindeki çizgiler ilk olarak 1992 başlarında, bir şans eseri sonucu fark edilir. Ancak Porto yakınlarında Atlantik'e dökülen Douro Nehri'nin bir kolu, Côa Vadisi'ndedir ve burada büyük bir baraj yapımı planlanmaktadır. 1994'te kurak geçen kışın ardından, mevcut barajın sularını tutacak bir havzanın inşası sırasında Côa'daki su seviyesinde ciddi bir alçalma olur ve böylece bir dizi gravür ortaya çıkar: Atlar, geyikler, dağ keçileri... Côa'nın gravürleri inanılmaz çeşitliliktedir. ■

Xi'an heykelleri (sol üstte) ve Côa Vadisi desenleri (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

İlk araba vapuru, bir Türk'ün buluşu

Şirket-i Hayriye, 1851'den 1945 yılına kadar, 94 yıl boyunca Boğaziçi'nde yolcu taşımacılığı yaptı. Ancak dünyadaki ilk araba vapurunu işletme şerefi de bu şirkete ve 'Şirket-i Hayriye'nin ruhu', diyebileceğimiz Hüseyin Haki Efendi'ye aitti.

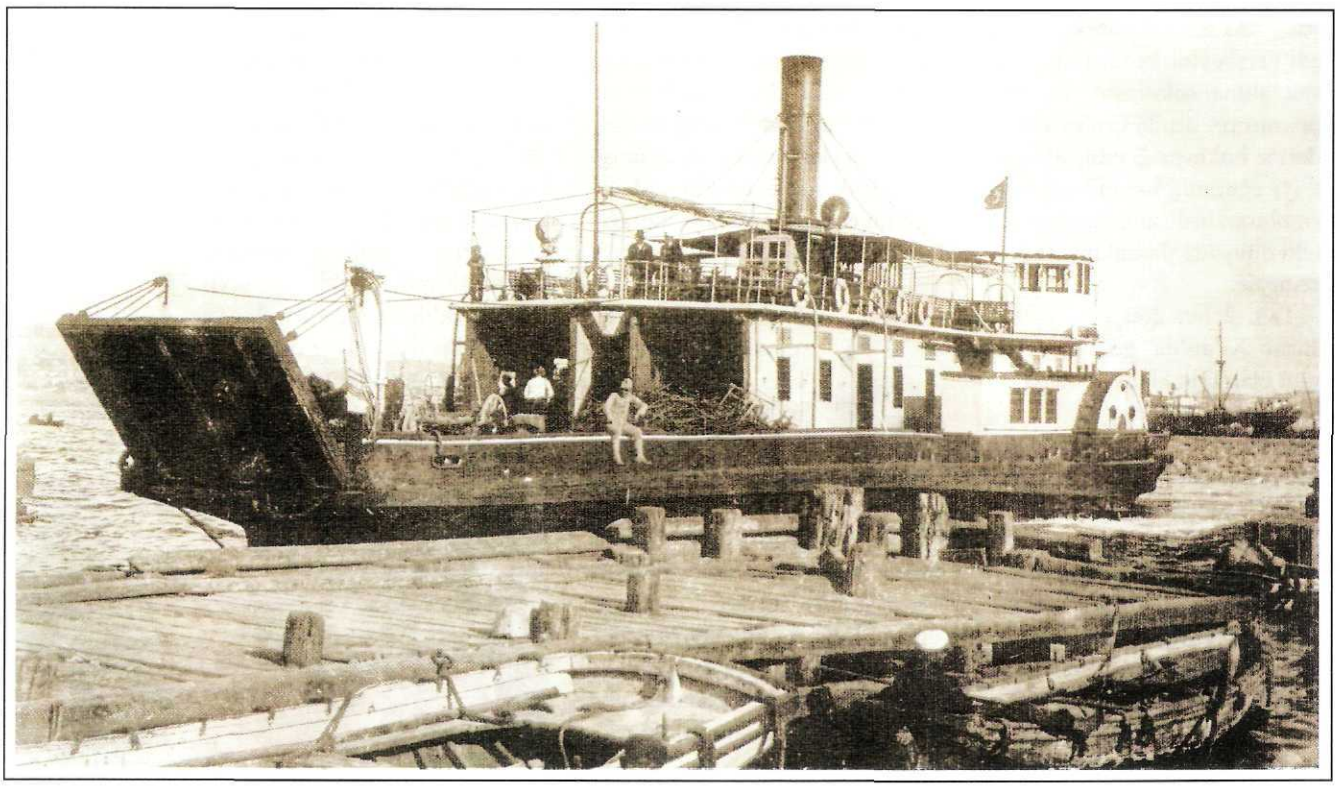
ESER TUTEL

Yakın zamanlara kadar, Üsküdar'la Beşiktaş arasında çalışmakta olan 'Hüseyin Haki' adlı bir araba vapurumuz vardı. Onun, bacasından ince bir siyah duman koyvererek nazlı nazlı geldiğini görenler arasında, bu vapura niçin bu adın verilmiş olduğunu merak eden olmuş mudur, hep düşünmüşümdür.

Kimdir bu Hüseyin Haki Efendi? Ne zaman yaşamıştır? Neler yapmıştır ki, adı bir araba vapurunda yaşatılmak istenmiştir? Gerçekten merak etmeye değer... Hüseyin Haki'nin öyküsü, biraz da Şirket-i Hayriye'nin öyküsüdür.

1840'lı yıllarda, Tersane-i Amire'nin küçük vapurları Boğaziçi'ne, daha büyükçe olanları da Tekirdağ, İzmit, Çanakkale, Selanik, İzmir ya da Karadeniz iskelelerine yolcu, yük taşıyorlardı. Ama 1850'lere gelindiğinde, Şirket-i Hayriye vapurları ortaya çıktılar.

İleride, 100 yıla yakın bir sü-

İlk araba vapuru 'Suhulet' (1872-1961), Kabataş iskelesinde.

re aralıksız hizmet verecek olan bu vapurculuk şirketi, 17 Ocak 1851 günü Sultan Abdülmecid'in irade-i seniyyesiyle kuruldu. Adı, "halkın yararına olan şirket" anlamına gelen bu vapurculuk şirketi, bizde kurulan ilk 'anonim şirket' oldu.

ŞİRKET-İ HAYRİYE DEVREDE

Şirket-i Hayriye, ilk olarak İngiltere'de John Robert White adlı tersane sahibinin tezgahlarına, altı yolcu vapuru birden ısmarladı.

İngiltere'deki tersane, önce yapımı tamamlanan ilk iki vapuru gönderdi, sonra da öteki dördünü...

1852 yılında törenler yapıldı, kurbanlar kesildi, dualar edildi ve ilk sefer, Köprü'den Üsküdar iskelesine yapıldı.

O yıllarda bizde deniz işletmeciliği yeterince bilinmediği için, idare, şirketin çalıştırılmasını 'mültezim' denen aracı bir kişiye devretmişti. İşlerin ters gitmesi üzerine, 1855'te aradaki anlaşma feshedilerek işler bu sefer de bir başka mültezime devredildi.

MÜLTEZİMLERİN YANLIŞ İDARESİ

Yıllar geçiyor, şirket bir türlü gerektiği gibi idare edilemiyordu. 1860'a gelindiğinde, şirket 9 yıllık olmuştu ve vapurları, Köprü'den Boğaz'a günde karşılıklı altı sefer yapmaktaydı, ama işler hâlâ rayına oturtulamamıştı. Çünkü deniz işletmeciliği, Galata sarraflarının, bankerlerin, sıradan tüccarların altından kalkabilecekleri işlerden değildi. Özel bir iş alanıydı. Bilgi istiyordu, tecrübe istiyordu.

O sıralarda işlerin başına getirilen tüccardan Ali Hilmi Efendi, şirketin mültezimlerle yürütülemeyeceğini görmüş, ilk işi, dört kişiden oluşan bir İdare Meclisi kurmak olmuştu. Bu dört kişinin arasında yer alanlardan biri de, Hüseyin Haki Efendi'ydi...

ŞİRKETİN İKİNCİ KURUCUSU GİBİ

İşte, bilgili, zeki ve dürüst bir kimse olan bu Hüseyin Haki Efendi, 1867'de Şirket-i Hayriye'nin yönetiminde görev aldıktan sonra, kısa zamanda yükselerek şirketin müdürlüğüne getirildi. Yaptığı çalışmalarla da Şirket-i Hayriye'yi iflas batağından kurtarmakla kalmadı, aynı zamanda güçlenmesini de sağladı. 1867'den 1894'e kadar süren 27 yıllık idare heyeti reisliği ve müdürlüğü sırasında, şirketin gelişmesi için gerçekten önemli ve büyük adımlar attı. Bu nedenle onun için, 'Şirket-i Hayriye'nin ikinci kurucusudur' demek çok yerinde olur.

HÜSEYİN HAKİ NELER YAPTI?

Hüseyin Haki Efendi ilk iş olarak yeni bir yönetim kurulu oluşturdu. Muhasebe kayıtlarını tek tek elden geçirerek işlerin nerede aksadığını araştırdı. Bu arada yolsuzlukları önlemek için, 'usulü muzaaf' denilen çift defter tutma usulünü yerleştirdi.

Aksayan işleri düzene koymak amacıyla vapurlara, sayfaları İdare tarafından numaralanmış birer şikayet defteri koydurdu. Boğaz'da iskelesi olmayan köylere iskele binası yaptırmak üzere harekete geçti. Kabataş, Üsküdar, Mesarburnu (bugünkü

Hüseyin Haki Efendi kimdir?

Hüseyin Haki Efendi (fotoğrafta), Giritliydi. Kandiye eşrafından Cami-i Kebir mütevellisi Mehmet Efendi'nin oğluydu. Dokuz yaşında yetim kalınca, amcası onu Mısır'a yollamıştı. Hanukah'ta okumuş, Arapça'dan başka çok iyi Fransızca da öğrenmişti. Akıllı, zeki, çalışkan ve dürüst bir gençti. Onun bu hasletleri, ta Mısır Genel Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kulağına kadar gitmiş olmalı ki, Paşa onu Türkçe ve Fransızca hocası olarak sarayına aldı. Daha sonra da kızı Zeynep Hanım'ın –ki o sıralarda Kamil Bey'le evlenmişti- sarayının kethüdalığına getirdi.

Meraklısına not: İstanbul, Üsküdar'daki Zeynep Kamil Hastanesi, bu Zeynep Hanım'la eşi Kamil Bey'in kurduğu bir hayır kuruluşu olarak günümüzde de şifa dağıtmaktadır.

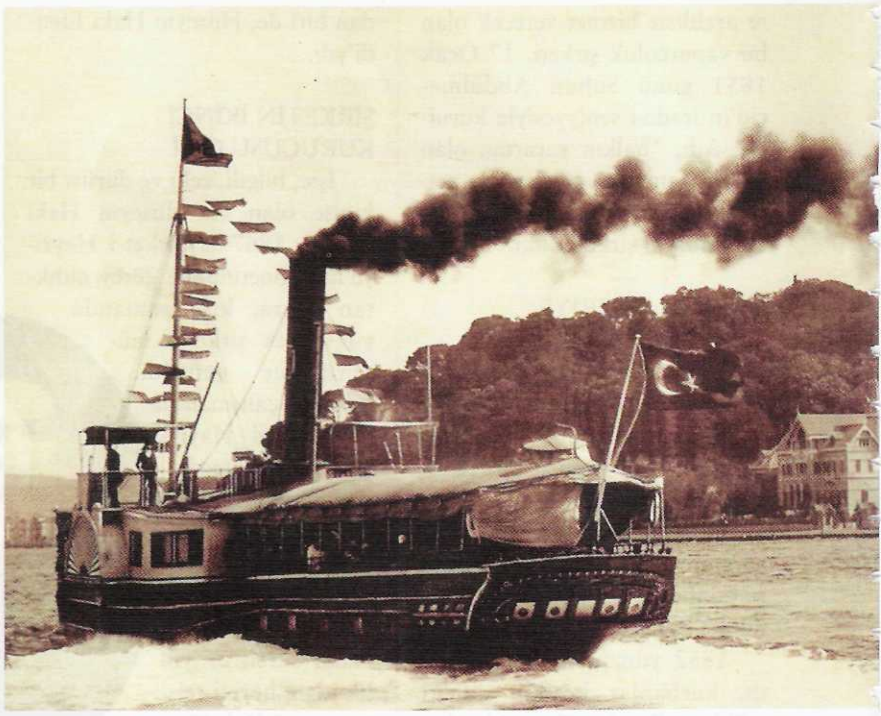

1870'li yıllarda Eminönü iskelesinin kalabalığı ve kıyıda, 'Suhulet' arabalı vapuru.

merakediyorum@googlegroups.com

Kayıkçıların Suhulet'e direnişi

Önceleri Suhulet'in Kabataş-Sirkeci arasında çalıştırılması düşünüldüyse de sonradan Kabataş-Üsküdar arasında çalıştırılması uygun görüldü. İşe bakın ki, kayıkçı ve mavnacı esnafı, Şirket-i Hayriye'nin bu yeni vapurunun Boğaz'da at ve araba taşıyacak olmasından hiç hoşlanmadı. Zaten bu kayıkçılar, müşterilerini kaybetmeye başladıkları için, vapurların çalışmasını şöyle ya da böyle engellemek için fırsat kolluyorlardı. Gizlice camları taşlıyorlar ya da en olmayacak yerde önlerine çıkarak yolunu kesmeye çalışıyorlardı.
Bir başka sefer ise çok daha farklı bir engelleme yapmaya karar verdiler: Suhulet ilk seferinde Üsküdar'dan alacağı bir topçu kıtasını karşıya, Kabataş'a geçirecekti. Kayıkçılar hemen kayıklarını yan yana, birbirlerine zincirleyerek iskelenin önünü kapattılar. Akıllarınca, Suhulet'in gelip iskeleye yanaşmasını engelleyeceklerdi. Ama oradaki topçu bataryasının subayı, "Size üç dakikalık süre tanıyorum! Ya çekilirsiniz ya da hepinizi cehenneme gönderirim!" diye öylesine bir gürledi ki, topların üzerlerine çevrildiğini gören kayıkçılar, selameti zincirleri kesip iskelenin önünü açmakta buldular.

Sarıyer) ve Harem vapur iskeleleri onun zamanında yapılarak hizmete sokuldu. Kışları bu iskelelerde soba yakılması mecburiyeti getirildi. Köprü'deki bekleme salonlarına, vapurların hareket saatlerinin yazılacağı birer tabela ile yanı başına birer saat yerleştirdi. Vapurlarda en az sekiz adet cankurtaran simidinin bulunması şart koşuldu.

Bu arada, Köprü'deki iskeleler için Belediye'ye belli bir kira ödenmesi kabul edildi.

Bütün bu önlem ve yenilikler sayesinde şirketin geliri çok kısa zamanda birden gözle görülür derecede arttı. Öyle ki, her akşam getirilen paraları koyup saklamak için şirketin faaliyet gösterdiği binada fazladan bir oda daha kiralanması gerekti.

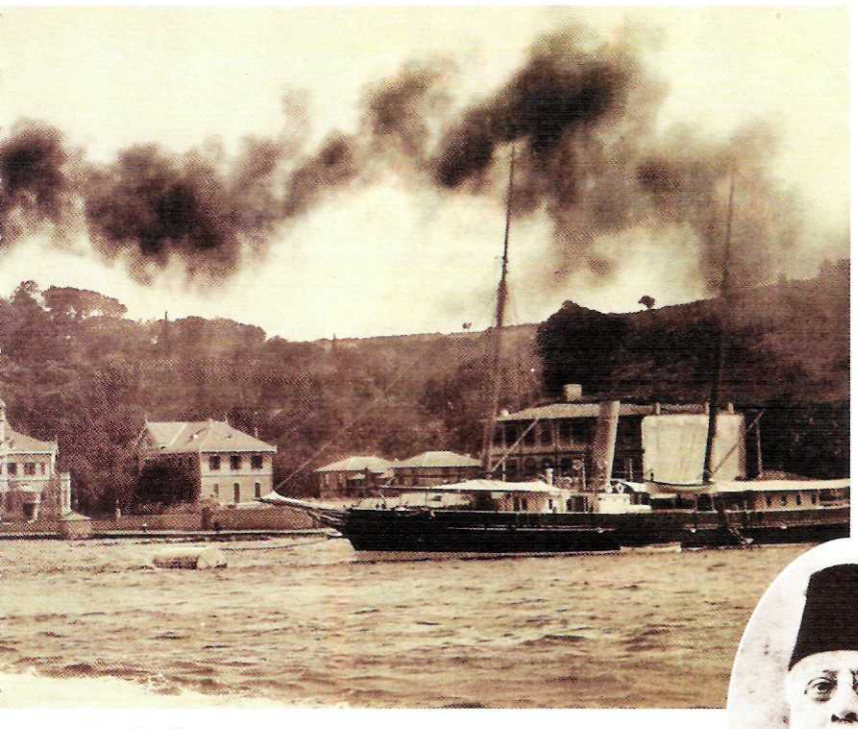
ARABA VE EŞYA NAKLİ SORUNU

O yıllarda dünya denizciliğinin merkezi sayılan Londra'da bile araba ve benzeri araçlar, Thames nehrinin iki kıyısı arasında gerili iki zincir boyunca gidip gelen sal benzeri ilkel teknelerle karşıdan karşıya geçirilmekteydi.

Boğaziçi'nde de atların, arabaların, hele hele ordu araçlarının bir kıyıdan ötekine geçirilmeleri için, bu tip büyük teknelere ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştı.

Özellikle askeriye, top bataryalarını, koşum hayvanlarını Anadolu'dan Rumeli yakasına geçirirken büyük zorluklarla karşılaşmaktaydı. İlkel mavnalarla karşıya geçiş hem çok tehlikeli oluyor, hem de büyük zaman kaybına yol açıyordu.

Küçük salları Thames Nehri gibi dar su geçitlerinde gerili zincir boyunca karşıya çekmek bir yere kadar kolay olabilirdi. Ama sert rüzgarların estiği, ayrıca şiddetli akıntıların tekneleri sürüklediği Boğaziçi gibi bir deniz geçidinde, büyük tekneler için böyle bir şey asla düşünülemezdi bile!

19. yüzyılın sonlarında Boğaziçi'nde deniz trafiği: Solda, bir Şirket-i Hayriye vapuru; sağda ise bir sefaret yatı. Küçük portrede, Şirket-i Hayriye umumi müfettişlerinden İskender Efendi. Altta, solda; Suhulet araba vapuru 1940'larda, araçları boşaltıyor.

GÖRÜLMEMİŞ BİR TEKNE TİPİ

Hüseyin Haki Efendi, Boğaz'da at, araba ve eşya nakline bir kolaylık bulmak amacıyla düşündü, taşındı; sonra yıllarca umum müfettişlikte bulunmuş İskender Efendi ile şirketin Hasköy'deki fabrikasının sermimarı Mehmed Usta ile başbaşa verip o güne kadar benzeri görülmemiş bir tekne tipi yarattı.

Bugün 'araba vapuru' dediğimiz, iki tarafından da karaya indirilecek kapakları bulunan, hem ileri hem de geri gidebilen araba vapuru ya da 'feribot' dediğimiz gemilerin gerçek bir prototipiydi bu tekne.

Ana güvertesi baştan sona dümdüzdü, buraya atlar, arabalar alınacaktı. Yolcular da üstteki salonlara çıkacaklardı...

Hüseyin Haki Efendi, çizdikleri eskizleri Mehmed Usta'yla İngiltere'deki Maudslay Sons And Fields tezgahlarına gönderdi. 26 numara verilecek Suhulet ('Kolaylık') adlı bu ilk araba vapurunun inşası, 1871 yılında sona erdirildi. Teknesi sac olan vapur 555 gros, 157 net tonluktu. Uzunluğu 45.7 m., genişliği 8.5 m., su çekeri 3 m. kadardı. 450 beygir gücündeki tek silindirli iki genişlemeli makinesinin döndürdüğü yandan çarkla, saatte 7 mil hız yapabilecekti.

SUHULET İNGİLTERE'DEN GELİYOR

Vapurun İngiltere'den yurda getirilmesi pek de kolay olmadı. Suhulet, şiddetli fırtınalar nedeniyle birkaç kere sulara kaynamak tehlikesi atlattı. Öyle ki, İngiliz kaptanın, su kesimi az, üstü havaleli, safrası olmayan, üstelik de boş bir tekneyle, böylesine maceralı bir yolculuğa bir daha asla çıkmayacağına yemin ettiği söylenir.

Sonuçta Suhulet, sapasağlam bir şekilde İstanbul'a varabildi ve 1872 yılının başlarında hizmete kondu. Hemen arkasından aynı tersaneye bir eşi daha ısmarlandı: 27 numara verilecek Sahilbent'in ilkinden farkı, tek yerine çift makineli olmasıydı. Adı 'İki kıyıyı bağlayan' anlamına geliyordu. Vapurlara bu isimleri ünlü vatan şairimiz Namık Kemal'in koyduğu rivayet edilir.

69 BACA NUMARALI VAPUR

Bu iki vapur o kadar sağlam çıktı ki, ilki 89 yıl çalıştırıldıktan sonra, ancak 1961'de, sökülmek üzere satıldı. İkincisi de 1959'da hizmet dışı bırakıldıktan sonra satıldı; birkaç kez el değiştirdi, değişikliklere uğradı. 125 yıl sonra, 1996'da, hâlâ çalışmaya devam etmekteydi.

Şirket-i Hayriye'nin ruhu, Hüseyin Haki Efendi idi. Yıllarını hep şirketin iyi ellerde dürüst bir şekilde çalıştırılması için harcamıştı. 1894'te hastalanarak işten ayrıldı; 1895'te ise 7 Ocak günü, gözlerini hayata yumdu.

Şirket, 1911'de hizmete koyduğu 69 baca numaralı vapuruna onun adını verdi. Fakat bu vapur, Şehir Hatları İşletmesi'ne satılınca, adı Göztepe olarak değiştirildi. Aradan yıllar geçti. Şehir Hatları İşletmesi, 1963'te Haliç Tersanesi'nde inşa ettirdiği bir araba vapuruna yine Hüseyin Haki adını verdi. Yıllarca bu değerli yöneticinin adını liman sularında gezdiren bu vapur da 80'li yıllarda kadro dışı bırakıldı.

Bugün Hüseyin Haki adını taşıyan bir vapurumuz yok. Ama Hüseyin Haki Efendi'nin adı, sivil denizcilik tarihimizin çok önemli bir kişisi olarak hâlâ denizcilerin kalbinde yaşamakta devam ediyor. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Avrupa ırkçılığının simgesi

Auschwitz

Naziler, 26 Mart 1942'den itibaren, Avrupa'nın farklı yörelerinden getirdikleri Yahudileri, Auschwitz'de topladılar. Böylece, soykırımın 'sınai yöntemlerle' yapıldığı Auschwitz Toplama Kampı, Avrupa ırkçılığının simgesi oldu.

M. Tanju Akad

İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde, Polonya üzerinden Almanya'ya doğru ilerleyen Rus birlikleri, 27 Ocak 1945 günü Auschwitz önlerine geldikleri zaman, Almanların yok etmeye fırsat bulamadıkları cesetler arasında, hayatta kalmayı başarmış bir avuç insan buldular.

Paçavralara bürünmüş ve adeta iskeletleri çıkmış bu kişilerden hayata dönebilecek olanlar, buradan geçen bir buçuk milyon insan arasında en talihlileriydi.

Nazilerin Avrupa'yı 'aşağılık ırklardan temizleme' operasyonu 1933 yılında, iktidara gelmelerinden hemen sonra başlamış; 1935'te Yahudileri toplum dışına iten Nürnberg yasaları çıkarılmış, 1938'de bütün sinagogların yakıldığı ve mülklerin yağmalandığı 'Kristal Gece' gibi yıkımlar düzenlenmiş, ama kitlesel imha aşamasına 1940 Haziran'ında, Fransa'nın düşmesinden sonra geçilmişti.

Almanların 'Yahudi Sorununa Nihai Çözüm' adını verdikleri plan, bu ırkın tümüyle tecrit ve imhasını öngörmekteydi. Bu iş

Dün ve bugün: 1945'te, Auschwitz'de hayatta kalmayı başarmış bir avuç insan ve bugün, bir soykırım müzesi olarak ayakta duran 'Auschwitz I'.

için kurulan merkezlerin en büyüğü, Polonya'daki Auschwitz idi. Burada, sistematik olarak bir milyondan fazla insan öldürülmüş, geleneksel 'Alman etkinliği' çerçevesinde, bu insanların saçlarından astarlık kumaş, derilerinden lamba, yağlarından sabun yapılmıştır.

ALMANLAR MI, NAZİLER Mİ?..

1945 yılında ve hemen sonrasında, bu olaylar, 'Almanların suçu' olarak konuşuluyordu. Daha sonra, Soğuk Savaş'la birlikte, bu yeni müttefikin imajı için, 'Alman' sözcüğü giderek kullanılmamaya başlandı. Sadece 'Naziler' veya 'SS'ler yaptı' deniliyordu.

Avrupa Birliği'nin gelişme sürecinde konu daha bir geri plana itildi. Avrupa bu korkunç olayı kolektif hafızasından silmeye uğraşıyordu, çünkü Nazizm bir Alman ideolojisi ve SS'ler bir Alman örgütü olmakla birlikte, tüm Avrupa'da çok büyük sayıda gönüllü taraftar bulmuşlardı ki, buna Vatikan da dahildi.

Bu işbirliği olmadan, ne bir milyondan fazla Yahudiyi, Çingeneyi ve sayısız muhalifi kıt'anın dört bir yanından Auschwitz'e toplayabilirler, ne de 6 milyondan fazla kişinin yok edildiği diğer kampları bu kadar etkin bir şekilde çalıştırabilirlerdi.

Auschwitz gerçeği, olaya ancak Avrupa dışından bakılarak anlaşılabilir. Çünkü onlar olayı, sadece savaşın yarattığı bir 'arıza' olarak görme eğilimindedirler. Halbuki her ulustan yüz binlerce gönüllü, SS birliklerine katılarak Almanlardan bile daha büyük bir hevesle dövüşmüşler, özel SS armalarından kendilerine mahsus bir 'gurur' duymuşlardır.

Nazilerin toplama kampları, o dönemde Almanya'da bulunan Amerikalı gazeteci Shirer'in ifadesiyle, "Hitler'in iktidardaki ilk yılında, mantar gibi çoğalmış", 1933'ün sonunda, sayıları 50'yi bulmuştu ki, bu ilk kampların en tanınmışı, Münih yakınlarındaki Dachau idi. Hitler, SA'ların imha edildiği 1934 yazındaki kanlı temizlikten sonra aynı yılın No-

merakediyorum@googlegroups.com
SOYKIRIM

Sağda, Auschwitz Toplama Kampı'nda, kadın koğuşlarından birinin dünü ve bugünü... Sağ sayfada altta ise saçları tıraş edilmiş Yahudi kadınları: Saçlarından kumaş yapılacak...

el'inde, bu kamplarda bulunan 28 bin kişi için af ilan etmiş, fakat birkaçı dışında hiçbirisini bırakmamıştı.

Kamplardaki insan sayısı savaş öncesinde hiçbir zaman bunun altına düşmedi. Sonra dev kamp kompleksleri oluştu.

ALMANLAŞTIRILAN KENT

Polonya'nın 'Oswiecim' kenti, 1939'da Almanlar tarafından ilhak edilince adı 'Auschwitz' olarak Germenleştirildi. Burada önce Polonyalılar için bir kamp yapıldı. Yurtseverler, entelektüeller ve direniş üyelerinden oluşan 727 kişilik ilk Polonyalı grup, 14 Haziran 1940 tarihinde Auschwitz'e getirildi.

Savaş sırasında Yahudilerden sonra en kalabalık kurban grubu, toplamın yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan 140-150 bin civarında Polonyalı idi ki, bunların da yarısından fazlası öldürüldü. Çingeneler de Nazilerin çok nefret ettikleri bir halktı ve örneğin, 29 Ocak 1943 tarihinde kampa getirilen 21 bin Çingenenin çok azı savaşın sonunu görebildi.

1941 yılında kamp büyütüldü ve üç kilometre ilerideki Brezezinka köyünde Auschwitz II-Birkenau adı verilen ek 'tesisler' yapıldı. 1942'de ise altı kilometre ötede, IG Farben'in Buna fabrikasına yakın Auschwitz III-Monowitz'in inşasıyla tüm bölge bir imha kompleksi haline getirildi.

Bu şekilde, söz konusu tesisler bir buçuk milyon insanın 'işleneceği' büyüklüğe ulaştı.

KAMPTAKİ ÖLÜM TRAFİĞİ

Avrupa'nın her tarafından buraya getirilen talihsiz insanlar trenden iner inmez seçiliyor ve ortalama olarak üçte ikisi, derhal gaz odalarına gönderiliyordu. Bunlar duş şeklinde kamufle edilmişti. Korkunç bir yolculuğun sonrasında hâlâ umut besleyenler çırılçıplak buraya sokuluyor, son hissettikleri şey ise duşlardan gelen 'ziklon B' gazı oluyordu.

Ölenlerin bütün değerli eşyaları Alman savaş makinası tarafından kullanılıyor, mücevherleri İsviçre'de satılıyor, ağızlarındaki altın dişler de sökülerek külçe yapıldıktan sonra Alman Merkez Bankası'na gönderiliyordu. Elbiseleri tüm Avrupa'da sayıları 10 milyona yaklaşan esir işçilere dağıtılmak üzere depolanıyor, saçlarından da astarlık kumaş dokunuyordu.

Almanlar cesetlerin yakıldığı fırından sızan insan yağlarını da sabun olarak değerlendirmişlerdi.

SS'LER, ESİR İŞÇİ TAŞERONU

Bir süre için sağ kalacak olanlara gelince, bunlar büyük Alman fabrikaları tarafından esir işçi olarak kullanılıyordu. Auschwitz'deki fabrikalar bu işçilere hiçbir para vermiyor, ancak bir nevi esir taşeronu olan SS'lere toplu ödemede bulunuyorlardı.

SS'ler burada sürümden kazanmaktaydılar. Esir işçiler o kadar kötü şartlarda tutuluyordu ki, ya pislik içinde tifüse yakalanıyor, ya da kısa sürede açlıktan tükeniyorlar, belli aralıklarda yapılan denetimlerde çalışma gücünü tüketenler, önce 'duşlara' sonra da fırınlara gönderiliyordu.

Diğer bir bölüm esir ise söz-

SS'leri vuran kadın

Auschwitz Toplama Kampı'nda işlenen insanlık suçları, oldukça ayrıntılı olarak bilinmektedir. Öte yandan toplama kamplarının belki de bu kadar aydınlıkta olmayan bir yanı, esirlerin direnişiyle ilgilidir. Gelenlerin çoğu herhangi bir direniş göstermeye fırsat bulamadan trenden iner inmez öldürülüyordu; ama geri kalanlar arasındaki dayanışma ve direnme örnekleri, bu felaketin onurlu sayfalarını teşkil etmiştir. Bu arada, 1943 Ekim'inde trenden iner inmez durumu kavrayan bir Yahudi kadının, SS'lerin birinden kaptığı tabanca ile bunlardan birisini öldürüp bir diğerini de yaraladığı, istisnai bir olay olarak kaydedilmiştir.

de 'tıbbi deneyler' için korkunç şekilde öldürülüyordu. Prof. Karl Clauberg ve Dr. Horst Schumann 'aşağılık' olarak gördükleri ırkları yok etmenin başka bir yolu olarak sterilizasyon yöntemleri üzerinde çalışırken, bu korkunç doktorların en tanınmışı olan Josef Mengele, ikizler ve cüceler üzerinde deneyler yapıyor, tükenen bedenlerden daha fazla bilgi alamayacağını düşündüğü zaman zehir enjekte ederek öldürüyordu. Ayrıca yeni ilaçlar ve kimyasalların denenmesi için sayısız 'araştırma' yapılmıştı. Çocuklar dahil binlerce esir, korkunç acılar çekerek öldüler.

'AZİZ' KOLBE'NİN DAVRANIŞI

Kampa gelenlerin hepsinin aynı tutum içinde olmadığı, kimisinin kendini kurtarmak için her şeyi yapmaya hazır olduğu, kimisinin ise kimseye yardım etmeden ve yardım beklemeden hayatta kalmaya çalıştığı birçok kez belirtilmiştir. Ancak başkalarına yardım etmeyi ve direnişi amaç edinen kişiler de hiçbir zaman eksik olmadı. İlk başlarda daha çok kendiliğinden ve bireyci olan bu davranışlar sonra giderek örgütlü hale geldi.

Kampta etki yapmış olan önemli bireysel direniş örneklerinden birisi, 1941 yazında Po-

Nazizm, ırkçılık ve Fransa

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi'ler Avrupa'yı fethederken en büyük silahları stukalar ve panzerler değil, ırkçı ideolojileriydi. Her ülkede taraftar bulmalarının nedeni, bu ortak payda idi. En fazla işbirlikçilerinin de Fransa'da olması bir tesadüf değildi. Antisemitizm (Yahudi düşmanlığı) önce Fransa'da yükselmişti... 1933 yılında Almanya'da Hitler iktidara gelince, Fransa'da bütün partilerin o güne kadar sürdürdükleri geleneksel politikalar, bir gecede değişmişti... Fransa'nın Almanya tarafından işgalinden hemen sonra da Yahudileri kamu hizmetinden yasaklayan Vichy Hükümeti, 1941 Mart'ında "Commissariat General aux Questions Juives" adlı özel bir örgüt oluşturdu. 29 Mayıs 1942 tarihinde, Yahudilerin sol göğüslerinde üzerinde siyah harflerle 'Yahudi' yazan sarı yıldızı takmaları mecburi kılındı. Bu arada, 'rafle' adı verilen çevirmelerle Yahudilerin toparlanıp Auschwitz'den önceki son durak olan Drancy Toplama Kampı'na götürülmeleri başlamıştı. Auschwitz'e giden ilk kafilede bulunan 1.112 Yahudinin sadece 20 tanesi savaşın sonunu görebilmişti. 1942'de gönderilenlerin toplamı 42.500 idi. 1943'de ise bu rakam yarıya indi ve Paris'in kurtulduğu 1944 yılında yine azaldı. Fransa'dan gönderilen 76.000 Yahudinin sadece 2.500'ü geri dönebildi. Burada önemli olan husus, çevirmelerde, Fransız polislerinin ve aşırı sağcı milislerin büyük gayretkeşliği ve Alman işgali vasıtasıyla 'kendi Yahudilerinden kurtulmak için' gösterdikleri fırsatçılıktır.

Meraklısına not: Vichy yönetimi altında, genç bir memurken 1.600'den fazla Yahudiyi Almanlara teslim eden Papon (üstteki çizim), 1961 yılında De Gaulle'ün Paris Emniyet Müdürü olarak 200 Cezayirli gencin Seine nehrine atılıp boğulmasından sorumlu olduğu halde, Giscard D'Estaing yönetiminde de Bütçe Bakanlığı yaptı. Dosyası 16 yılda hazırlandı ve ancak 1997'de yargılandı. Sadece 'insanlığa karşı suçtan' hüküm giydi. Yani, Fransa Soykırım Sözleşmesi, Madde 3/e'de yer alan 'soykırıma iştirak' suçundan yargılanmadı.

merakediyorum@googlegroups.com
SOYKIRIM

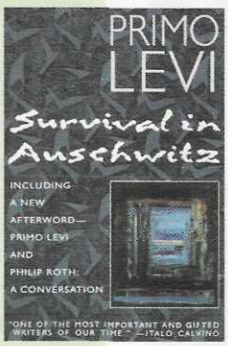
Auschwitz manzaraları: Yok edilenlerin bavulları ve ayakkabıları...

Primo Levi'nin anılarından...

Auschwitz'den kurtulmayı başaranlardan Primo Levi'nin (fotoğrafta) hatıralarında, ölüm kampında hayatta kalabilmenin tek yolunun, dostluk ve dayanışma duygusu olduğu, çok güzel ifade edilir:

"... tam da bu kamp bizi hayvanca davranan yaratıklar seviyesine indirmeye çalıştığı için biz hayvanlaşmamalıyız; ve böylesi bir yerde dahi hayatta kalınabileceği için, bunun hikayesini anlatmak için, şahitlik etmek için, hayatta kalmayı istemeliyiz; ve hayatta kalabilmek için kendimizi zorlayarak uygarlığın en azından iskeletini ve biçimini korumak için kendimizi zorlamalıyız. Her şeyden yoksun, her türlü hakarete açık ve kesin bir ölüme mahkum olan esirleriz, fakat hâlâ bir güce, kendi rızamızdan vazgeçmeme gücüne sahibiz ve bunu tüm gücümüzle savunmalıyız çünkü bu elimizdeki son şeydir."

lonyalı Fransisken rahibi Maksymilian Kolbe'nin başka bir mahkumun yerine geçerek açlıktan ölmeye razı olmasıydı.

Papa Jean Paul II, Kolbe'yi aziz statüsüne yükseltirken, bunun her görüşten kişilerin sayısız fedakarlık örneğinden veya insanlık zaferinden sadece bir tanesi olduğunu belirtmeden geçememişti.

Kampa önce onlar getirildiği için, ilk direniş örgütü Polonyalılar tarafından kurulmuş, bunu Avusturya, Çek, Fransız, Yugoslav, Rus ve Yahudi grupları izlemişti.

KAÇIŞ GİRİŞİMLERİ

Barakaların ve fabrikaların çok geniş bir alana yayılmış olması, açık olduğu dört buçuk yıl boyunca, Auschwitz'den bazı kaçma teşebbüslerinin başarılı olmasını sağladı. Ancak bunların hepsi birkaç kişilik küçük gruplardı. Toplu kaçış girişimleri ise toplu katliamlarla sonuçlandı.

1944 sonbaharında cephe yaklaşınca, Almanların Auschwitz'i yıkmayı ve tüm esirleri öldürerek delilleri yok etmeyi planladıkları öğrenildi. 10 Ekim 1944 tarihinde müttefik radyolarının bu haberi vermeleri ve sorumluları cezalandıracaklarını söylemeleri, SS'lerin tereddüdüne yol açtı. Ama yine de 'sonderkommando' adını verdikleri çok şey bilen esirleri öldürmeye başladılar. Bunlar yeni gelenlerin eşyalarını almak ve öldürülenlerin altın dişlerini sökmekle görevlendirilen Yahudi esirlerdi.

KAMPIN SON GÜNLERİ

Başlarına geleceği hisseden 'sonderkommando'lar bir ayaklanmaya girişerek fırınların bazılarını yıktılar ve 3 muhafızı öldürdüler. SS'ler ise binlerce esiri kurşuna dizerek karşılık verdiler. Bu arada Ruslar hızla ilerleyerek bölgeye ulaşınca Almanlar kaçıp gittiler ve böylece geriye birçok belge, sonradan müze haline getirilecek olan kamplar ve hayata boş gözlerle bakan bir avuç esir kaldı.

Yakılanların külleri -ki artık Almanlar bile bunları değerlendirmek için bir yol bulamamışlardı- kampların az uzağındaki bir sulak alana dökülüyordu.

Burada kaç kişinin külleri olduğu hiçbir zaman bilinemeyecek. Çünkü kayıtlar sadece ilk elemeyi geçen esirler için tutulmuştu. Diğerlerinin hayat çizgisi, tren onları, 'çalışmak özgürleştirir' yazan kapıdan geçirdikten birkaç saat sonra sona ermişti.

Avrupanın dört bir yanından gelen demiryolları, bu son çıkmazda birleşmiş; tek bir hattan insanlık yükünü boşaltan katarlar, yenisini yüklemeye gitmişlerdi. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Tebrik kartlarıyla bayramlaşma

Osmanlı insanının kutsal bayramlarda tanış ve yakınlarına tebrik kartları gönderme geleneği, Cumhuriyet döneminde, ulusal bayramları da kapsar bir biçimde genişleyerek sürdü.

Türkiye haritası, bayrak ve İsmet İnönü figürünün yer aldığı bayram tebrikleri, özellikle ulusal bayramları kutlamak amacıyla, 40'lı yıllarda basılmıştı (üstte).

ZÜHTÜ BAYAR

Osmanlı döneminde başlamış olan tebrik kartları basımı ve bayramlarda posta ya da özel kuryelerle gönderme geleneği, Cumhuriyet döneminde de sürdü gitti.

Bugün bile bazı büyük kuruluşlar, bütün dijital globalleşme hareketlerine rağmen, yılbaşı ve bayramlarda özel kutlama kartları bastırıp, protokol listesine aldıkları müşterilerine göndermeyi ihmal etmiyorlar.

Resmi ve yarı resmi kurumların 'muteber kişilere' tebrik kartı gönderme geleneği ise eskinin hızında olmasa da hâlâ sürüyor.

Laik düşüncenin çok uzağında, kendi soyut ve mistik dünyasında yaşayan Osmanlı için, iki önemli 'id' yani 'bayram' vardı; "id-i adha / kurban bayramı" ve "id-i sagid / ramazan bayramı" (buna 'id-i fıtr' da denilirdi).

Ortalama boyutları 11x5.5 santimetre dolaylarında olan Osmanlı bayram tebriki kartlarında, genellikle sol üst köşede gül, menekşe ve yasemen gibi çiçek motifleri kullanılır ve bunun sağ tarafında ise artık kalıp haline gelmiş bulunan, 'İdiniz sa'id olsun' cümlesi yer alırdı.

Çiçek ve kuş motiflerinin solda olması, Osmanlı Türkçesinin sağdan sola yazılış düzeni anımsanınca azıcık garip! (Bu noktada padişah tuğralarındaki çiçek motiflerinin, tuğranın sağ üst köşesine konulmuş olması anımsanmalı.)

Ta'lik hatla ve kabartma harflerle basılı ibarenin altında, bazen kartı gönderen kişinin kendi el yazısıyla eklediği özel ifadelere rastlamak da olasıydı.

"İdiniz sa'id olsun" yazılı kartvizitler...

Günümüzde pek az kişi, 'vakt-i zamanında' baba ve dedelerimizin bayramlarını, "İdiniz sa'id olsun" yazılı kartvizit boyutlarındaki kartlarla tebrik ettiklerini bilir. Arapçadaki "a'yad" kökünden Osmanlıcaya geçen "id" sözcüğü, 'bayram' anlamına gelmektedir. "Sa'id" ise; mutlu, uğurlu anlamlarında olup, günümüz Türkçesinde 'Sait' biçiminde ve erkek adı olarak yaşamaktadır. "Bayramınız uğurlu olsun" anlamına gelen bu cümleyi, eskilerin telaffuz ettiği biçimde günümüz Türkçesiyle yansıtmak biraz zor. Ama 'idiniz' derken; Osmanlıcada 'sağır kef', 'kef-i nuni' de denilen harfin, burun konsonatıyla telaffuz edildiği ve "ng" sesi verdiğini hatırlamak yeterli. Bu açıklamaya göre, "idiniz", "idgniz" biçiminde telaffuz edilmekteydi. Tıpkı "deniz"in, "degniz" biçiminde söylenmesi gibi... Bugün de Anadolu'nun birçok yerlerinde bu aksan yaşamaktadır.

Osmanlı döneminde Avrupa'da bastırılmış ya da Cumhuriyet döneminde Türkiye'de hazırlanmış farklı tebrik kartları...

Osmanlı'nın kutsal bayramlarda tanış ve yakınlarına tebrik kartları gönderme geleneği, Cumhuriyet döneminde, ulusal bayramları da kapsar bir biçimde genişleyerek sürdü.

Cumhuriyet döneminde özellikle üstünde Atatürk ve İsmet İnönü'nün sarı yaldız renkli ve kabartma resimlerinin bulunduğu kartlar bir hayli revaçtadır. Osmanlı döneminde önemli bir yeri bulunan tezhib (altın tozuyla süsleme) sanatından kalma bir alışkanlık olan altın taklidi sarı yaldız kullanma geleneği, Cumhuriyet döneminde, İmparatorluk çağı özleminin estetik planda bir yansıması olarak sürüp gidecektir.

ÇİÇEK MOTİFLERİ MODASI

Kartların bazılarında yazı ve resimlerin gümüş yaldızlı mürekkeple basılmış olduğu görülür. Siyah-beyaz ya da renkli stilize çiçek motifleri modası, Cumhuriyet dönemi kartlarında, 1950'lere kadar sürdü. Bu dönemde zaman zaman sarı yaldızlarla basılan çiçek motiflerinin, uğurlu haber getiren stilize ve simgesel güvercin resimlerine dönüştüğü de görülür. Bazı kartlarda stilize güvercin simgesi, çizgisiz ve renksiz, kartın üst köşesine kabartma olarak basılmıştır. Bu diziden kartlar arasında; deniz üzerinde doludizgin giden yelkenlilere, evlerin kapıları üstüne asılan ve uğur getirdiğine inanılan çiçek ve başaklarla süslü at nallarına ve ağzında mektup taşıyan kırlangıç benzeri kuşlara da (güvercin değil) sık sık rastlanır.

Kartların arasında, doğrudan siyasal içerikli olanlar da az değildir. Bu tür kartlarda, dönemin en etkili iki siyasal partisinin, Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin simgeleriyle karşılaşılır. Belli bir siyasal hizbin görüşünü kapsamayan ama sonuç itibariyle yine de siyasal bir içerik taşıyan kartlarda ise; örneğin Cumhurbaşkanı Atatürk ya da İnönü'nün sarı yaldızlı kabartma portrelerini havi kartlarda, bazen Türkiye haritasıyla birlikte ay yıldızlı bir bayrak (ya da sancak) da yer alır.

Koleksiyonumuzdaki kartlardan, arkasında elyazısıyla, "Cümlenizin bayramını kutlular, senin, Cengiz'in gözlerinden öperim" yazılı ve 28.10.1940 tarihli olanında, bayrak, Türkiye haritası ve kabartma İsmet Paşa resmine, çiçek motiflerinin yanı sıra bir de kırmızı gül eklenmiş. Sol köşesinde kabartma bir ay yıldızın ortasında, CHP'nin altı okuyla, koşmakta olan bir bozkurtun yer aldığı bir başka kartın ön yüzünde ise, "Temadi ömür ve afiyet ve saadetlerinizi dilerim" yazılı. Kartın hem ön yüzündeki el yazısı, hem de arkasındaki "F. A. Sunar" imzası, aradan geçen altmış yıla rağmen, solmak şöyle dursun, hâlâ parıldayan bir tür zamklı özel mürekkeple yazılmış.

30'LARDAN 50'LERE

1930 ile 1950 yılları arası, aynı zamanda 9x4 santim boyutlarında, (tebrik kartlarına yakın ölçülerde) ve fotoğraf tekniğiyle karanlık odada çoğaltılmış siyah-beyaz tebrik kartlarının gözde olduğu bir dönemdir. Bu kartların bazıları, Osmanlı döneminde olduğu gibi, sonradan anilin boyalarla ve elde renklendirilmişlerdir. Bazıları basılı da olan bu tür kartlarda genellikle Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana gibi büyük kentlerden birinin panoramik bir görüntüsü ve altında da "Bayramınız kutlu olsun" ibaresi yer alır. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Militanları ve tövbekarlarıyla

Tiryaki yazar manzaraları

Yazarlarımız arasında, sigara tiryakileri çoğunlukta olduğu gibi, bu işin kimi azılı militanları da vardır. Bir de sigarayı bırakan yazarlar vardır ki, hemen hepsi 'Nasıl bıraktım?' diye kaleme sarılmışlardır.

GÖKHAN AKÇURA

Yıl 1934; Yedigün dergisinin genç muhabiri Naci Sadullah (sağda), iflah olmaz sigara tiryakisi Mahmut Yesari ile röportajda.

Dün de öyleydi, bugün de böyle. Düşünen, yazan adam mutlaka sigara içer. Bu değişmez bir yargıdır. Sigara içen yazarlar, nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturur. İçmeyenler istisna teşkil eder. Bu nedenle yazımız, önce bu tezin sıkı takipçileri ve tütün militanları etrafında dolanacak, ardından özel bir durumu büyüteç altına alacaktır. Çok müstesna bir durumu; sigarayı bırakan yazarları...

Fotoğraflarında karşımıza hep sigaralı çıkan Nurullah Ataç'ın tiryakiliğinin bazı ince ayrıntılarını İbrahim Alâettin Gövsa anlatır:

"Muharrir ve münekkit Nurullah Ataç herkes gibi hazır sigara içmez. Kadın nineler misali tütünü sigara kağıdına doldurarak sarmaktan ve dilinin ucu ile ıslatarak yapıştırmaktan haz alır."

ATAÇ'IN KIZGINLIĞI

Sigara, Ataç'ın daha ilerdeki yıllarda sık sık başını ağrıtacaktır. Sağlık nedeniyle sigarayı bırakmasını isteyen doktorlara öfkelidir, kırk yıllık arkadaşını kapı önüne koymaya da hiç niyeti yoktur. 6 Eylül 1953 tarihli Günce'sinde şunları yazar: "Hekimleri dinlemeyiniz demiyorum, ben de dinlerim onların söylediklerini. Her dediklerini değil, ama çoğunu tutarım öğütlerinin. Hepsi de önce tütünü yasak ederler. Kendileri içmiyorlarmış gibi! Tütünün dokunduğuna gerçekten inansalar, kendileri içmezlerdi. Hayır. Kendileri içecek, karşısındakilere yasak edecekler... Sadece emir vermek zevki!"

Reşat Nuri Güntekin ise konuşurken bir sigarayı söndürüp diğerini yakanlardandır. Bir röportajcı bu konuda (o dönemde yeni Dışişleri Bakanı olmuş olan) Fuat Köprülü ile yarışıp yarışamayacaklarını sorunca, şöyle cevap alır: "Bana yetişeceğini zannetmiyorum. İçtiğim sigara günde dört paketten aşağı düşmez."

YUSUF ZİYA'NIN ŞİKAYETLERİ

Reşat Nuri'nin sigaralarından Yusuf Ziya Ortaç da şikayetçidir. Kelebek dergisini çıkardığı yıllardan şöyle bir anı aktarır: "Sık sık gelir, masamın üstüne sıçrar, otururdu. Bakardım, sigarası gittikçe ufalıyor, ucundaki kül gittikçe büyüyor. Derken korktuğum olur, esmer bir toz sütunu dudağından kopar, yakasından yuvarlanarak masamın üstüne düşerdi. Titiz olduğumu bilirdi benim. Ama 'Dur Reşat, tablaya süpürelim', demeğe kalmaz, ceketinin koliyle, hem de büsbütün sıvaştırarak siler, hem kendi esvabını, hem de masayı berbat ederdi."

Ümit Deniz ise, 1955'de yaptığı röportajında, Reşat Nuri için, 'Türkiye'nin en çok sigara içen adamı' tanımlamasını yapar.

REŞAT NURİ, NASIL İÇERDİ?

Yazarın ölümünden hemen sonra 1956 yılında, Cumhuriyet gazetesinde, Reşat Nuri'nin portresi çizilirken sigara tutkusuna değinilmeden edilememiş: "Dudaklarında daima iki şey görülürdü. Bir tarafında bir tebessüm, zarif, ince, bazen alaycı bir tebessüm; öbür tarafında ise bir sigara izmariti... (...) 'Ne çok sigara içiyorsun?' diyeceklerinden mi korkardı bilmem. Onun sigara paketini cebinden çıkararak içinden bir sigara seçtiğini görenler yok gibidir. Elini cebine sokar, paketi cebinin içinde açar ve eli bir sigara ile birlikte oradan dışarı çıkar, bu sigarayı henüz ağzında tüten izmaritten yakar, izmariti atarak yenisini yerine yerleştirirdi."

HALİDE EDİP'İN PARMAKLARI

Halide Edip Adıvar da özellikle yaşamının son döneminde çok sigara içişiyle hatırlanırdı. Yeni çıkan 'Sevda Sokağı Komedyası' kitabı hakkında kendisiyle konuşmak için, yazarı evinde ziyaret eden Yaşar Kemal, röportaja şöyle başlamış:

"Halide Hanım, çok sigara içiyor son zamanlarda. Bundan da çok yakınıyor. Yeni bir sigara yaktı. Karşı karşıya oturduk." (Cumhuriyet, 16 Nisan 1959)

Halide Edip'in sigara tutkusu, daha sonraki yıllarda da, röportajcıların sık sık takıldığı bir nokta olmuştur. 1964 yılında kendisini ziyaret eden Turgut Etingü şöyle yazıyor: "Odanın içinde, insan elini nereye atsa bir sigara alabilir, o kadar sigara var. Kendisi de, öylesine sigara tiryakisi ki. İki parmağının arasını nikotin dağlayıp, sapsarı yapmış!"

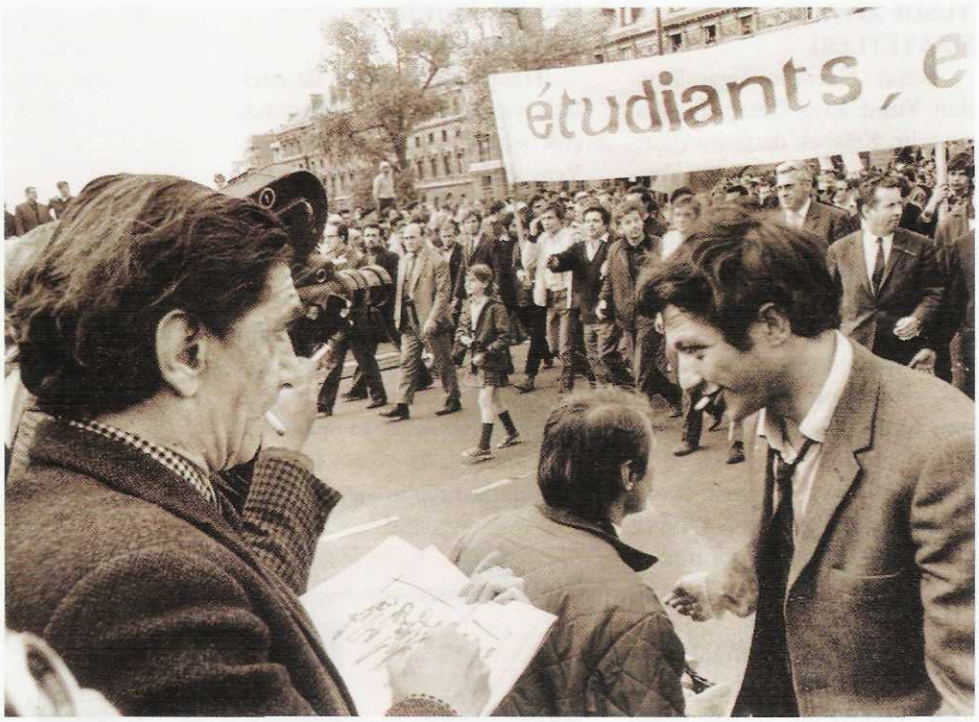
Üstte, Halide Edip (40'lı yıllarda) ve sol üstte Ataç (50'lerde), sigaralarını tüttürüyorlar. Solda, Münif Fehim'in çizgileriyle, 20'li yıllarda Reşat Nuri, elinde sigarasıyla.

TÖVBE EDENLERİN ÖYKÜLERİ

Yazarlar da sigarayı bırakır. Pek olağan değildir ama, tarihimizde bu tür birkaç vaka kayda bile geçmiştir.

Sigarayı nasıl bıraktığını anlatan yazarlarımız arasında, başı Hüseyin Rahmi Gürpınar çeker. Üstadın 1921 yılında kaleme aldığı ve daha sonra da 'Sanat ve Edebiyat' adlı kitabında yer alan bir yazısı 'Sigarayı nasıl bırak-

merakediyorum@googlegroups.com

Bir başka tiryaki: Abidin Dino, Paris'te, 1968 öğrenci olayları sırasında, ağzında sigarası, çizim yapıyor.

tım?' başlığını taşır.

Yazar, sigaraya nasıl başladığını ve kullandığını uzun uzun anlattıktan sonra, vardığı noktayı şöyle aktarır:

"Evet tam 25 yıl bu düşmanı sineme çektim. Kanıma karıştırdım. Ona gittikçe alışkanlığım artmaya, günde iki paket sigara bana yetmemeye başladı. Bu düşkünlüğümün karşılığı olarak o da beni artık boğmaya kalkıştı. Nefes alamıyor, tıkanıyordum."

Tabii, anladınız, üstadımızın doktora başvurma zamanı gelmiştir. Doktor onu dinler ve katresi haram misali, tek bir sigara bile içmeyi Hüseyin Rahmi'ye yasak eder.

Ertesi günden başlayarak, her sigarayı bırakan insan gibi, yazarımız da çekilmez yaratık sınıfına girer. Her şey sinirini bozmakta, öfkesini kabartmaktadır. Kafasının içi bomboştur. Sürekli gülünç yanlışlıklar yapmaktadır. Bu durum hiç değişmeden üç hafta kadar geçer. Şeytan habire aklını çelmekte, karısı ile bir maraza çıkarıp tövbeyi bozmaya vesile yaratması için onu kışkırtmaktadır.

TÖVBEYİ BOZMA VESİLESİ

Ama artık karısı da bıkmıştır bu durumdan. Yine bir kavgadan sonra dolabı açıp, yazarımızın önüne, "bir tabaka, iyi çeşitten beş altı sigara, ağızlık, kibrit" koyduktan sonra, zoraki bir gülümseme ile bayramlık ağzını açar:

"Beyefendi tövbeyi bozunuz. Karınız olduğum için bir aydır çektiğiniz işkenceyi biliyorum. Bozunuz. Günah varsa bana gelsin."

Hanımefendi bu sözlerle yetinmez, ağızlığa geçirdiği bir sigarayı Hüseyin Rahmi beyin dudakları arasına verir ve ateşler! Yapacak bir şey yoktur, duman

Tiryakiliğin en sıkı savunucuları ne diyorlar?

Nâzım Hikmet: 'Beni satmaz...'

Nazım Hikmet, 'Birinci' marka sigara içerdi. Orhan Selim imzasıyla yazdığı gazete yazılarında sigarayla ilgili düşüncelerini bulabiliriz. 'Niçin Cıgara İçerim' başlığını taşıyan bir yazısında da oldukça ilginç satırlar vardır: "İlk tadını yürek heyecanıyla tattığım, alışkanlığına gözümle ulaştığım cıgarayı şimdi niçin içiyorum. Onunla konuştuğum, arkadaşlık ettiğim için. Doğrusu bu! Ben cıgarayı bugün, ne tadı, ne alışkanlığı için içerim. Cıgarayla arkadaş olmuşumdur. Aklımdan geçenleri daha onlar tohumken, ilk sezen, ilk anlıyan o'dur. Ondan gizli tek bir şeyim yoktur. O dilsiz olduğu için, günün birinde aramız açılsa da beni satamaz. Ve inan bana ki, böyle bir arkadaş, her gün ahbaplıkların ipliğinin pazara çıkarıldığı bir dünyada, çok az bulunur bir nesnedir."

İlhan Mimaroğlu: 'Tümü işten atılsın'

İlhan Mimaroğlu ise yazılarında Amerika'daki sigara yasağından sık sık yakınır. Mimaroğlu, 3 Mayıs 1995 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan 'Ciğara' başlıklı yazısında da aynı konuyu ele alır ve öfkesini şöyle belirtir: "İşverenler şimdi bir de sigara içenlerin işlerinin başından ayrılıp sigara içmek için kapı önlerinde vakit harcamalarına öfkeleniyorlar. (...) Sigara içmiyor olmak, verimli çalışmaktan çok daha önemli. Öyleyse sigara içenlerin tümü işten atılsın. İş bulabilmek için başlıca yeti sigara içmemek olduğuna ve işsizlerin birçoğu sigara içmediğine göre, sigara içtikleri için işten atılanların yerine içmeyenler alınsın. Onların arasında da sigaraya başlayıp sokak kapısının önüne çıkanlar olursa orada ölüm mangalarıyla karşılaşsınlar."

yavaş yavaş yeniden damarlara dolmaya başlar. Zihin yeniden faaliyete geçer. Fakat...

"Fakat üçüncü nefeste aklım başıma geldi. Ben ne yapıyordum? Cennetteki yasak meyva olayı gibi karımın aldatmasıyla tütüne yeniden başlamıştım... Birdenbire bir nedametle sarsıldım.

İnsanlığımdam utandım. Şakaklarımdan terler boşaldı. Gözlerim bulandı. Sigarayı pencereden dışarı fırlattım."

DUMANIN GÜCÜ...

Bu olaydan sonra, tövbesine kararlılıkla uyan Gürpınar, bir daha ağzına sigara koymaz. Deneme, sigara bırakmanın kendinde yarattığı olumlu değişiklikleri anlatarak nihayete doğru yaklaşır. Son sözler elbette bu deneyimin okurlara da salık verilmesi yönündedir:

"Bu duman sandığınızdan bin kat güçlü, hain, sinsi ve tehlikelidir. Nezaketten anlamaz. Onu hemen bütün istiskal ve azminiz ile evinizden, ciğerlerinizden, aklınızdan, düşüncenizden, kalbinizden dışarı kovuvermelisiniz."

SALÂH BİRSEL'İN İTİRAFLARI

Sıradaki tövbekâr Salâh Birsel'dir. 'Günlük'lerinin eski döneminde sigarayı sevmeden içtiğini itiraf ettiğini biliyoruz. 28 Şubat 1972'de, "Sütlü kahve (...) bir, cigara iki. İçmeden duramıyorum," diyerek konunun kapısını açar. Aynı yılın 10 Haziran'ında kalbinde çarpıntıyla gece üç buçukta uyanıverir. Bir saat sonra da yataktan çıkar. Ölüm duygusuyla karşı karşıyadır. "Saat altıyı on geçiyor. Üçüncü cigarayı yakmaya karar verdim. Yakmadım. Göğsümde tıkanıklık. Altıyı on üç geçiyor. Yaktım. Bir saatlik uykudan sonra sekiz buçukta yeniden uyandım. Jale patlıcan kızarttı. İki patlıcan, yarım dilim ekmek, içimin pasını bastırdım. Sigara. Bu bana Haşim'in uskumru dolmasından öldüğünü düşündürttü. Bana kalırsa bu pisboğazlık üzerine uydurulanlar onu sevmeyenlerin işi."

Yıllar sonra sigarayı bırakanlardan Salâh Birsel (solda) ve sigarayı bırakamayan yazarlardan Reşat Nuri Güntekin (altta, Ramiz Gökçe'nin çizgileriyle).

MÜZİKLİ ÇÖZÜM

Mart 1984 tarihinde Nisan dergisinde yayınlanan 'Cigarayı nasıl bıraktım?' denemesine ise, bir itirafla başlar: "Doğrusu C. ölüm döşeğine yatmasaydı benim cigarayı bırakacağım yoktu. Ama işte C. benim gibi yıllarca, paf-puf, paf-puf Birinci tüttürmüş, sonunda da ölüm döşeğine düşmüştü."

Üstadın cigarayı nasıl içtiğini, birini söndürürken diğerini yaktığını, yorulmamak için evin her odasında ayrı bir paket bıraktığını filan anlatmaya kalkarsak, lafın sonunu getiremeyiz. Kestirmeden 'cigara bırakma' öyküsüne girelim.

Birsel, sigarayı bıraktığı ilk hafta kendini iskambil falıyla oyalamaya çalışır. Kesmezse mutfağa koşmakta, eline ne geçerse yemektedir. Kilo almaya başlayınca bundan vazgeçip kendini oyalayacak bir başka şey aramaya başlar. Bulduğu, ilginç ki, 'gürültülü müzik'tir:

"Sizin anlayacağınız, yeğenimden aldığım bir teybi avaz avaz bağırtmaya başladım. Bağırtılı ve gıcırlı ne kadar oyun havası varsa, sambalar, huli-guliler, rumbalar, kedi dansı, bunny-huglar, robot dansı, bugi-vugiler, vakvak dansı topunu arka arkaya patlattım."

Enis Batur: 'Duman, sinematografiktir'

Enis Batur, sıkı bir sigara tiryakisi olmanın yanı sıra, tiryakiliğin savunmasını çekincesiz biçimde yapışıyla da dikkati çeker. Sigara tutkusunu 'Tiryaki' başlıklı yazısında şöyle anlatır: "Dumandan vazgeçilmez gibi geldi hep, sigarayı bırakmayı aslında hiç denemedim." Enis Batur'un sigara ile ilişkisi bir aşk öyküsüne benzer: "Abartılı bulunabilir elbette, ne var ki duman bende kösnül çağrışımlar yaratır öteden beri. Ağızdan savrulurken de ilk yandığında ya da tablada beklerken de. Atmosferi harekete geçirir. Loş bir mesaj gibi dolaşır. Duman biz çağdaşlar için, sinematografiktir. Uzun gece tartışmalarını bekleyen garip bir buluttur." Bir başka yazıda, aralarındaki ilişkiyi şöyle özetler: "Tütün bana her zaman yardımcı oldu, şüphesiz bedeli ödeniyor(dur)."

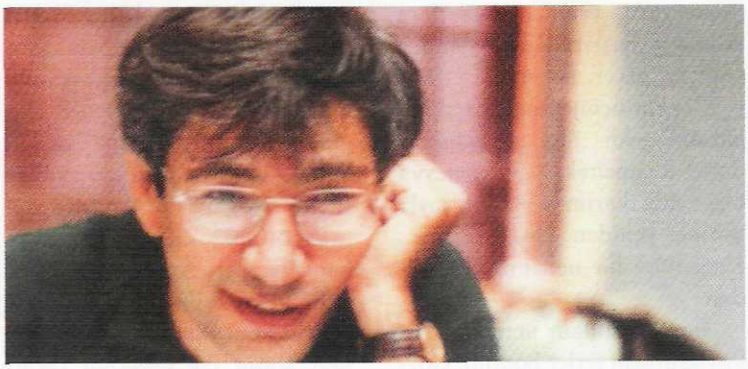
merakediyorum@googlegroups.com

Bir tövbekar: Orhan Pamuk (sağda). Ve iki militan tiryaki: Yahya Kemal (ortada) ile Oktay Rifat (altta).

A. H. Tanpınar: 'Sevdiğimiz şeyi, kötü kullandık'

Yazarlar sigarayı içer içmesine de, Enis Batur gibi bunu koşulsuz bağrına basan fazla çıkmaz aralarında. Ya pişmandırlar bu tiryakiliklerinden, ya da gün gelir mecbur kalırlar bununla hesaplaşmaya. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *(fotoğrafta)* sigaraya karşı girişmek zorunda kaldığı mücadele mektuplarına bile yansır. 'Akciğerlerde eski tüberküloz arızaları ve anfizem' teşhisiyle hastaneye yatırılır ve sigarayı bırakması şart koşulur. Bir süre sonra hastaneden çıkışının hemen sonrasında, 31 Mart 1959 tarihinde Hasan-Âli Yücel'e yazdığı mektubuna şöyle başlar: "Mektubuna maalesef vaktinde cevap veremedim. Hastane havası, biotiklerin sarsıcı etkisi, cigaranın yokluğu beni bundan alıkoydu." Mektubun ilerleyen satırlarında sık sık sigaraya olan tutkusunu anlatır. "Hastanede hep karşımdaki denizi, adaları seyrederken bütün manzarayı büyük ve marifetli bir tiryakinin eseri gibi tahayyül ederdim; bulutla güneşin kendisi, mavi gökyüzü hepsi bana gümüş savatlı bir tabaka, yasemin çubuk ve tabaka tabaka dumanı yığılan bir cigara gibi gelirdi. Fakat bu kadar çok sevdiğimiz ve muhtaç olduğumuz şeyi neden bu kadar kötü kullandık. Gerçeği şu ki, son zamanlarda cigaranın zevkini alamıyordum artık. Fart-ı istimal (aşırı kullanma) bu mühim melekeyi bende öldürmüş, bu kapıyı bana kapatmıştı."

Bu garip yöntem işe yarar ve Salâh bey sigarayı bırakmaya başlar: "Altı ay sonunda karım işin şakaya, cakaya gelir yanı olmadığını anlamıştı." Ama masa başında bir şeyler çiziktirmeye başlayabilmesi için ikinci bir altı ay daha geçmesi gerekir. Üçüncü altı ayda ise kafası eski dinginliğine kavuşur: "Ama kafamı cigaradan adamakıllı kurtarmak için iki yılın geçmesi gerekti."

GÜN SAYAN ORHAN PAMUK

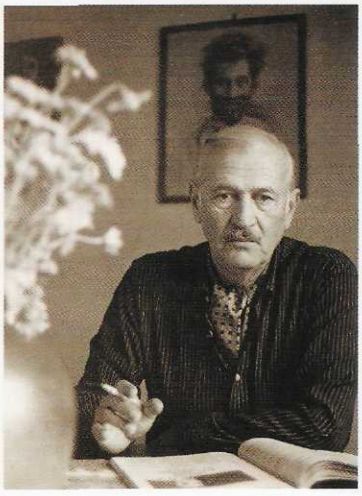
Sigarayı bırakıp da kaleme sarılan yazarların sonuncusu ise Orhan Pamuk. 1996 yılında 'Sigarayı Bırakalı' yazısına şöyle başlar Pamuk: "Sigarayı bırakalı 272 gün oldu."

Görüldüğü gibi o da günleri saymaktadır:

"Artık alıştım sanıyorum, eskisi kadar ıstırap çekmiyorum, vücudumun bir parçasının benden koparılıp alındığını da düşünmüyorum. Hayır, bir eksikliğim, bir bütünden kopuşum bitmedi: Yalnız duruma alıştım; daha doğrusu, kabullendim artık acı gerçeği."

SİGARAYI BIRAKTIM BIRAKALI...

Beni sorarsanız, görüldüğü gibi, sigara konusunda hiç korkmadan yazabiliyorum. Evet eskiden içiyordum ama, artık kesin olarak sigarayı bıraktım. Bu yazı yayımlandığında tam tamına 730 gün olacak onu bırakalı. Tam iki yıl yani, bu nedenle günlerin sayısını bile biliyorum. Saymıyorum yani, yanlış anlaşılmasın. Aklıma bile gelmiyor ki sigara! Bazen bazen... Evet arada sırada... Hani sabahları Açık Radyo'da Ömer Madra içine yoğun bir nefes çekerken... Ya da bir içki sofrasında, ilerleyen keyif dakikalarında... Sonra kulüplerde, barlarda saat gece yarısını geçtiği sıralarda... Ama hiç önemli değil... Bunlar ender şeyler...Arada sırada ne de olsa... Aklıma bile getirmiyorum. Ben sigarayı bıraktım bırakalı... Bir şey diyecektim ama...Neydi allah aşkına...Sakın yanlış anlaşılmasın...

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Mustafa Remzi Bey'in koleksiyon rehberi

Nasıl kelebek yakalanır?

Böcek, kelebek ve bitki koleksiyonu yapmak, çok özel uğraşlardır. Bu alandaki yayınlar da son derece sınırlıdır. Ama 30'lu yılların başında, genç Cumhuriyet Türkiye'sinin aydınları, konuyla ilgilenmişlerdir.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Mart geldi, ilkbaharla doğa canlanmaya başladı, diye söze başlayacağım. Ancak doğanın canlanıp canlanmaması ilkbaharın gerçekten gelmesiyle ilintili. Ve bir süredir beklenen baharlar, ne yazık ki zamanında gelmiyor artık. Neyse; konumuz ozon tabakası ve dünyanın ekolojik dengesi değil...

Bir zamanlar; baharların 'zamanında' geldiği bir zamanlar, özellikle gençlerin başucu kitabı olan bir kitap çıkmış İstanbul'da: 'Amelî Kolleksiyonculuk Rehberi / Böcek, kelebek, nebat, tohum ve meyva kolleksiyonları'. Elli altı sayfa olan ve 1931'de basılan kitabın yazarı ise Mustafa Remzi Bey.

Bu uygulamalı koleksiyonculuk rehberinin önsözünü, 'İstanbul ilk tedrisat müfettişlerinden Nurettin Bey' yazmış. Genç Cumhuriyet Türkiye'si gençlerine Nurettin Bey, bir kültür hizmeti olarak, bütün olanaksızlıklara rağmen, kitabın nasıl hazırlandığını anlatmış.

'İlksöz'de ise 'M. Remzi' işin özünü şu satırlarla dile getirmiş:

"Koleksiyon yalnız süs için yapılmayıp en ziyade, toplanıp saklanılan hayvan ve nebatları daha yakından tanımak, onların yaşayışlarını öğrenerek tabiata muhabbetimizi artırmak için vücude getirilir..."

Şimdi gelin, 1931 yılında yazılan ve sanırım günümüzde bile, Türkçe'de bir benzeri olmayan bu kitaba bir göz atalım.

İlkin 'Böcekler' bölümü ile başlıyoruz öğrenmeye koleksiyonculuğu: "Böcekler, hayvanatın mafsaliye şubesindendirler. Bir böceğin vücudunu muayene edersek, anlaşılacağı veçhile üç nahiyeye ayrıldığını görürüz: Baş, göğüs, karın..." diye devam edip böcek 'familyası'na ait biyolojik bilgiler veriliyor.

Bu sayfalardan sonra, 'Böcek nasıl toplanır?' bölümü geliyor: "Böcek toplamak için her şeyden evvel ağızları mantarla sıkıca kapanır; müteaddit cam tüpler ve şişeler tedarik edilir.

Bunların ağız genişlikleri 2-4 santim, boyları 8-10 santim arasında değişir. Cam yerine teneke tüpler de alınabilir.

Böcek toplamak, kelebek yakalamak gibi kısa bir zamana bağlı değildir.

İlkbaharda kar kalkar kalkmaz orman kenarları, bahçe ve çayırlarda böcekler uyanmağa başlarlar. (...) Buna rağmen böcek bulmak ve toplamak pek o kadar kolay bir iş değildir.

Yeni başlayanlar ekseriya en mühim nevileri gözden kaçırarak bulamazlar.

Böcek toplamak isteyenler her yere yetişmeli ve sokulmalıdır..."

Sonra... sonra çeşitli eczalar ve iğneler (3,8 santim olurmuş!) ile böceklerin nasıl öldürülüp, nasıl saklanacağının anlatıldığı satırlar var...

Geldik meraklısı çok olan 'Kelebekler' bölümüne. Bu bölüm, 'Kelebekler nasıl yakalanır?'la başlıyor. Neden mi? Okuyalım: "Bir kelebeğin nasıl bir hayvan olduğunu tanımayan olmadığından burada uzun boylu kelebeği tarif etmek zait görülmüştür. Kelebekler, böcekler kadar çok olmadıkları gibi göründükleri mevsim de onlarınki kadar uzun değildir.

Zedelemeksizin kelebek yakalamak için her şeyden evvel bir atrapa (kepçe tarzı bir aygıt) ihtiyaç vardır.

Bu portatif atrap bir çemberle ona geçirilen gaz bir torbadan ve çemberi herhangi bir sapa raptedebilecek vidalı bir kısımdan ibarettir. (...)

İlk zamanları bu kanatlı çevik mahlûkların yakalanması kolay bir iş olmadığını tecrübe eden nevhevesler asla nevmit (umutsuz) olmamalıdırlar.

Uçan bir kelebeği yakalamak ayrıca bir hüner olup ancak uzun müddet tecrübe ile öğrenilebilir.

İşe evvelâ herhangi bir çiçekte oturan kelebeğe yavaş yavaş sokularak mahirane bir atrap darbesiyle onu torbaya sokmakla başlamalıdır.(...) Burada en mühim şey tutulan kelebekleri öldürmek mes'elesidir. Kelebek yakalayan müptediler ekseriya bu nazik hayvanları zedelemeden nasıl öldürüp muhafaza edeceklerini bilemez ve apışıp kalırlar."

Bu iş biraz zor, evde oturup pul koleksiyonu yapmağa benzemiyor, değil mi?

Kitabın son bölüm başlığı ise 'Nebatlar'. Burada da bitkiler anlatılmadan nasıl toplanacakları dile getirilmiş: "Her nebatı bulur bulmaz teşhis etmek gayet çok nebat tanımağa mütevakkıftır. Bu sebepten ekseri nebatlar eve getirildikten sonra ve koleksiyon için hazırlanmazdan akdem teşhis edilirler."

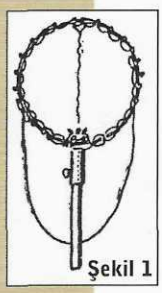
Kitap, Mustafa Remzi Bey'in nebatatçıların yanlarına neler alması gerektiğini anlattığı satırlarla son buluyor: "Bunlardan maada nebat toplayanlar yanlarında küçük bir pens, bir yüzü büyük bir diğeri küçük ve gayet keskin ve küçük bir testereyi havi bir çakı ile eyi bir pertavsız bulundurmalı; nebat ve ağaçların hali tabiîdeki resimlerini almak için 9x12 veya 6x9 eb'adında bir fotoğraf makinesine malik olmalıdırlar."

Pekiyi, sizin kutularınız, atraplarınız, fotoğraf makineniz ve çakılarınız hazır mı? Malum bahar geldi... ■

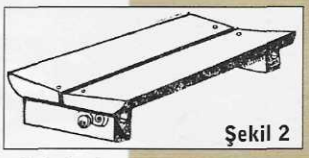

Kurutma işlemleri

Kelebekler yakalandıktan sonra, nasıl muhafaza edileceklerdir?.. 'Ameli Kolleksiyonculuk Rehberi', okurlarını bu noktada da aydınlatır.

Şekil 1

Tutulan herhangi bir kelebek, "hafif vücutlu gündüz kelebeklerinden ise atrapın (Şekil 1) sapı iki bacak arasından kısılarak, torbadaki kelebeğin kemali dikkatle, kanatları yukarı kaldırılarak birbirine intibak ettirilmek üzere, baş ve şehadet parmaklarıyla göğsünden yakalanır". Yakalanan kelebek üzerindeki işlem şöyle sürdürülüyor: "Kanatları bozulmayacak bir surette hafifçe tazyik edilir. Bir müddet sonra, parmaklar arasında olan kelebek ihtiyatla bir kutuya konur. (...) Kelebeğin uyanmaması için kutuya, üzerine birkaç damla eter damlatılmış bir pamuk parçası konulur."

Şekil 2

Gelelim "kelebeklerin gerilmesi" işlemine... Rehberin bu bölümünde de, aşağıda, diline ve üslubuna hiç dokunmadan aktardığımız şu bilgilere yer veriliyor:

"Kelebek öldürüldükten sonra, cesedine göre intihap olunan (seçilen) bir iğne ile, sadrının tam ortasından iğnelenir. İğne, kelebek vücudunun boy ve en mihverlerine tamamen amut olmalıdır. Ondan sonra kelebek, 'Şekil 2'de görüldüğü veçhile imal edilen gergi tahtasının arasına, kanatları tahtanın cüz'i meyilli satıhlarına yatacak bir surette iğnelenir. 'Şekil 3'te görüldüğü tarzda gerilir. Evvela üst kanatlar tığ gibi uzun saplı bir iğne, bir ucu tahtaya iğnelenen ve diğer ucu iki parmakla tutulan ince bir kağıt şerit ianesiyle (yardımıyla) matlûp (uygun) vaziyete getirilerek tesbit edilir."

Şekil 3

Bu işlemlerden sonra da, rehberde, kelebeğin tozsuz bir ortamda kurutulması anlatılmaktadır.

merakediyorum@googlegroups.com

Karikatürde, Cumhuriyet'in ilk yıllarının büyük ismi

Cemal Nadir 99 yaşında

Cemal Nadir Güler, bir döneme damgasını vuran çizgileriyle, tüm meslektaşlarını da yakından etkilemiş bir sanatçıydı. Hem karikatür anlayışı hem de konulara yaklaşım tarzıyla, bir ekol yaratmıştı.

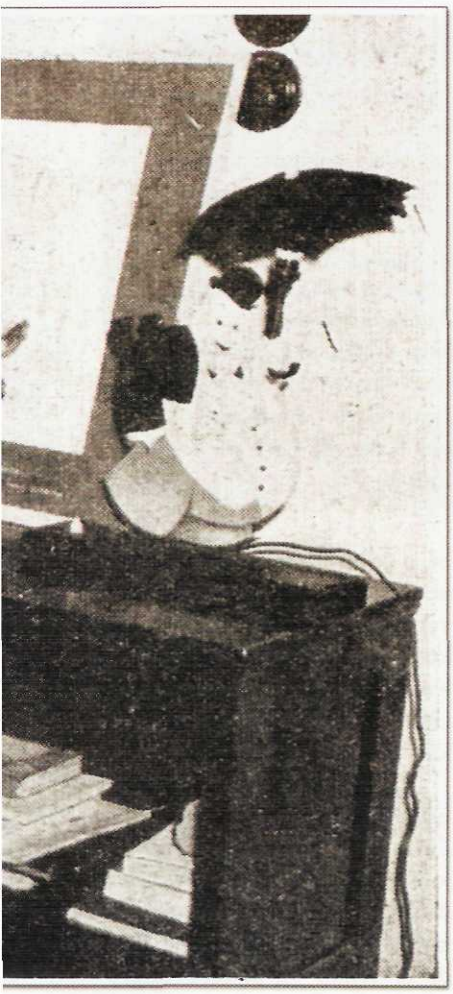
EFLATUN NURİ

Cemal Nadir, 40'lı yıllarda, 'Türk karikatürünün en büyük ustası' diye anılırdı.

Yıl 1947... Güzel Sanatlar Akademisi'nin girişinde, Fikret Otyam'la karşılaştık. Bana, "Eflatun, yarın saat 10'da Akademi'ye Cemal Nadir geliyor, Burhan Toprak (Akademi Müdürü) davet etmiş, konferans verecek" deyince; o an, "İnanamıyorum" dedim.

Fikret, "Sen ayakta uyuyorsun. Git bak, duyuruyu camekana asmışlar" dedi.

Ertesi gün, birçok arkadaş, beyaz önlüklerimizle beklemeye başladık. Saat 10'u 10 geçe, Cemal Nadir geldi. Okul kapısından girer girmez onun etrafında çember oluşturduk. Hepimize güleryüzle selam verdi. İki yanını saran kalabalık, Burhan Toprak'ın odasına kadar yürüyerek ona eşlik etti...

NARİN BİR ÇOCUK...

Cemal Nadir Güler, 1902 yılında Bursa'nın kenar mahallelerinin birinde, bahçe içindeki küçük bir evde doğar. Annesi Nuriye, babası Şevket Güler'dir. Bahçedeki birkaç ağaç, babasının ektiği gül fidanları, renk renk laleler, menekşeler, beyaz ve mor zambaklar buraya ayrı bir güzellik katar. Bahçenin bir köşesinde çardak ve ortasında da fıskiyeli küçük bir havuz vardır.

Şevket Bey, hat sanatı ile ilgilenmesinin yanı sıra, müzikle de uğraşır, üstelik iyi de kanun çalarmış. Böyle sanatçı bir ruha sahip bir aileden gelen Cemal Nadir, gününü bahçede, sürekli sallanan tahta masada resim yaparak geçirirmiş.

Özgeçmişinde, "İlk tahsilimi Bursa'da, idadi tahsilimi de Bilecik'te yaptım. Neticede ailevi vaziyetimin fevkalâde iyi olması (!) yüzünden hayat üniversitesine gitmek mecburiyetini duydum" diye yazar.

Babası, genç bir memurdur. Maaşı azdır. Dolayısıyla hep yoksulluk çekerler. Aileye katkıda bulunması için, onu bir kasnakçının yanına çırak olarak verirler. Zayıf olan bünyesi bu işe dayanamaz, hastalanır. İyileşince, yine birkaç işyerinde çalışır ama bu kez iyice hastalanır ve yatağa düşer. Bir süre sonra küçük bir tabelacı dükkânı açar. Kazancı az da olsa bu işe devam eder. Bu arada, çizdiği bir karikatür Sedat Simavi'nin 'Diken' dergisinde (1914) yayımlanır. Tabela işinden biriktirdiği biraz para ile İstanbul'a gelir.

İstanbul'da uzaktan akrabası olan Melâhat adında bir kızla evlenir. Ortaköy'de bir ev tutar. Biriktirdiği az miktardaki para, kısa zamanda biter. Yaptığı ufak tefek işler karın doyurmaz. Böylece hayatının en sıkıntılı ve en çok ümitsizliğe kapıldığı günleri başlar. Buna rağmen, yıllardır düşlediği Bâbıâli'ye adım atar.

BECERİKSİZLİKLE SUÇLANIYOR

Yıllar sonra Faruk Fenik, Vâ-Nû'nun anlattıklarını bir yazısında açıklar: "Kendisini ilk defa 1925 senesinde Bâbıâli'de Reşidefendi Hanı'nda gördüm. Orada bir mizah mecmuası çıkıyordu. Cemal Nadir de bu mecmuanın ressamı olmak istiyormuş. O gün, birkaç resim getirmişti. Mecmuanın sahibi resimleri şöyle bir süzdükten sonra Cemal Nadir'i rencide edecek şekilde, 'Sen resim yapmasını beceremiyorsun! Ramiz gibi (Ramiz Gökçe) yapmalısın' dedi. Ramiz, o günlerde çok güzel kadın resimleri yapıyordu. Cemal Nadir'in ise janrı bambaşka idi. Ağlamaklı bir halde kapıdan çıktı. Çok kötü giyinmişti. Kor-

Yarattığı tipler

Cemal Nadir, daha 1924'ten itibaren, 'Resimli Dünya' dergisinde çizdiği 'Efruz Bey'den başlayarak, gündelik yaşamın içinden çıkma yerli tipler yarattı. Bu tipler vasıtasıyla, güncel ve toplumsal olayları ince bir yergi anlayışıyla yansıttı.

Amcabey

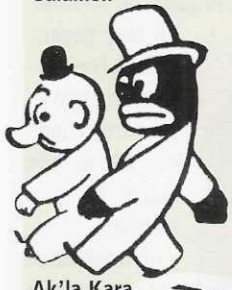
Dede ile Torun

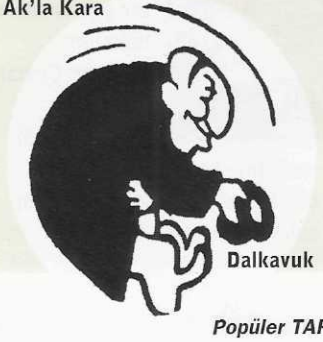
Salamon

Yeni Zengin

Ak'la Kara

Dalkavuk

merakediyorum@googlegroups.com

Cemal Nadir, Nişantaşı'ndaki evinin çalışma odasında: Duvarda, 'Amcabey' tipinin çizimleri.

Bir mektubundan...

"Manen tıpkı bir kuyuya düşmüş gibiyim. Tepemde kuyunun ağzında birçok sesler, konuşmalar, el uzatmalar oluyor. Fakat ben kuyunun dibinde ölmeyi yahut dostluğundan hakikaten emin olduğum bir elin uzanmasını beklemeyi tercih ediyorum... Yağmur bulutu gibi günlerimin havasını kaplayan kederlerin, üzüntülerin, çalışma dünyama sirayet etmemesi için elimden geleni yapıyorum."

Nizamettin Nazif'le meyhanede

Bir gün Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu (fotoğrafta), Köroğlu gazetesinde, Cemal Nadir'i para alırken görür. Kendisini bir meyhaneye götürüp rakı ısmarlaması için ısrar eder. Cemal Nadir de onu kırmaz ve bir meyhaneye giderler. Aradan bir süre geçer. Cemal Nadir, "Nizam, seni iki görüyorum" der. Nizamettin Nazif, "O zaman yanımdakine de bir şişe ısmarla bakalım" deyince; Cemal Nadir, "Nizam'cığım sen üzme kendini. Yalnız seni değil şişeleri de iki görüyorum zaten" deyiverir.

kunç derecede zayıftı. Peşinden dışarı çıktım. Kendisiyle kapı önünde konuştuk. Hali bana çok hazin gelmişti. Ortaköy'de oturduğunu, parası olmadığı için yürüyerek gidip geldiğini söyledi."

Yine Faruk Fenik'in aktardıklarına göre, Vâ-Nû, ağlayacak gibidir. "Evet" der; "Cemal Nadir'le işte böyle tanışmıştık. Ne ben ne o, bu tanışmamızı unutmadık."

Sonraları Cemal Nadir, Vâ-Nû'ya şu itirafta bulunacaktır: "O zaman sen dikkat etmemişsin. Mecmuaya geldiğim gün ayağımda çorap yoktu. Potinim delik olduğu için görünmesin diye ayak parmağımı çini mürekkeple boyamıştım."

'BENİM KARİKATÜRLERİM'

Çok iyi anımsıyorum; çocukluğumda, yani 30'lu yılların sonlarında, sırf Cemal Nadir'in çizgilerini izleyebilmek için, Akşam ve daha sonra da Cumhuriyet gibi, o dönemin gazetelerinin peşine düşerdim. Bu gazeteleri para verip alamadığım için, konu komşudan, kahvehanelerden izlemeye çalışırdım. Hele, Cumhuriyet'in arka sayfasındaki renkli karikatürlerini hiç unutmam.

Cumhuriyet, başlığının sağ üst köşesine, "Bugün Cemal Nadir'in yedi renkli karikatürü arka sayfamızda" diye ilan koyardı. Seyyar gazeteciler de, sokaklarda avaz avaz, "Cemal Nadir'in renkli karikatürü bugün çıktı" diye bağırırlardı. Gazete ismi söylemezlerdi. Çünkü herkes Cemal Nadir'in renkli karikatürünün nerede çıktığını bilirdi.

Haftada iki kez yayımlanan küçük boy Köroğlu gazetesi, ilk sayfasının yarısını, onun renkli karikatürlerine ayırırdı. Karikatürler imzasız olsa da onun olduğunu çizgilerinden anlardım. Akbaba'nın kapaklarını da o çizerdi. Kapaklardaki kompozisyonları ve sevimli çizgileri, derginin çok satılmasını sağlardı.

AKADEMİ'DEKİ KONFERANSTA...

Gelelim Akademi'deki konferansa; salon o kadar kalabalıktı ki ancak arka sıralarda yer bulabildim. Biraz sonra Cemal Nadir kapıda göründü. Hepimiz ayağa kalktık. O, gülümsedi ve elleriyle oturmamızı işaret etti.

Cemal Nadir

Kent ve insan

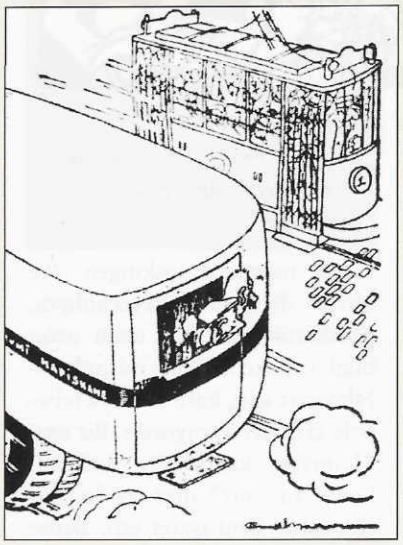
Otuzlu ve 40'lı yıllarda Türkiye'nin büyük kentlerinde yaşanan sorunlar, özde, bugünün sorunlarının benzeriydi. Bunu Cemal Nadir'in karikatürlerinde de izlemek mümkün...

- Son moda otomobil markası nedir?
- *Dur, bekle, şimdi bir makam otomobili geçer!*

- Bu fiyat listelerimizin neşri ne kadar faydalı oluyor değil mi?
- Evet! İnsan çarşıda pazarda ne kadar aldandığını öğrenebiliyor.

- Zavallılar!..
- Zavallılar!..

- Ey, anlat bakalım, İstanbul'umuzda ne var ne yok!..
- İyilik sağlık; Tünel kayışımız henüz kopmadı, Terkos borumuz patlamadı.

Çırak – Kirazları boşuna mıncıklama bayım... Asıl kurt içerde...

Park kapılarında
Kadın – Müsaade ederseniz biraz parka girip hava alalım baylar!..

merakediyorum@googlegroups.com

Cemal Nadir'in 31 Aralık 1946 günü Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan son karikatürü

R. P. – Psiko...
Meclis - Aman, aman, aman!..
- Korkmayın yahu, psikoloji diyecektim!..

Gayet mütevazı, çekingen ve bizden daha fazla heyecanlıydı. Karikatür hakkında uzun uzun bilgi verirken, daha iyi anlayabilmemiz için, kara tahtaya tebeşirle çizimler yapıyordu. Bir ara, "İçinizde karikatüre istidatlı kimse var mı?" diye sordu. Bütün salon beni işaret etti. Bense oturduğum yerde saklanır gibi küçülmüştüm. Bana doğru baktı. "Siz misiniz?" dedi. Ben de ayağa kalktım. "Sizinle daha sonra görüşelim" dedi. Başımı, "Olur" anlamında salladım.

'AMCABEY' ÇİZGİ FİLMİ

'Amcabey' adında bir çizgi film çalışması yaptığını, bu çalışma için yüzlerce resim çizdiğini ancak bunun çok zor iş olduğunu ve henüz başarılı olamadığını söyledi. Ön sıralardan bir arkadaş, "Efendim, buradaki bir arkadaşımız Nasrettin Hoca'nın çizgi filmini yapıyor" deyince, şaşırdı. Merakla "Kim o marifetli?" diye sordu. Bütün arkadaşlar yine beni gösterdiler. Bu sefer bir kez daha şaşırdı, ben yine ayağa kalktım.

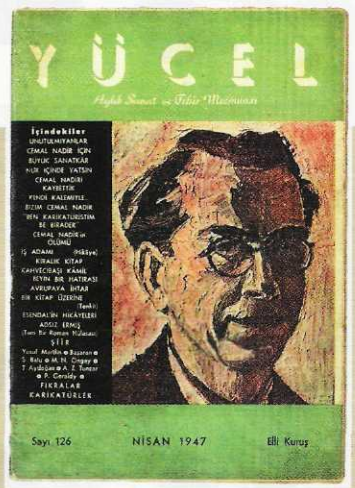
Biri beni arkamdan itti. O, "Buraya gelir misiniz?" dedi. Elimdeki dosyayı aldı. "Aaa!.. Ben seni tanıyorum. Karikatür dergisinde karikatürlerini gördüm, çok beğendim. Sen benim rakibimsin" diyerek elini omzuma koydu ve dosyayı bana geri verdi. Yüzünde samimi ve sevecen bir ifade vardı. Hafifçe tebessüm ederek, "Konferanstan sonra yanıma gel" dedi. Neredeyse uçarak yerime geçtim. Kalbim hızla çarpıyordu.

Konferans verdiği sınıftan Cemal Nadir'le birlikte çıktık, koridoru geçtik. Çıkışta, paltosunu, atkısını ve şapkasını verdiler. Cemal Nadir'le, konuşarak Akademi'nin bahçesine doğru yürüdük. Ayrılırken, tekrar tekrar, "Bak muhakkak Cumhuriyet gazetesine gel. Seni bekliyorum" dedi. Elini öpmek istedim. "Hayır, seninle artık hem meslektaş, hem de arkadaş olduk ya!" dedi ve tokalaştık. Yolun karşı tarafına geçti ve tramvay durağına doğru yürüdü.

CUMHURİYET'E GİDİYORUM

Cumhuriyet gazetesinin kırmızı yollukla kaplı, köşeli merdivenlerinden çıktım. Oymalı çerçeveli yaldızlı bir ayna gördüm. Bu aynada beti benzi atmış, heyecandan titreyen bir çocuk vardı. O bendim, geniş bir salonun ortasında kala kaldım.

Sonradan, adının Elif Naci olduğunu söyleyen, sevimli ve içten yaklaşan biri elimi sıktı. Yürüdük, "Sizi bekliyor" dedi. Bü-

1947'nin Nisan ayında, dönemin belli başlı dergilerinden Yücel, 'Cemal Nadir Özel Sayısı' hazırlamıştı.

Ne demişlerdi?

Cemal Nadir'i yakından tanıyan dostlarının, onun hakkında yazdıkları satırların arasında, izlenimleri gizlenmiş. Onlar, bu büyük sanatçının psikolojik profilini görmüşler...

"Cemal Nadir Güler... Hayır! Onun yüzünde neş'e, soyadını aksettirecek kadar aydınlık değildi. Hattâ edası mahsundu bile..."
Elif Naci (Cumhuriyet, 1946)

"Haklı olarak elde ettiği şöhrete bile ehemmiyet vermezdi. Kendi dünyasında, kendi imkanlarıyla hür yaşamak ister; çok defa bir ıstırap kaynağı olan hayatı, hiçbir ihtirasa kapılmaksızın tefsir ederdi."
Doğan Nadi (Cumhuriyet, 1974)

"Ruhu hüzün dolu, fakat zekası o hüznü göstermeyen keskin bir istihza hazinesiydi."
Burhan Cahit Morkaya (Akşam, 1974)

"O kendine has tebessümünün hakiki manasını kimse öğrenememiştir. Çünkü o, ruhunda fırtınalar hüküm süren bir insandı. Ve genç yaşında ebediyete göçmesinin sebebi de bu fırtınalarla boğuşmaktan yorgun düşmesidir."
Hikmet Sabri (Akşam, 1950)

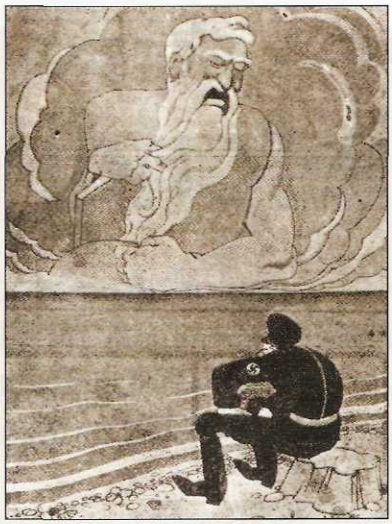
"Cemal Nadir'in 'zor dostluğu'nu kazanmak kolay değildi. Kederleri gibi, ifrat derecede hisli mizacının alıngan köşelerini de herkese göstermek istemezdi."
Rıza Ruşen Yücel (En Son Dakika, 1947)

Dünya siyaseti

Cemal Nadir'in olgunluk dönemi, İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlar. Dünyayı kasıp kavuran savaş, Türkiye'yi de yakından etkiler. Bu nedenle sanatçı, çizgi ve esprilerinde, o yılların dünya siyasetine belirli bir ağırlık verir.

Devletler Hukuku!..

Musa'nın ruhu: - Vaktiyle beni gücendirmemiş olsaydın, şimdi sana, bir sopa darbesiyle Manş'ı yarıp karşıya geçmenin sırrını öğretirdim.

- Laf aramızda dostlar, şu harp, sonunda bize de dokuz doğurttu.

yükçe bir odaya girdik. O masasından kalktı.

Getirdiğim karikatürleri görmek istedi. Onlara tekrar tekrar baktı. "Senin desenin oldukça kuvvetli, çizgilerin de öyle. Şimdi hem üzüldüm hem sevindim. Çünkü senin hocaya ihtiyacın yok. Seni sık sık görmek isterim." dedi.

Bir süre sonra, bir gün onu Bâbıâli Yokuşu'ndan Sirkeci'ye inerken gördüm. Üşüyor gibiydi. Omuzları hafif yukarı kalkmış, sanki başını sallıyordu. Sevimli yüzü paltosunun yakaları arasında kaybolmuştu. Sevgi dolu gözlerle onu izledim. Gözleri bana takıldı. Güldü, elini uzattı. Tokalaştık. Sitem eder gibi, "Neredesin Eflatun? Niye gazeteye uğramıyorsun?" dedi.

İyi bir insan olduğunu, mütevazılığını ve karikatüre gönül vermiş gençlere kucak açtığını, onlarla ilgilendiğini hep duydum ve gördüm.

CENAZE TÖRENİ

O gün, Güzel Sanatlar Akademisi'nin bahçesinde toplandık... Arkadaşlar Akademi'nin kapısından dışarı çıkıyorlardı. Onlara yetiştim. Tramvaylar çalışmıyordu. Fındıklı'dan Karaköy Meydanı'na geldik. Karaköy Köprüsü mahşerî bir kalabalığa sahipti. Zar zor Eminönü'ne gelebildik.

Herkes Sirkeci yönüne doğru yürüyordu. Biz, Mısırçarşısı'nın içinden geçip, Nuruosmaniye kapısından gitmeyi düşündük.

Bir ordu gibi olan kalabalığı yara yara ilerledik. Cenazenin gençler tarafından Beyazıt'a doğru kaçırıldığını duyduk. Kapalıçarşı'nın Beyazıt kapısına, oradan da sahafların içinden geçip, Çınar kahvehanesinin önüne gelebildik.

Üniversitenin önü arı kovanı gibiydi. Meydan çelenklerden yapılmış bir çiçek bahçesine benziyordu. Cemal Nadir'in naaşı, üniversite gençliğinin elleri üzerinde yükseliyor ve Beyazıt Meydanı'ndan yükselen "Nadir'ler ölmez!" sözleri, on binlerce insanın kalbine yumruk gibi vuruyordu.

Al bayrağa sarılı naaşı, bir gül gibi gidiyordu. Daha sonra kortej, Divanyolu, Cağaloğlu ve Bâbıâli'ye, gözleri yaşlı yüz binlerce insandan oluşan bir sel gibi Sirkeci'ye doğru aktı. Babıâli'deki bütün işyerleri kepenklerini kapatmıştı. Yollar çiçek içindeydi, basmaya kıyamıyordum... ■

merakediyorum@googlegroups.com

At yarışları padişahın himayesinde başlıyor

Veliefendi'nin ilk günleri

Koşu günleri Veliefendi'ye pek çok izleyici geliyordu; fotoğraf ve film çekiliyor, bu filmler sinemalarda gösterilerek at yarışları özendiriliyordu. Çünkü yarışlara, 'batılılaşmanın bir gereği' olarak bakılıyordu.

REŞAT KÖSTEM

Ülkemizde at yarışları, günümüzdeki biçim ve kurallarıyla, ilk kez 1856 yılında, İzmir'de, Şirinyer'de yapıldı. Yılda bir kez ve nisan başlarına rastlayan Paskalya günlerinde düzenlenen bu koşular, o dönemin yaşantısına göre, bir şenlik havasında geçerdi.

Batılı anlamda at yarışları düzenlemek... Neden payitaht İstanbul'da değil de İzmir'de başlıyor?

Bu sorunun yanıtını, bakın Necip Fazıl Kısakürek nasıl veriyor: " ...Nitekim bizde ilk sistemli yarışların beşiği olan İzmir, beynelmilel ihtilatlar bakımından, Avrupa'ya İstanbul'dan daha açık ve ilk alafranga tipleri yetiştirmek noktasından daha müsait olmuş ve işte bu yüzdendir ki, ilk sistemli yarış İzmir'de kurulmuştur."

LEVANTENLERİN ÖNCÜLÜĞÜ

İzmir'deki at yarışları ve yarış yeri (hipodrom) Şirinyer'de yapıldı. Buca'nın yanıbaşında, Paradiso yani 'Cennet' diye anılan şimdiki Şirinyer, rağbet gören piknik alanlarından birisiydi.

Sait Akson şöyle anlatıyor: "Şirinyer yarış yeri, koşu günleri daha sabahtan dolmaya başlardı. Pek çok kimse çamlıkta piknik yapmaya geliyordu. Koşular sabahtan başlar, öğleden sonra da devam ederdi. İzmir eşrafının ve önemli kişilerin davet edildiği tribünde, koşulara ara verildiği öğle sıralarında mükellef sofralar kurulur, ziyafetler verilirdi.

Buca, kısa zamanda sakin, asude havası, romantik çekiciliği, güzel parkları ve şirin evleriyle sevimli bir atçılık köyü olmuştu."

İzmir'deki at yarışı geleneği-

nin Rees Ailesi aracılığı ile başlatıldığı da bilinmektedir. Az sayıda yarışseverin düzenlediği yarışlardan önceleri, Whittal ve Rees'ler at koşturdular.

Daha sonra Mr. Patterson'un önderliğinde, Evliyazade Refik Bey, Alyoti, Rees ve Forbes bir araya gelerek Smyrna Races Club'ı (İzmir Yarış Kulübü) kurunca, yarışlar daha da ilgi çekici olmaya başladı.

Şirinyer ile Buca arasındaki demiryoluna paralel olan hipodromda, 1860 yılından sonra düzenli olarak at yarışları yapılır oldu.

O dönem yarışlarına katılan atların sahipleri, yabancı ve çoğunlukla da İngilizlerdi. İzleyicilerin büyük bir bölümünü de levantenler oluşturuyordu. Refik Evliyazade o günleri anlatırken; "Biz Türkler, yarışlara ancak seyirci olarak iştirak ederdik. Türkler, ecnebiler arasındaki rekabete seyirci, onların sevinç ve üzüntülerine bigane ve dolayısıyla, asıl yarışçılık zevkinden mahrum bulunuyorlardı" diyor.

ABDÜLAZİZ'İN GİRİŞİMİ

Spora düşkünlüğü bilinen Sultan Abdülaziz; Mısır seyahati dönüşü (1863) at yarışlarını izler ve İzmir için bir koşu düzenlenmesini ister. Padişahın kendi hazinesinden (Hazine-i Hassa) 300 altın ödenek ayırdığı bu koşuya, kurucusu nedeniyle, 'Sultan Koşusu' adı verilmiştir. Bu ödeneğin kaldırıldığı dönemde de Smyrna Races Club, kendi olanakları ile Sultan Koşusu'nu sürdürdü. Bu koşuya beş yaşındaki Arap atları katılabiliyordu.

İzmir Yarışları'na Mısır, Urfa, Bağdat ve İngiltere'den atlar, jokeyler ve antrenörler getiriliyordu. Bu dönemde, 'Koşucu Bekir' ile 'Badi' adlı iki jokey epey sivrildiler.

Smyrna Races Club Yarışları, 20. yüzyıl başlarında en parlak dönemini yaşadı ve I. Dünya Savaşı ile sona erdi.

YARIŞLAR İSTANBUL'DA

İzmir'de at yarışlarını izleyen Sultan Abdülaziz, bir yıl sonra (1864) İstanbul'da, Kağıthane'de at yarışları düzenletir. Bu işi üstlenen komitenin başına Sefer Paşa, ikinci başkanlığına da Salih Paşa getirilir.

O yılın yarışları, 13 Mayıs Cuma ve 14 Mayıs Cumartesi'nin yanı sıra, 8 ve 9 Ekim günleri de sürdürülür. 1865 yılında

19 Nisan 1909 günü İzmir'de yapılan koşulardan bir görüntü (altta). Bu yarışta, sonradan İstanbul'daki Veliefendi'nin kurulmasında emeği geçen Evliyazade Refik Bey'in 'Reyhan' adlı atı da koşmuştu (sol sayfada).

merakediyorum@googlegroups.com

Sağdaki fotoğraf, 1915 yılında Veliefendi'de çekilmiş: Hanedan mensupları için koşu alanının kıyısına kurulmuş olan çadırı gösteriyor. Bilinen en eski at yarışı programı, Ceride-i Havadis gazetesinde, 24 Nisan 1864'te yayımlanmıştı (sağda altta).

Osmanlı'da saate karşı yarış

IV. Mehmed (Avcı) döneminde Edirne'de yapılan yarışlar, günümüzde pek örneği görülmeyen 'saate karşı' at yarışlarıdır. Edirne çifte düğününde (1675), üç at yarışı yapılmıştı. Tekye Han-Edirne yarışı üç saat, Mustafa Paşa Mezarı-Edirne dört saat, Cisr-i Mustafa Paşa-Edirne arasındaki yarışın da altı saatte tamamlanması gerekiyordu. Üç saatlik yarışa 17 at katılıp, bunlardan 8'i koşuyu belirlenen sürede tamamlayabildiler. Birinci 20 bin akçe, ikinci 10 bin akçe, üçüncü 6 bin akçe, dördüncü 5 bin akçe, beşinci ve altıncı 3 bin akçe, yedinci ve sekizinci de 2 bin akçe ile ödüllendirildiler. Altı saatlik üçüncü yarışa katılan 50 atın yalnızca 13'ü yarışı gerekli sürede tamamlayabildi. Bu yarışın birincisi 40 bin akçe ile ödüllendirilmişti.

Hatice Sultan Düğünü'nden sonra da iki yarış düzenlenmiştir. Bu yarışlarda 60 kilometreyi 2,5 saatte tamamlayanlara, IV. Mehmed çeşitli ödüller verdi. Kanuni Sultan Süleyman; şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğününde de benzer biçimde at yarışlarını Kağıthane Çayırı'nda düzenletmiştir.

da Kağıthane'de tekrarlanan yarışların, Sultan Aziz'in tahttan indirildiği 1867 yılına kadar sürmüş olması olasıdır.

1910 ve 1911 yıllarında Evliyazade Refik Bey, İstanbul'a gelerek, İzmir'de sona eren yarışların burada düzenlenme olanaklarını araştırmaya başlar ve bu düşüncesini İttihatçıların güçlü ismi Enver Paşa'ya açar.

Ülke atçılığının kalkındırılmasının yollarını arayan Enver Paşa, bu düşünceye sıcak bakar. Aynı günlerde Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa da ordunun at gereksinimini karşılamak için bazı girişimlerde bulunmaktadır.

1911'de Ziraat Nezareti'nin çalışmalarıyla, İstanbul çevresindeki atların ıslahı için, 'İstanbul Islahı Nesli Feres Cemiyeti' (İstanbul Islahı Nesli Feres Derneği) adıyla bir kurum oluşturulur. 1913'te de Mahmud Şevket Paşa ile Mahmud Muhtar Paşa'nın öncülüğünde 'Sipahi Ocağı' kuruldu.

VELİEFENDİ'DEKİ GÖSTERİLER

Enver Paşa, içinde Alman uzmanların da yer aldığı 'İstanbul Islah-ı Nefsi Feres Cemiyeti'nden, İstanbul'da bir yarış yeri seçmelerini ister.

Uzmanlar, Veliefendi'yi uygun bulunca, iki pist, iki tahta tribün ve bir hakem kulesi yapılarak Veliefendi Hipodromu oluşturulur.

Veliefendi'deki ilk yarışları, Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde, "II. Abdülhamid'in hal'i ve Meşrutiyet'in kat'i olarak yerleşmesinden sonra, 1328'de (1912), Balkan Harbi arifesinde yapılmıştır" diyerek anlatıyor.

O dönemin at yarışları, 1913 yılı Serveti Fünun Salnamesi'nde de (yıllık) anlatılır:

"Geçen sene, İstanbul hayatında pek neşve feza bir yenilik izhar edilmişti; şimdiye kadar Moda'da, Büyükada'da, hattâ devri Hamid de bile nasılsa müsaade edilerek kayık ve kotra yarışları icra edilmiş, fakat at yarışı, İstanbul hayatı için külliyen meçhul bir zevk kalmıştı.

İşte geçen sene, Veliefendi mevkii, bu eğlence için pek müsait bulunarak, orada, bir heyeti tertibiyenin ziri idaresinde icra olundu. İlk yarışlar bu işlerde

yeni başlayanlara mahsus acemiliklere, şaşkınlıklara rağmen büyük bir muvaffakiyetle yapıldı."

Padişah'ın himayesindeki yarışlara Hanedan da büyük ilgi gösteriyordu. Koşu günleri Veliefendi'ye pek çok izleyici geliyor; ordunun görevlendirdiği subaylar, fotoğraf ve film çekiyorlardı. Bu filmler de sinemalarda gösterilerek at yarışları tanıtılıyor ve halk özendiriliyordu. Çünkü at yarışlarına, 'batılılaşmanın bir gereği' olarak bakılıyordu.

SAVAŞ PATLAK VERİNCE...

Veliefendi yarışlarının ilk haftası başarı ile yapılır. Ama ikinci hafta yarışları, Balkan Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle gerçekleşemez. Bu durum, Serveti Fünun Salnamesi'nde pek güzel anlatılır:

"Fakat, maatteessüf, ikinci yarış, birdenbire bir saikai bela gibi görülen harb seiyesiyle, yalnız tayyarelerin iştirakini, temini muvaffakiyet için her şeyin yapıldığını vaad eden duvarlardaki ilanlardan ibaret bir eseri gösterebilirdi.

Yarış beygirleri muharebeye sevk olundu ve o zevklere bedel İstanbul halkı, maatteessüf düşmanımızın payitaht kapılarına kadar gelmesini mucib olan feci, hunin diğer bir yarışta, bir harb yarışında hazır bulundu. Harbin hayırlısıyle hitamından sonra, yarışlara tekrar başlanılması, ahassi temenniyattardır."

NECİP FAZIL ANLATIYOR

Kimileri at yarışlarına olan ilgiyi 'batılılaşmanın gereği' diye yorumlayıp desteklerken, kimileri de 'garip bir özenti' diyerek eleştiriyorlardı.

Bir at yarışı tutkunu olan Necip Fazıl Kısakürek, o günlerin havasını, daha doğrusu, İstanbul'un kaymak tabakasının yaşam tarzındaki ayrıntıları, usta bir yazarın alaycı üslubuyla aktarır:

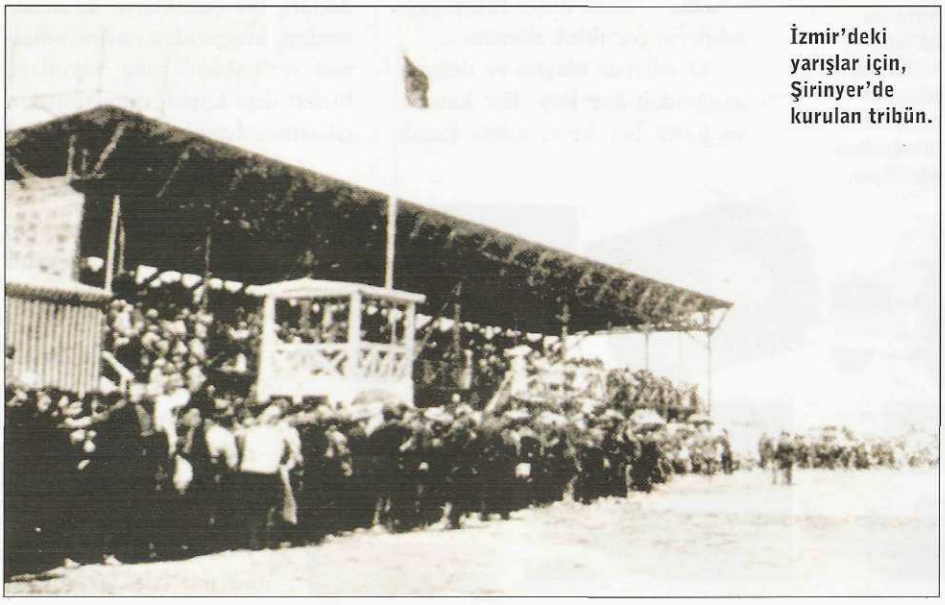
"Bugünün 'bobstil'lerine mukabil, o zaman, yumuşak ve buruşuk fes, şakaklarda sipsivri favoriler, üstü gayet geniş ve paçaları daracık pantolonlar, hançer sivriliğinde iskarpinler havası... Şekerci Ali Muhiddin Bey'in 'Neriman' isimli kısrağı, Edebiyatı Cedide ardçısı ve şık adam tipi İzzet Melih Bey'in birtakım at kombinezonları, o devrin mizah mecmualarına mevzu... O başıboşlukta yavaş yavaş çarşafın içinden fırlamaya bakan kadın da, Şişli salonlarından aldığı örnekle başına 'tülgrek' sarıyor, şakaklarından perçemler fışkırtıyor ve halkın 'tango' ismini verdiği görünüş içinde, Makriköy'e uzanıyor."

Farklı kuruluşlarca gerçekleştirilip, arada kesintilere uğrasa da, at yarışları, İzmir ve İstanbul'un sosyal yaşamında yerini almıştı bir kere... Ankara'nın at yarışları ile tanışması ise, Kurtuluş Savaşı yıllarına, Başkent'in görkemli bir hipodroma kavuşması da, 1936'ya rastlar. Hem de pek çok ilginç öyküyle... ■

Bir öncü: Evliyazade Refik Bey

Bir at ve at yarışı tutkunu olan Evliyazade Refik Bey (fotoğrafta), Smyrna Races Club'ın kurucuları arasındadır. Torbalı, Tepeköy'de yarış yeri yaptırdığı için, II. Abdülhamid onu bir nişanla ödüllendirmişti. Refik Evliyazade, Smyrna Races Club Yarışları, I. Dünya Savaşı yıllarında sona erince, at yarışlarının İstanbul'da yapılması için, dönemin güçlü ismi Enver Paşa'ya başvurmuştu. Yarışlara ilgi duyan Enver Paşa, bu öneriye sıcak bakınca, Veliefendi yarış yeri olarak seçildi ve burada yarışlar başladı. Veliefendi Yarışları'nın başlamasında da Refik Bey pay sahibidir. Usta bir binici olan Refik Bey, koşularda kendi atlarına binerdi. İzmir yarışlarında yabancıların üstünlüğüne de, 'Yerli' adlı Arap atıyla bir günde üç koşu kazanarak son vermişti.

İzmir'deki yarışlar için, Şirinyer'de kurulan tribün.

merakediyorum@googlegroups.com

Paranın çim sahalara uzak olduğu dönemlerde...

Kulüplerin can simidi

Eşya piyangosu

Yakın dönemlere kadar, kulüplere para gerektiğinde, en düzenli çözüm eşya piyangosu idi. Örneğin Fatih Terim de takımına ilk parayı 1985'de eşya piyangosu ile kazandırmıştı.

TUNCA VARIŞ

Türkiye'de radyo yayınlarının bile henüz ülkenin tamamını kucaklamadığı yıllara denk düşer bizim yaştakilerin çocukluk dönemi...

O yıllarda ulaşım ve iletişim azlığından her köy, her kasaba ve hatta her kent, adeta kendi içine kapalı bir durumda yaşardı. İşte o yılların o koşullarında o pilli radyolardan büyüklerimizin kendilerini kaptırarak izledikleri, biz çocukların da kenarından, köşesinden nasiplendiğimiz o 'naklen' maç yayınları, bizleri dışa kapalı dünyamızdan çıkarır ve İstanbul'lara, İzmir'lere, Ankara'lara götürürdü...

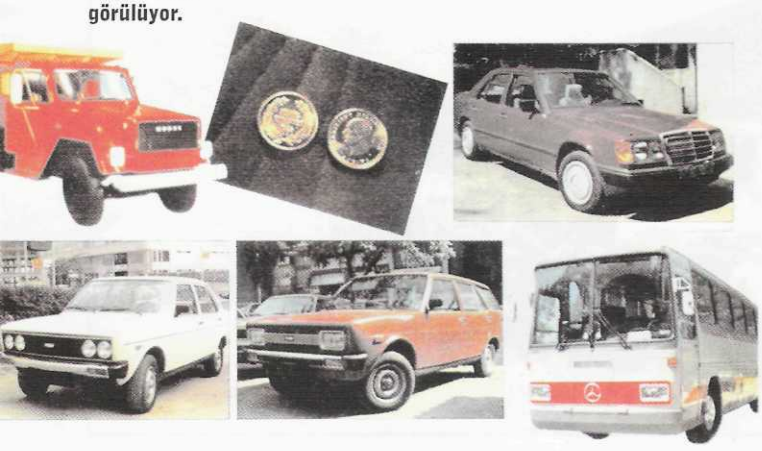
Aradan çok zaman geçti. Radyo devrini tek kanal, tek ses ve tek renkli bir televizyon dönemi izledi. Bizleri alıştığımız ortamdan söküp götüren ve başka dünyalara taşıyan futbol olayının kahramanlarını artık görerek izliyorduk. Seslerdeki cızırtılar da azalmıştı. Maçları anlatanları da görebiliyorduk artık; Halit Kıvanç, Orhan Ayhan ve son yıllarda Ümit Aktan da futbolu anlatanlar olarak, futbolu sahada oynayanlar kadar tanınıyorlardı.

BÜYÜK TRANSFERLER

Derken çok renkli, çok kanallı televizyon yayınları bizde de başladı; her şey değişti.

Dünya futbolunda yıllar öncesinden başlayan değişim bize de ulaştı. Teknoloji geliştikçe, önce dünya genelinde televizyon yayınları genişleyip anında yayınlar yapıldıkça bundan yararlanılması düşüncesi de gelişti. Artık futbol kulüpleri paranın sesini duymaya, tadını almaya başladılar. Yayın hakları, isim hakları, reklâm paraları derken, iş daha da gelişti.

Koleksiyonerler açısından 'az bulunan' 40'lı yılların biletleri... Altta ise 80'lerin biletlerini süsleyen hediyelerin fotoğrafları görülüyor.

Bizim ülkemizde de bu değişiklik, diğer tüm alanlarda olduğu gibi, gecikerek gerçekleşti. Transferde, Fenerbahçe tarafından ödenen 100'er bin TL'ye yakın paralar, hem Şenol ve Birol'un hem de taraftarlarının rengini değiştirmişti. Ancak günümüzde trilyonlar seviyesine ulaşan transfer paralarının yanında, bu rakamların bir ağırlığı olmasa gerek!

PARANIN RENGİ YOKKEN...

Eski futbolcuların çeşitli vesilelerle anlattıklarına bakılırsa, o yıllarda 'futbol' ve 'para' sözcükleri kolay kolay yan yana gelemezdi. 'Bir şişe gazoz' iddiasıyla oynanan maçlar, bir takım elbise ya da evine alınacak erzak karşılığı gerçekleştirilen transferler... Futbol para kazanmıyor, oynayanlara da para kazandırmıyordu; ancak kimsenin de parasal bir beklentisi yoktu ya da böylesine bir beklenti, son sıralardaydı.

ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

'Deplasman maçları' zaten aynı kentin bir başka semtinde olduğu için futbolcular oraya son model, dört çeker, "Jeep Cherokee"leriyle değil, en fazla '56 model Chevrolet' dolmuşlarla gidiyorlardı. Takıma para gerektiğinde, ya Başkan elini cebine atıyordu ya da futbolcular... Daha da çok para gerektiğinde de daha düzenli bir çözüm aranıyordu. Kulüplerce düzenlenen eşya piyangoları, bu çözümlerden biriydi. Okul, hastane, dernek gibi resmî ya da özel kuruluşlar, kazanılan ödülün karşılığının para olmadığı, çeşitli eşyaların dağıtılabildiği piyangolar düzenleme hakkına sahiptiler.

Futbol kulüplerinin bir dernek olarak üyelerinden toplamaları gereken ödentileri de yetişmeyeceğinden, başvurulan en pratik çözüm yolu, eşya piyangoları düzenlemek oluyordu. Böylece kulüp ile taraftarın aynı gaye için bir araya gelmesi de sağlanıyordu. Çoğu kez taraftar kazandığı ödülü bile almayarak, karşılığının da kulübe kalmasını sağlıyordu.

SPORLA İLGİLİ TEK ÖDÜL

Bu eşya piyangoları arasında, 31 Ocak 1948 tarihli Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün verdiği hediyelerden birinin, 1948 Londra Olimpiyat Oyunları'na gidip gelme masrafı olması ilginçtir. Spor kulüpleri tarafından düzenlenen eşya piyangolarında sporla ilgili olarak verilen tek ödül de budur.

HEDİYELERİN COĞRAFYASI

Aslında 'eşya piyangosu' başlı başına bir farklı düşüncenin ürünüdür. Taraftara çekici gelmesi için verilecek hediyeler günün aranılan ya da gereksinim duyulan nesneleri olmalıdır. Bu bakımdan eski tarihli biletlerde verilen hediyeler arasında evler, deniz motorları, mobilyalar, buzdolabı ve fırın gibi ev gereçleri, takılar vardır. İlk yıllarda radyolar, daha sonraki yıllarda televizyonlar yaygındır. Sonunda da tamamen içerik değiştiren piyangolar, 'otomobil piyangosu' diyebileceğimiz biçime dönüşmüşlerdir.

Fatih Terim'in fotoğrafıyla 'süslenmiş' bir eşya piyangosu bileti: Yıl 1985 (üstte). 70'li ve 80'li yılların, diğer kulüplere ait piyango biletleri (altta).

FATİH TERİM'Lİ PİYANGO

Bu arada altını çizmek istediğimiz bir diğer ilginç nokta da Galatasaray piyango biletlerinde görülmektedir. Daha sonraki yıllarda ulaşılan zaferlerde başrolü oynayarak Galatasaray Kulübü'ne milyarlar kazandıran Fatih Terim, aslında kulübüne 'para kazandırma' denemesini daha 1985 yılında, piyango biletleriyle yapmıştır. Aynı çekilişin bir diğer biletinde de Fatih Terim'in bir zamanlar öğrencisi olan Galatasaraylı Tugay görülmektedir. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Venedik Doçu'nun, 1579'da Osmanlı Sarayı'na yolladığı Veronese dizisinden üç padişah portresi. Soldan sağa: Fatih, Yavuz ve Kanuni (Tesavir-i Âl-i Osman'dan).

Çok yaşa Fatih, Yavuz, Kanuni...

Geri kalanlar baş aşağı!

İlkokulun hemen başlarından itibaren yaşamımıza giren Osmanlı tarihi, nedense hep 'iyi-kötü' karşıtlığı çerçevesinde sunulmuş ve hâlâ bu şekilde sunulmaktadır.

SEZA SİNANLAR

Tarih eğitimimizin ağırlıklı bölümünü oluşturan Osmanlı İmparatorluğu tarihi, gerek etkili olduğu süreç bağlamında, gerekse varlık gösterdiği coğrafya bakımından, olabildiğince kapsamlı ele alınması gereken bir konudur.

Ne var ki, dünya tarihinde bu denli öneme sahip böyle bir imparatorluğun tarihi, son derece cılız ifadelerle ve gerçek kapsamından çok uzakta, neredeyse tek bir düzlem üzerinden sunulmaktadır.

Bilindiği gibi, bu düzlem de siyasi zemindir ve olaylar üzerine kitaplarda gördüğümüz tüm yorumlar, değinmeler yahut gözardı etmeler, savunmaya yönelik bir açıklama durumunun yansımalarıdır.

Bunun nedeni de Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı, etkili olduğu o geniş coğrafyada yaşayan hiçbir ulus ya da devletin kendini bugün imparatorluğun mirasçısı olarak görmeyişi, dahası, Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu durumda böyle bir tarihin ve kültürün tek mirasçısı olarak, kendini, ona yönelik eleştirileri yanıtlamak durumunda hissetmesidir. Fakat burada vurgulanması gereken asıl husus, kabul edilen mirasın, gerçek mirasın ne kadarını içerdiği konusudur.

Lakin, kabul edilen ve reddedilen dilimlere bakarak ortada bir seçimin söz konusu olduğu açıktır. Pekiyi, hangi kıstaslar çerçevesinde Osmanlı tarihi ve kültürü değerlendirilmektedir? Sahiplenilen Osmanlı, hangi Osmanlıdır?

İlkokulun hemen başlarından itibaren yaşamımıza giren Osmanlı tarihi, nedense hep 'iyi-kötü' karşıtlığı çerçevesinde sunulmuş ve hâlâ bu şekilde sunulmaktadır.

Hal böyle olunca da yalnızca ekonomik ve siyasi yaşamın çizdiği yükselişlere göre dönemlere ayrılmış Osmanlı tarihinde, kuruluş ve yükselme dönemi sultanları en 'iyi', duraklamadan çöküşe kadar tahtta bulunan sultanlar ise 'kötü' olarak nitelendirilmektedir. Oysa bu dar tanımlarla ciddi hatalar yapılarak, bir çok detay gözardı edilmektedir.

Bu bakış açısını en iyi yansıtan da kitaplarımızda konu edildiği şekliyle Osmanlı sultanları hakkında yazılanlardır. İmparatorluk tarihinin dönemselleştirilmiş olmasından da yararlanarak, en 'iyi' sultanlar tartışmasız 'Yükselme Devri' sultanları olan Fatih, Yavuz ve Kanuni'dir. Fakat Fatih'in oğlu, Yavuz'un babası II. Bayezid onlar arasında gösterilmez. Çünkü bu dönemde (1481-1512) büyük etki yaratan fetihler olmadığı için sultan da icraatları da konu dışı bırakılır. Oysa, Fatih'ten ve fetihten sonra, yeni başkent İstanbul'da birçok yapının kurulması gerekliliğinin yanı sıra, kent nüfusunu oluşturan etnik gruplar arasında problemsiz iletişim sağlanması gibi ciddi konular gündemdedir.

Ne var ki, cabbar bir kişiliği olmaması nedeniyle, Bayezid, 'silik' bırakılmıştır. Tıpkı ileriki dönemlerde tahta çıkmış III. Murad ve III. Mehmed, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa, I. Mahmud, III. Osman için olduğu gibi...

Bu şunu doğurur: Askeri alanda başarısızlık yaşayan tüm sultanlar, istisnasız geride tutularak, dönemlerinde başka alanlarda görülen gelişmelere rağmen bütünüyle gözardı edilmektedir. Bunun da en net örneği, kitaplarımızda Duraklama Dönemi'den başlayarak sultanların, Kuruluş ve Yükselme Dönemi'ndekilerin aksine tek tek ele alınmayışlarıdır.

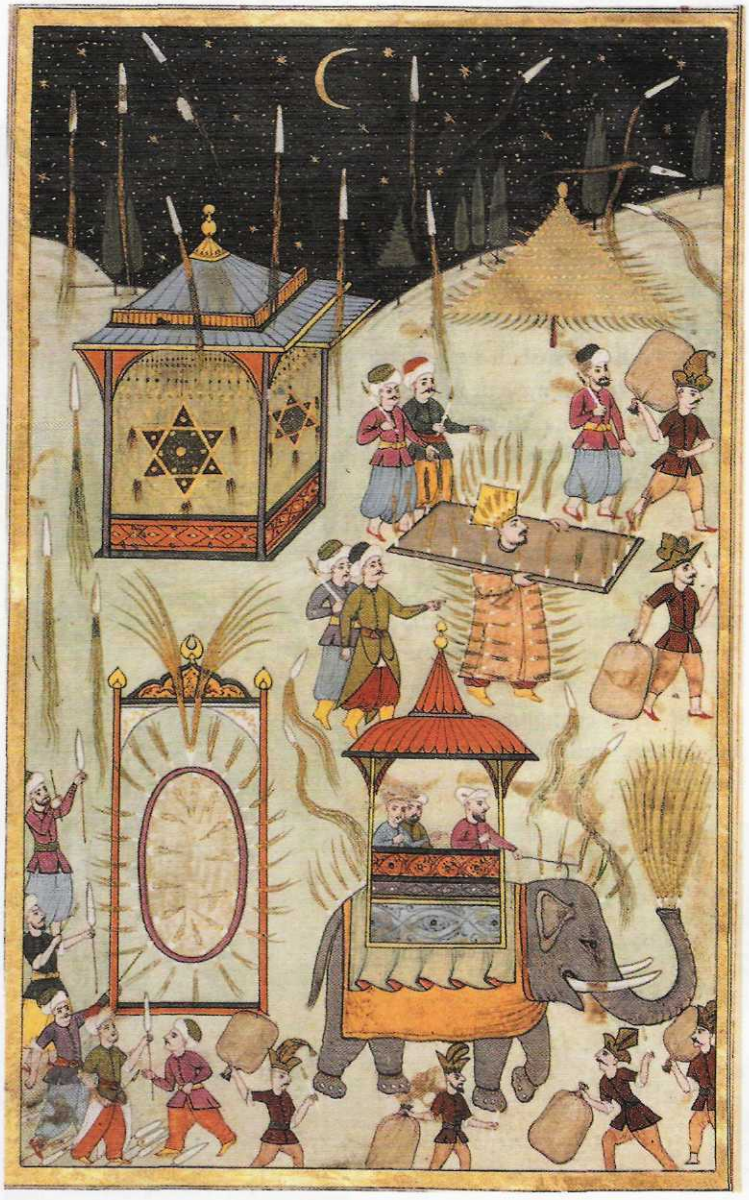
Kanuni'ye kadar ezbere sayabileceğimiz sultanlar, birden, 1500'lerin sonlarında kaybolur. Mesela 1574-1617 yılları arası, tek bir cümle ile geçilir: "Bu yıllarda yönetimde önemli bozulmalar meydana gelmişti." (Veli Şirin, Tarih II)

Oysa başka açılardan bakıldığında, sadece Osmanlı tarihinde değil, dünya tarihinde konu edilebilecek büyük bir şenlik (III. Mehmed'in sünnet düğünü), 1582 yılında olmuş, Sultan Ahmet Camii 1600'lerin hemen başında inşa edilmişti.

Öte yandan bazen veziriazamların Sokollu Mehmed Paşa ya da Köprülüler gibi, sultanın önünde tutularak kitaplarda, 'Sokollu Dönemi' ya da 'Köprülüler Dönemi' adı altında ele alındıklarına rastlarız.

Kitaplarda geçiştirilen 1600'lü ve 1700'lü yıllara bakarsak, yine aynı sığ değerlendirmeleri görürüz. Dahası, 'Duraklama' ve 'Gerileme' dönemleri, kronolojik anlatımdan uzak, tamamen karışık bir biçimde verilmektedir. 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra, 1620 Hotin Seferi'ne geçilmekte, ardından 1672-76 Leh Seferi, 1645 Girit'in kuşatılması ve takibinde 1711 Prut Savaşı anlatılmaktadır. Ve süreklilik gösteren tek şey, bu gelişmeler boyunca başta olan sultanların hepsinin 'yetersizliğinden' bahsedilmesi ve diğer yönlerinin konu edilmemesidir.

Tarihe bakışımızı etkileyen bu tarz anlatımlar özellikle okuyucunun sosyokültürel gelişmelerle siyasi gelişmeler arasında ilişki kurabilme yeteneğini köreltiği gibi, mantık yürütmeksizin, kalıplar halinde algılama yoluna gitmesine de neden olmaktadır. ■

Dünya tarihinin bilinen en büyük şenliklerinden biri: 1582'de III. Mehmed'in sünnet düğünü (Surname-i Hümayun'dan).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: NAZLI IRMAK
e-mail: peanaz@hotmail.com

Kırk yıl hatırlı kahvenin öyküsü

Kahvenin çekirdeğinden tüketimine, müziğinden deyimlerine uzanan hikayesi, Yapı Kredi Kültür Merkezi Vedat Nedim Tör Müzesi'nde...

Osmanlının 'değişim' sancılarını en yoğun olarak yaşadığı II. Mahmud döneminde, İngiliz gezgin Charles MacFarlane'in 'Türkler kahvesiz yaşayamaz' sözü, bu ülkede kahvenin popülerliğini anlatıyor. MacFarlane, Osmanlının hayat tarzının belirleyici öğelerinden birisi olan kahve ve kahvehane kültürüyle tanışınca, bilmediği başka şeyler de öğrenir. Çünkü Osmanlı toplumundaki iktidar ile muhalefet, kırsal kesim ile şehir merkezleri ya da mistisizm ile şer'î ilimler arasındaki mevcut bütün çelişki ve çatışma noktalarını, bu içeceğin gizli tarihinde bulmak mümkündür.

Kahvenin ortaya çıkışına dair söylentiler her toplumda farklı. Hıristiyanlar bir Bizanslı keşişten, Müslümanlar ise Hz. Muhammed'in bir ara yorgunluğuna çare ararken devreye giren bir Arap çocuğundan hareket ediyor. Bilimsel araştırmalara göre ise kahve, Güney Etiyopya'nın yüksek yaylalarında keşfedildi. Yerli halk bu bitkinin tanelerini un haline getirip bir çeşit ekmek yaparmış. Yani kahve içme alışkanlığından önce kahve yeme alışkanlığı var.

31 Mart'a kadar devam edecek olan 'Tanede Saklı Keyif: Kahve' başlıklı sergi, Doğu'dan Batı'ya bütün toplumların yaşamlarında önemli bir yer tutan, kendi etrafında zengin ve incelikle bir kültürün gelişmesine yol açan kahveyi, bitkisinden çekirdeğine, üretiminden ticaretine, sunumundan tüketimine uzanan çok geniş bir yelpazede ele alıyor. Özellikle Anadolu'da farklı sosyal çevrelerin kullandığı değirmen, cezve, mangal, tepsi, fincan gibi objelerin yanı sıra kahvehaneler etrafında gelişen yaşam kültürlerine de değiniyor.

Bir eski İstanbul kahvehanesi (altta) ve Thomas Allom'un 'Kahvede Meddah' adlı gravürü (sağda).

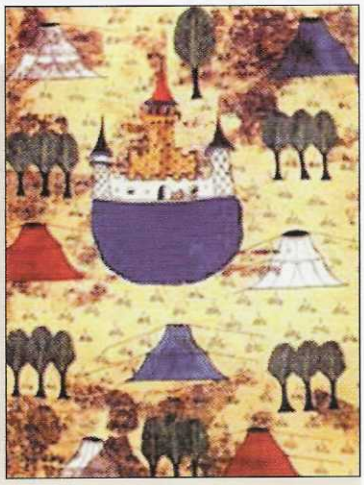
Pera'dan ünlü tablolar

Librairie de Pera Kitabevi, 29 Mart Perşembe günü 'güzel sanatlar' müzayedesi düzenliyor. Müzayededede, Ayvazovski'nin bir tablosu, Salvodar Dali'nin imzalı özgün bir desen çalışması , Felix Ziem'in bir resmiyle ünlü Türk ressamlarından Hoca Ali Rıza, Diyarbakırlı Tahsin ve Şeref Akdik'in sıradışı çalışmaları yer alıyor. Librarie de Pera'nın geçen ay düzenlediği müzayededede 1533 tarihli, Patrik Gennadius'un Fatih Sultan Mehmet'i Hıristiyan olmaya davet ettiği metnin yer aldığı kitap, 775 milyon liraya alıcı bulmuştu.

Bilinen en eski kilise 'değişti'

Ürdün'ün başkenti Amman'ın 70 kilometre güneyindeki Rahab kasabasında sürdürülen kazılarda, Roma dönemine ait bir Hıristiyan yerleşimi ortaya çıkartıldı. 'Rahab Projesi' adıyla bilinen kazı çalışmalarını yürüten Ürdünlü arkeologlar, yerleşim yerinin MS 3. yüzyıldan kalma olduğunu ve sözkonusu bölgede irili ufaklı 25 kilisenin varlığını belirlediklerini söylediler. Bugüne kadar bilinen en eski kilise, Antakya'daki Saint Pierre Kilisesi'ydi.

Matrakçı Nasuh'la buluşma

Mydonose Kültür Dizisi, 16. yüzyılın çok yönlü sanatçısı Matrakçı Nasuh'un 'Tarih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve Estolnibelgrad' ile 'Tarih-i Sultan Bayezid' adlı minyatürlü tarih kitaplarını, okuyucuyla buluşturuyor. Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen ve tek kitapta bir araya getirilen bu eserler, Matrakçı Nasuh'un geçen yıl yayımlanan 'Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han' adlı kitabının devamı. Ancak 'Tarih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve Estolnibelgrad' ile 'Tarih-i Sultan Bayezid', Beyan-ı Menazil'in aksine, kara manzaralarıyla değil, deniz manzaraları ve liman görüntüleri ile öne çıkıyor. Dikey yüzeylerin cepheden, yatay yüzeylerin de kuşbakışı tasvir edildiği minyatürlerde, Osmanlı tarihindeki belirli kişilerin ve olayların gerçekçi tanımını görmek mümkün.

Eskidji'den halı ve mobilya

Eskidji Müzayede Evi, 2001 baharına 'karma eserler, halı ve mobilya' müzayedesiyle giriyor. 22 Mart günü Eskidji Müzayede Evi'nin Dolapdere'deki merkezinde yapılacak müzayedeye, çeşitli ressamların çalışmalarının yanı sıra, antika halılar ve mobilyalar da sanatseverlerin karşısına çıkacak.

Neyzen Tevfik sahneleniyor

Ünlü ney sanatçısı, şair Neyzen Tevfik'in yaşamını konu alan ve Tuncer Cücenoğlu tarafından yazılan 'Neyzen' adlı oyun, Tiyatrokare tarafından sahnelenmeye başlandı. Oyunda, Neyzen Tevfik'i, Ankara Devlet Tiyatrosu oyuncusu Burak Sergen canlandırıyor. Neyzen Tevfik'in renkli kişiliği ve felsefi derinliği, oyunu ilginç kılıyor.

Timur, Londra'da

İngiltere'nin başkenti Londra'da bulunan Afrika ve Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü'nde açılan Osmanlı Kostümleri Sergisi'nde, geçmişte pek çok ünlü sahne oyununda kullanılan giysiler meraklıların ilgisine sunuldu. Amerikan Kent Üniversitesi tarafından düzenlenen sergiye Ohio'dan John Murpy Vakfı, Continental Havayolları ve Afrika ve Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü de destek verdi.

Osmanlı kostümleri sergisinde meraklıların ilgisine sunulan giysiler, önümüzdeki dönemde sahnelenmeye başlanacak olan 'Tamerlano' adlı operada da kullanılacak. Üç perdelik operadaki giysiler arasında, Ankara Savaşı'nda yer aldığı düşünülen kişilerin kıyafetlerinden sultan kostümlerine kadar, birçok 'parça' bulunuyor. Haziran ayı sonu itibariyle İngiltere'de sahnelenmeye başlanacak olan Tamerlano operası, ünlü müzis-

merakediyorum@googlegroups.com

Hitchcock'un en iyileri

Ünlü yönetmen ve korku filmleri üstadı Alfred Hitchcock'un sette kullandığı, kimileri ise filmleriyle özdeşleşen eşyaları bir araya getiren bir sergi, Kanada'nın Montreal kentinde, Museum of Fine Arts'ta açıldı. 'Sapık'daki banyo küveti, 'Rear Window'daki kamera ve 'Vertigo'daki yakut pandantifler, sergilenen eşyalardan yalnızca birkaçı...
Ayrıca sergide, Hitchcock filmlerinin afişleri, lobi fotoğrafları ve oyuncuların portreleri yer alıyor.
Sergi 18 Mart tarihine kadar görülebilir.

yen Handel'in bir eseri. Eserde, Timur ile Beyazıt arasında yaşanan savaştan sonra, Beyazıt'ın kızı Asteria ile Timur arasında yaşandığı farzedilen hayali bir aşktan söz ediliyor.

Karahisari'nin eseri yeniden basıldı

Türkiye'nin en pahalı Kuranı Kerim'ini Kültür Bakanlığı bastırdı. Kültür Bakanlığı, '16. Yüzyılın Şaheserleri' arasında sayılan hattat Ahmet Karahisari'nin yazdığı Kuranı Kerim'in tıpkı basımını, 250 milyon liraya satışa sundu. 415 yıl önce Kanuni'nin emriyle yazılan, '1.237 altın ve 45 bin akçeye mal olan' Kuranı Kerim'den sadece bin adet basıldı. Kanuni Sultan Süleyman'ın

emriyle dönemin ünlü hattatı Ahmet Karahisari tarafından yazılan eserde, hattat Hasan Çelebi, Nakkaş Hasan, Nakkaş Cafer, Mustafa Müzehhip ve Ali Çelebi ile mücellitbaşı Süleyman Efendi de sanatını ortaya koydu.

Sabancı Hat Koleksiyonu Almanya'da

Sabancı Hat Koleksiyonu, Berlin Guggenheim Müzesi'nde sergilenmeye başlandı. Berlin Eyaleti Başbakanı ve Belediye Başkanı Eberhard Diepgen tarafından törenle açılan sergi, 'Sultanın Mührü' adını taşıyor. Deutsche Bank sponsorluğunda gerçekleştirilen sergi, 8 Nisan tarihine kadar açık kalacak. Koleksiyonda, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan döneme ait Şeyh Hamdullah, Ahmet Karahisari, Hafız Osman gibi dünyaca ünlü hat sanatı ustalarının Kuran-ı Kerim ve levha örnekleri, Yavuz Sultan Selim'den II. Abdülhamit'e kadar, birçok padişaha ait fermanlardan derlenen eserler bulunuyor.

İtalya son kraliçesini kaybetti

İtalya'nın son kraliçesi olan ve kocası Kral II. Umberto ile birlikte II. Dünya Savaşı sonunda monarşinin bitişini gören Maria Jose, 94 yaşında öldü. Oğlu Vittorio Emanuele, yaptığı açıklamada, annesinin Cenevre'deki hastanede hayata gözlerini yumduğunu bildirdi. Belçika Kralı Albert ve Kraliçe Elizabeth'in kızı olarak 1906'da doğan Maria Jose, İtalya'yı 'kraliçe olarak' sadece 27 gün yönetmişti.

Attila'ya TV dizisi

Amerikan televizyonu USA Network, Hun İmparatoru Attila'nın hayatını mini-dizi yaptı. 'Dracula 2000'de de oynayan İskoç aktör Gerard Butler'ın 'Attila' rolünü canlandıracağı dizi, Orta Asya steplerinden Avrupa'ya geçen Avrupa Hunları'nın öyküsünü anlatıyor. Litvanya'da çekilen dizinin ilk bölümünde, Attila'nın babası, oğlunun gözleri önünde gaddarca öldürülüyor. Attila büyüyüp hükümdar olduğunda, Hunlar'a birbirleriyle değil, Romalılarla savaşma emri veriyor. Dizi Haziran ayında yayına girecek.

Kafka, Oyuncular Tiyatro Grubu'nda

Oyuncular Tiyatro Grubu, Franz Kafka'nın öykülerinden 'Sokağa Bakan Pencere' adlı oyunu sahneleniyor. Oyunun müzikleri İlker Görgülü'ye, dekor köstüm tasarımı Aslı Tülüoğlu'na, koreografisi İpek Değer'e, ışık tasarımı Jon Stigner'e ait. Taksim'de, Nazım Hikmet Vakfı Kültür Merkezi'ndeki tiyatro salonunda sergilenen oyun, her hafta cuma ve cumartesi günleri saat 20.30 da seyircisiyle buluşuyor.

Banderas, Emiliano Zapata oluyor

Ünlü aktör Antonio Banderas, yeni filminde Meksika'nın halk kahramanı Zapata'yı canlandıracak.

Daha önce 1952'de Elia Kazan'ın 'Viva Zapata' filminde, Marlon Brando tarafından canlandırılan Zapata'nın yaşamını dile getiren yeni film, Gregory Nava tarafından yönetilecek.

Morelos eyaletinde 1880'de dünyaya gelen Emiliano Zapata, Kızılderili kökenli bir köylüydü. Madero'nun başlattığı ihtilal sırasında Morelos'daki büyük şekerkamışı işletmelerinde çalışan ırgatları örgütledi. Sonraları Madore ile arası açıldı ve bir toprak reformu planı geliştirdi: Büyük toprakların üçte birine el konulmasını savundu. Sonra Meksika'yı ve ülkenin bütün güneyini ele geçirdi, fakat başlattığı büyük toprak reformunu durdurmak isteyen Cumhurbaşkanı Carranza, halk kahramanı Zapata'yı albaylarında birine öldürttü. Zapata, Cuernavaca'da 1919'da hayata veda ettiğinde, 39 yaşındaydı.

Antik Palace'da kadın ve medya

I. Kadın Bienali bünyesinde düzenlenen 'Eğitim ve Kültür Seferberliğinde, Kadın ve Medya Elele' başlıklı panel, bu konuda daha fazla neler yapılabileceği konusunda bir fikir alışverişinin platformunu oluşturmayı amaçlıyor. 15 Mart günü, Antik Palace'da yapılacak seminer saat 17.00'de başlayacak. Etkinlik kapsamında ayrıca Meral İkizler'in kişisel sergisi de 20 Mart'tan itibaren görülebilir.

Çırağan'da Türk ressamları

18 Mart Pazar günü, Çırağan Sarayı Balo Salonu, Türk ressamlarının yapıtlarından oluşan bir müzayedeye ev sahipliği ya-

pacak. Koleksiyon Ltd'in hazırladığı müzayedede Hasan Vecihi, Sami Yetik, İbrahim Safi, Fikret Mualla, Salim Özdoğru, Nedim Günsur, Şefik Bursalı ve Necdet Kalay gibi ünlü ressamların çalışmaları sanatseverlerle buluşacak.

Müzayedede ayrıca antika objeler, tuğralı gümüşler ve Osmanlı döneminden nadir bulunan eşyalar yer alacak.

Aynaroz Kadısı sahnede

İlk kez 1930-1931'de Darülbedayi'de sahnelenen ve 3 yıl kapalı gişe oynanan 'Aynaroz Kadısı', İzmir'de yeniden doğuyor. Eleştirmenlerin, "Türk tiyatrosunun en önemli güldürüsü" diye nitelendirdikleri Musahipzade Celal'in 'Aynaroz Kadısı', İzmir Devlet Tiyatrosu tarafından sahneleniyor.

Mona Lisa için özel bölüm

Louvre Müzesi her yıl, 5 milyon kişi tarafından ziyaret ediliyor. Adeta bir 'izdiham' yaratan bu yoğun ziyaretçi akımını göğüsleyebilmek için, müze idaresi bazı önlemler aldı. Bunlardan biri de Leonardo Da Vinci'nin 'Mona Lisa' tablosunun ayrı bir odada sergilenmesi kararı oldu.

Louvre Müzesi yetkilileri, Mona Lisa'nın şaşırtıcı gülümseyişine ziyaretçilerin daha uzun süre bakabilmelerine olanak sağlamak amacıyla bu kararı aldıklarını belirttiler. Louvre Müzesi, Mona Lisa'nın ayrı bir bölümde sergilenmesi projesi için 3 milyon 570 bin dolar (yaklaşık 2.5 trilyon TL) harcayacak. Çalışmalar Nisan'da başlayacak.

merakediyorum@googlegroups.com

Belgin Doruk ile 1950'lerde...

Söz güzellikten açılınca

Ellili yılların ortalarında, ünlü Hollywood yıldızı Ann Blyth, Türkiye'de de Belgin Doruk'a benzetilirdi. Bunu bilen Belgin Doruk, kendisine Ann Blyth'ın fotoğrafını uzatan Halit Kıvanç'a, "Ben onunla kıyaslanabilir miyim?" demişti.

Bir zamanlar Türk sinemasında 'yıldız' olacak gençleri, adı 'Yıldız' olan bir dergi, bulup çıkarırdı. 'Beyazperdemize yeni yüzler kazandırmak' amacıyla düzenlediği yarışmalar, saygın bir izlenim bıraktığı için ciddiye alınır ve gerçekten bu yarışmalarda kazananlar çok geçmeden 'yıldız' (Hollywood deyimiyle 'star') olurlardı.

Yıldız dergisinin 1951 yarışması da bu yönden görevini en iyi biçimde yapıyor, sinemamıza hem güzel, hem tatlı, hem şirin, hem de yetenekli bir genç kız armağan ediyordu. 'Belgin Doruk'tu genç kızın adı... Yanağındaki ben, kendisine ayrı bir güzellik veriyordu.

Gülüşü çok şeker olan Belgin'in en önemli özelliği, gencecik bir 'hanımefendi' havası taşımasıydı.

Ve ne dersiniz, bir süre sonra, bu görünüm ona bu adı öylesine yapıştırdı ki... Belgin Doruk yerine, 'Küçük Hanımefendi' diye anılmaya başlandı. Tipine çok uygun olan bu rol, onun ikinci adı oldu.

Yıl 1954; Halit Kıvanç ile Belgin Doruk birlikte, Ann Blyth'ın fotoğrafını inceliyorlar.

'KÜÇÜK HANIMEFENDİ'NİN MACERALARI

Sinemaseverler, salonlara 'Küçük Hanımefendi' ile yakışıklı şoförü seyretmeye koştular. Ne ilginçtir ki, bu şoför de tıpkı Belgin gibi, 'Yıldız' dergisinin yarışmasını kazanarak sinema alanına atılmış ve kısa zamanda beyazperdemizin büyük yıldızlarından olmuş, unutulmaz jön Ayhan Işık'tı.

Belgin Doruk, dergi güzeli seçilip sinemaya girdikten sonra, 1953'te de 'Türkiye Güzeli' seçildi. İki güzellik el ele verince, 'Belgin Doruk' adı doruklara çıkıverdi. Böyle olunca da uluslararası bir futbol maçının başlama vuruşunu yapma onuru, Belgin'e verildi.

Olay, bizim, Türkiye'nin ilk günlük spor gazetesi olan 'Türkiyespor'u çıkardığımız günlere rastlayınca, tabii fırsatı kaçırmamış ve hem güzel bir sinema yıldızı hem de 'Türkiye Güzeli' unvanlarının dumanı üstündeyken, kendisini gazetemizin sayfalarına konuk etmiştik. Sporla magazinin yeni buluştuğu günlerde bu röportaj çok ilgi uyandırmış, hayli sözü edilmişti.

MİTHATPAŞA STADI'NDA

O zamanki adıyla Mithatpaşa Stadı'nda (şimdiki Beşiktaş İnönü Stadı'nda) İstanbul-Atina karmaları maçında, dönemin

gözde futbolcuları takımımızda yer alıyordu. Belgin Doruk, tam santra yuvarlağında, Fenerbahçeli Burhan Sargın'la Beşiktaşlı Bülent Esel'in yanında topa vurmuş ve maç başlamıştı. Röportajda o anı sorduğumda, "İnanın," demişti, "Türkiye Güzeli seçildiğimin ilan edildiği andaki heyecana benzer duygular içinde kaldım. Üstelik stadın ortasında binlerce seyircinin önünde. Adımla, soyadımla tempo tutuyorlar bir yandan... Bunları duymanın insanı nasıl müthiş bir heyecana sürüklediğini anlatamam. Bir de düşünün futbolcular bu sporu yapmak için özel ayakkabılar giyiyorlar. Ya benim ayağımdaki minnacık, incecik ayakkabıyla o kocaman topa ancak dokunabildim. Neyse ki şanslıymışım, top yuvarlanıverdi. O anda ne kadar sevindiğimi ifade edemem. Çünkü topu yerinden oynatamayacağımdan korkuyordum."

ANN BLYTH'IN FOTOĞRAFI

Belgin Doruk uğurlu gelmiş, onun verdiği pasla İstanbul karması, 2 gol atmış ve sahadan 2-0 galip ayrılmıştı.

Daha sonra 'güzellik' üzerine konuşmuştuk Belgin Doruk'la. Türkiye Güzeli seçildiği için elbette memnun olmuştu. Ama sinema yarışmasını kazanıp da bir sanat dalında ilerleme fırsatı bulduğu için daha mutlu olduğunu kaç kez belirtmişti.

Söz güzellikten açılınca, o sıralarda güzelliği dillere destan olan ve tüm dünyada sevilen bir Hollywood yıldızının, Ann Blyth'ın fotoğrafını uzatmıştık Belgin Doruk'a... Memnun mu, kızgın mı, pek anlaşılamayan, ama mutluluğu yine de gözden kaçmayan Belgin, şöyle bir yüzüme bakmış ve "Siz de mi!" diye, adeta sitem etmişti. Çünkü o günlerde kendisini Ann Blyth'a benzetenler çoktu. O ise, bu starın çok güzel olduğunu ileri sürüyor, "Ben onunla kıyaslanabilir miyim?" diyordu.

AYHAN IŞIK'LA 25 FİLM

Yıllar sonra bir karşılaşmamızda, bu eski röportajı hatırlamıştık. Fırsatı kaçırmamış, "Sevgili Belgin," demiştim; "Ann Blyth unutuldu. Ama bak, sen yine doruktasın."

Belgin Doruk çok film çevirdi. Başta Antalya'nın ünlü Altın Portakal'ı olmak üzere, çok sayıda ödül aldı. Türk sinemasının bütün jönleriyle oynadı. Zeki Müren'le, Sadri Alışık'la, tüm jönlerle başrolleri paylaştı. Ama tabii Ayhan Işık'la kırdığı rekor erişilemezdi. Işık'la Doruk, 25 kadar filmde beraberdiler.

YOLUM DOLMABAHÇE'YE DÜŞTÜĞÜNDE

Güzel yıldız, iki kez evlendi. İki eşi de ünlü sinema yönetmenleriydi. (Önce Faruk Kenç'le, daha sonra da Özdemir Birsel'le...) Ardında birbirinden tatlı filmler bırakarak aramızdan ayrıldığında, daha 60 yaşına bile ulaşamamıştı. 26 Mart1995'te, 59 yaşında veda etti yaşama... Tanıyanlar, filmlerini seyretmiş olanlar, 'Küçük Hanımefendi' için ağladılar. Türk sinemasının unutulmayacak bir yıldızıydı gerçekten...

Bazen Dolmabahçe Stadı yakınından geçerken aklıma gelir Belgin Doruk... Hani o ilk topa vurduğu maçtan sonra kendisiyle yaptığım röportaj var ya... O gün söylediği söz gelir hatırıma: "Siz ne diyorsunuz? Koca stadda futbolcuların arasında topa vurduğum anın heyecanı, hatta korkusu, o kadar uzun süre devam etti ki... Şimdi inanın, yolum Dolmabahçe'ye düştüğünde, stadın civarından geçerken bile aynı heyecanı duyuyorum..."

Üstteki fotoğrafta, Belgin Doruk (solda), Pola Morelli ile kendisine ilk ödülü kazandıran 'Öldüren Şehir' filminde, 1954'te. Solda ise Belgin Doruk'un en klasik 'Küçük Hanımefendi' görüntülerinden biri.

Belgin Doruk, Cüneyt Arkın ile 1965'te 'Satılık Kalp'te (sağda) ve Orhan Günşiray ile 1959'da 'Binnaz'da (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Tarihe not düşülecek çılgın bir evlilik

Liz ve Richard'ın beraberliği

Sinemanın iki starı Richard Burton ve Elizabeth Taylor'un fırtınalı evlilikleri, 20. yüzyıl tarihine not düşmeyi gerektirecek boyutta uluslararası ilgi uyandırmıştı. Burton-Taylor evliliği, üzerlerindeki binlerce göze ve içkinin yıkıcı varlığına ancak on yıl dayanabilmişti.

HAŞMET TOPALOĞLU

Kleopatra, "Diz çökeceksin" der. Antonius şaşkındır: "Ne yapacağım?.." Kleopatra kendinden emin bir şekilde tekrarlar: "Dizlerinin üstüne."

Herhalde hiçbir aktris Elizabeth Taylor kadar iyi yansıtamamıştır Kleopatra'nın kibrini. Hiçbir aktris rolüyle bu kadar özdeşleşmemiştir ve hiçbir Antonius, Mısırlı kraliçeye beyazperde de bu kadar içten, bu kadar aşk dolu gözlerle bakmamıştır.

Joseph Mankiewicz'in yönettiği ve 1964'te Akademi'nin heykelciklerinden dördünü çalan Cleopatra (1963) filmi, tarihin kılıç şakırtılı derinliklerinden kopup gelen en trajik aşk öyküsünü sinemaya taşıyordu. Ancak Mısırlı kraliçeyle Romalı generalin aşkı herhalde ilk kez bambaşka bir çiftin ihtiraslarında gerçeğe dönüşüyordu.

İLK KIVILCIM

Dev bütçeli filmin setinde ilk kıvılcım çok da çabuk çıkmadı. Liz Taylor 30 yaşındaydı ve dördüncü evliliğini sürdürüyordu. Galli aktör Richard Burton ise hâlâ iki kızının annesi ilk karısıyla idi. Biri sinema dünyasının şöhreti, diğeri Shakespeare tiyatrosunun en gözde oyuncusu... İki dev birbirlerini ilgiyle süzüyor ama dostlarına alaycı gözlemler aktarıyorlardı.

Liz-Richard evliliği, 1964 yılının Mart ayında, Kanada'nın Montreal kentinde gerçekleşti.

"Acemi bir âşık gibi benimle flört etmeye çalışıyor" diyordu Taylor, Burton'la ilgili fikrini soranlara. Burton'ın güzel aktrisle ilgili yorumuysa daha kabaydı: "Bayan meme!"

Çekim ilerledikçe alayın yerini hayranlık almaya başladı. Yönetmen Mankiewicz, Cleopatra'nın setindeki çalışmayı 'iki kaplanla aynı kafese konmak' olarak tanımlıyordu. İkili arasındaki gelişmeyi okyanus ötesinden sezinleyen Elizabeth'in dördüncü kocası şarkıcı Eddie Fisher, Roma'ya namus bekçiliğine geldiğinde, iş işten geçmişti. Hatta Richard Burton ilişkinin koyulaştığı bir anda karısına dönmekten söz edince 'la femme fatal' hap içerek intihara kalkıştı. Artık herkesin beklentesi, içinde olduğu aşkın alevleri, setten dışarı taşmıştı. Vatikan o dönemlerde tepki göstermekte çevikti; Taylor'ı 'erotik dilencilik'le suçladı. Ancak ok yaydan çıkmıştı.

MİLYONLARIN BEKLEDİĞİ EVLİLİK

Milyonların beklediği evlilik sadece bir yıl sonra, 1964 yılının Mart ayında Kanada'nın Montreal kentinde gerçekleşti. Çiftin Boston'daki evlerine gelişi Beatles konserlerinde rastlanan türde bir ilgi çılgınlığına sahne oldu. Eşiği geçmeyi başardıklarında elbiselerinin ve saçlarının parçalarını ve hatta Liz'in bir küpesini kutsal kapının dışındaki gürühun ellerinde bırakmışlardı.

İkisi de stardı, ikisi de birçok ilişki yaşamıştı; ama yine de aşkları gerçekti ve ateşliydi; yani en azından ilk dönemlerinde. Birbirlerinin yeteneklerinden etkilenmişlerdi. Taylor kocasına teatral oyunculuğunu kamera önünde nasıl hafifleştireceğini, Shakespeare tonlamalarını nasıl budayacağını öğretti. Hepsinden önemlisi, yapımcılardan dolarları nasıl koparacağını. 10 yıllık evlilikleri boyunca, birlikte kazandıkları para 50 milyon dolar civarındaydı.

Taylor ve Burton 1966 yılında, 'Kim Korkar Hain Kurttan' adlı filmde birlikte oynadılar. Eleştirmenler, bu filmdeki rollerinin, çiftin kendi hayatlarına çok benzediğini öne sürdüler (solda ve altta).

TAYLOR-BURTON ELMASI

Galli aktör karısına pahalı, göz kamaştıran mücevherler almayı seviyordu. Alışkanlığının en pahalı parçası 69.42 kıratlık bir elmastı. Cartier bu elması bir açık artırmada aldı ve Burton hemen ertesi günü bu abartılı hediyeyi karısının koleksiyonuna kattı. Elmas 'Taylor-Burton' adıyla hâlâ dünyanın en gözde elmasları sıralamasında yer alıyor.

Taylor-Burton evliliğinin en önemli sembollerinden biri de Meksika'daki evleriydi. Richard Burton, Puerta Vallarta'ya ilk kez 1963 yılında 'Iguana Geceleri' filminin çekimleri sırasında

merakediyorum@googlegroups.com

Liz Taylor: Cleopatra, dönüm noktasıydı

Elizabeth Rosemond Taylor, 27 Şubat 1932'de Londra'da doğdu. Daha on yaşına varmadan şöhrete giden yolu keşfetti; daha doğrusu yapımcılar onu keşfetti. 'Lassie Come Home' ve iki küçük rollü filmin ardından şeytanın bacağını 'National Velvet' filmiyle kırdı. Mickey Rooney'le birlikte oynadığı ve 4 milyon doların üzerinde gişe yapan filmdeki Velvet Brown rolü ona çocuk oyuncular arasında zirveyi sağladı. Rhapsody, Paris'i Son Gördüğümde, Fil Yürüyüşü filmleri onu çocukluktan gençliğe taşıdı. 1956'da sinema tarihinin adı sık anılan filmlerinden 'The Giant'de James Dean'e eşlik ederken güzelliği seyircinin hafızasına kazındı. Önce 'Raintree Country'le ardından da 'Kızgın Damdaki Kedi' ile ve 'Suddenly Last Summer'la üç kez Oscar'a aday oldu ancak Taylor'ın Oscar özlemi, 1960'da 'Butterfield 8' filmiyle sona erdi. Hayatının dönüm noktası 60'ların en büyük prodüksiyonlarından Cleopatra filmi oldu (sağdaki fotoğraf). Elizabet Taylor bu filmle hem bir milyon dolar ücret alan ilk oyuncu oldu, hem de yaşamında önemli yer tutacak olan beşinci kocası Richard Burton'la tanıştı. Burton'la unutulmaz bir çifti canlandırdıkları Kim Korkar Hain Kurttan (1966) filmiyle Oscar heykelciğini ikinci kez kavrama şansını yakaladı. Sonraki yıllarda başarıdan ve vücudunun formundan uzaklaştı. 70'lerden itibaren fazla kiloları nedeniyle o sinemadan, yapımcılar da ondan uzak durdu. Birçok kez evlendi ve boşandı; sürekli hastalıklardan şikayetçi oldu ama bunların içinde en ciddisi hiç kuşkusuz 1997'de bir tümör nedeniyle geçirdiği beyin ameliyatıydı. Taylor 1996'dan beri dul; dört çocuk ve dokuz torun sahibi.

Taylor ve Burton, bir film setinde, dinlenme anında (altta); 1974'te, boşandıklarını açıkladıklarında (altta, en sağda).

gitmişti. Aşklarının koyulaştığı günlerde –hâlâ Eddie Fisher'le evli olan- Elizabeth Taylor, sevgilisini görmeye Vallarta'ya, Gringo Gulch'a gelince bu küçük balıkçı kasabası bir anda dünya vitrinine taşındı. Evlendikten sonra Gringo Gulch'da bir yolun iki yanında karşılıklı iki ev aldılar ve bunları pembe bir köprüyle birbirine bağladılar. Casa Kimberly bugün turistik turların uğrak noktalarından.

Birlikteliklerini perdeye taşıdıkları onaltı filmin çoğu evlilikleri kadar ses getirmedi. "Who is Afraid of Virginia Woolf?" (Kim Korkar Hain Kurttan? / 1966) Burton-Taylor ikilisinin en başarılı, aynı zamanda en 'manidar' çalışması oldu. İki starı bir çaylak, Mike Nichols yönetiyordu. Film, George ve Martha'nın evliliğinde, 1950'lerin dışarıdan mükemmel görünen ama içeriden çatırdayan burjuva evliliklerini kıyasıya eleştiriyordu. George ve Martha bir gece ziyaretlerine gelen genç çiftin yanında birbirlerine kimi zaman kelime oyunlarıyla kimi zaman kaba hakaretlerle saldırır, kimi zaman da arkadaşlarını taraf tutmaya zorlayan küçük oyunlar sergilerler; ama bir yandan da sevginin hâlâ var olduğunu gösterirler.

EN BAŞARILI FİLMLERİ

"Kim Korkar Hain Kurttan?" hem seyirci hem de eleştirmenler tarafından çiftin birlikte oynadığı en başarılı film olarak değerlendirildi. Tabii Burton ve Taylor'ı tanıyanlar, aslında çiftin bir anlamda kendilerini oynadıklarını düşünüyordu. Kavgaları, karşılıklı atışmaları filmdeki boyutlara varmıyordu belki ama yine de akrabaları, yakın

dostları arasında endişe uyandırıyordu. Çekimler için otelde kalmaları gerektiğinde odalarının alt ve üst katlarını da kapatıyor, bağırışlarının aile içi bir olayın ötesine taşınmasını engelliyorlardı. Burton'ın kardeşi Graham'ın hafızasına yerleşen hakaretler arasında, 'koca yığın' ve 'şişman fahişe' gibi ağır sözler de vardı.

Ancak evliliğin sonunu getiren, tartışmalar veya hakaretler değil içki oldu. Burton, babası barda ölmüş bir içki meraklısı olarak günde bir şişe votkayı devirebiliyordu ve alkolle olan teşrik-i mesaisinde hiçbir zaman yalnız kalmıyordu. Tabii öte yandan 72'den itibaren adı Nathalie Delon, Genevieve Bujold gibi, çoğu rol arkadaşı, genç kadınlarla duyulmaya başlayınca kutsal çatının altında sağlam kolon kalmadı.

BURTON, BOŞANMAYI NASIL AÇIKLADI?

1974'te, yine manidar bir günde, Amerika'nın Bağımsızlık Günü'nde boşandıklarını açıkladılar. Burton gazetecilere yaptığı açıklamada, kinayeli bir teşbihi tercih etti: "İki dinamit lokumunu sürekli birbirine çarpıyorsanız patlamayacaklarını ummazsınız herhalde."

Sansasyon medyada en az evlilik haberleri kadar büyük yer kapladı. Ara sıra ucundan gösterilen kirli çamaşırlar, gizlenmiş ilişkiler, çiftin geleceğine dair spekülasyonlar geometrik şekilde çoğaldı. Boşanmanın ardından mücevherler ve Meksika'daki ev Elizabeth Taylor'a kaldı. Ancak güzel aktris daha bir yıl bile geçmeden kavgacı kocasını özlemeye başladı.

LİZ'İN AŞK MEKTUPLARI

Taylor yeniden evlenmek istiyordu ancak Burton'ın niyeti yoktu. Liz Taylor vazgeçmeye niyetli değildi; çıktığı bir Afrika turunda sadece 24 saat süren sahte bir kanser krizi yarattı. Basın hem bu endişeye hem de Liz'in aşk mektuplarına aracı oldu. 75 Ekim'inde Botswana'da tekrar evlenirlerken adam kadına bir daha hayatı boyunca ağzına içki koymayacağına söz veriyordu. Taylor sözün tutulup tutulmadığını göremedi; ikinci evlilik denemeleri sadece dört ay sürdü. Boşanmanın hemen ardından iki star şanslarını yeni evliliklerde denedi.

TAYLOR'IN RÖVANŞI

Richard Burton dördüncü karısıyla evliyken bir Ağustos günü, 1984'te uyku halindeyken yaşama gözlerini yumdu. Eski eş Liz Taylor, ölüm haberini alınca sinir krizleri geçirdi ve isterik davranışları ona nişanlısı Meksikalı avukat Victor Luna'yı kaybettirdi. Aşkına bir güle güle diyebilmek için Galler'deki cenaze törenine gitti; ancak son eş Sally Hay, ünlü aktrisi tören esnasında kapı dışarı etti.

Taylor rövanşı Londra'daki büyük törende en ön sıraya eski kocasının ikiz kızlarıyla birlikte oturarak aldı; ama Hay'i küçümsediğini geç anladı. Beşinci eş,

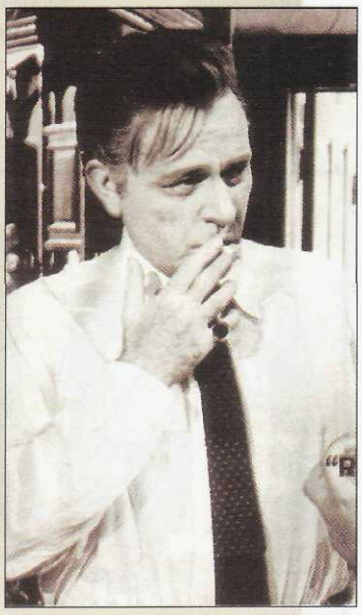

Liz Taylor ve Richard Burton, özel hayatlarının tersine, film çekimlerinde çok uyumlu idiler (üstte).

aşkları dünya kamuoyuna mal olmuş bu ikiliyi hiç değilse öbür dünyada ayrı tutabilmek için Burton'ın İsviçre'deki mezarının yanı başına rezervasyon yaptırdı. Tabii bugün kimse Sally Hay ismini hatırlamıyor; ama Burton'un Liz'e duyduğu çelişki dolu aşkı ve çiftin durumunu en iyi özetleyen sözlerini unutmuyor: "Nedendir bilmem, dünya bizim gibi iki çılgınla çok eğlendi." ■

Richard Burton: Oscar kazanamadı

Richard Walter Jenkins Jr., 10 Kasım 1925'te Galler'in Pontrhyfden şehrinde bir madencinin oğlu olarak doğdu. Genç Jenkins'i sanata iten, okul müdürü Philip Burton oldu (sanatçı daha sonra kendisine Oxford'dan burs temin eden hocasının soyadını aldı). 1948 yılında çevirdiği Dolwyn'nin Son Günleri filmiyle sinemaya ilk adımını atan aktör yine bir tiyatro oyunuyla, 'The Lady Is Not For Burning'le nam yaptı. Dönemin en çok öne çıkan Shakespeare oyuncularından olarak isim yapması ve özellikle de Broadway vitrinine Camelot müzikalinin Kral Arthur'u olarak çıkması onu Hollywood'un da ilgi odağı haline getirdi. Cleopatra'yla sinema dünyasında ve kadın hayranların kalplerinde önemli bir kale fethetti. Sahnede Hamlet'i sinemada Becket'i oynadı ancak ismi daha çok V.I.Ps (1963), The Sandpiper (1965), Kim Korkar Hain Kurttan (1966) ve The Taming of the Shrew (1967) filmleriyle duyuldu. Evliliği ve içkiye düşkünlüğü oyunculuğundan çok konuşulur oldu. Burton hiçbir zaman Oscar ödülü kazanamadı. 5 Ağustos 1984'te İsviçre'deki evinde yaşamını yitirdi.

merakediyorum@googlegroups.com

Tiyatro karikatürleri geleneği

Bir dönem, tiyatrocular mizah dergileriyle epey iç içe idiler. Örneğin Diyojen'i çıkaran Teodor Kasap Efendi, aynı zamanda bir oyun yazarıydı. Tiyatro karikatürleri geleneği de bu yolla gelişmişti.

METİN AND

Bedia Muvahhit (üstte) ve eşi Ahmet Refet Muvahhit'in (sağda) karikatürleri. Altta ise 1924 yılında sahnelenen 'İstanbul Havası'nda Darülbedayi sanatçıları.

Denebilir ki Tanzimat'la birlikte, basın ve Batı tiyatrosu, el ele başlamıştır. El ele diyorum; çünkü basınla tiyatro arasında sıkı bir ilişki vardı.

O zaman Türkiye'de yayımlanan Türkçe, Fransızca, Ermenice, Rumca gazete ve dergiler sayfalarında tiyatroya geniş yer ayırıyorlardı. Öyle ki, bu yer, günümüzdekinden daha genişti. Ayrıca o dönemin yazar ve gazetecileri, aynı zamanda oyun yazarıydılar.

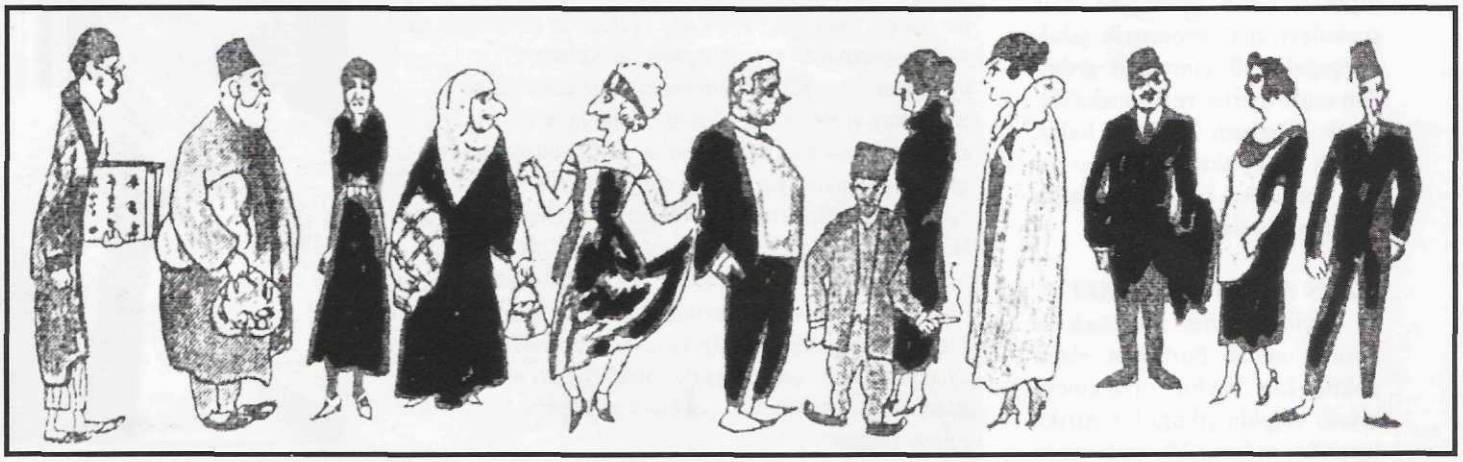
Örneğin Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Ali Bey, İbrahim Şinasi, Ebüzziya Tevfik ve başkaları... Bunlar ayrıca tiyatro içine de girmişlerdi.

Bu arada, dergi gibi çıkan mizah gazeteleri vardı. Kendisi de oyun yazarı olan Teodor Kasab Efendi, önce Rumca ve Fransızca, sonra haftada üç gün Türkçe yayımlanan *Diyojen*'i çıkarıyordu. Daha sonra *Hayal* dergisini çıkarmaya başladı. Bu derginin Rumcası da *Momos* adıyla yayımlanıyordu.

Gene tiyatro yazarı olan Agop Baronyan da Türkçe başka bir mizah gazetesi yayımlıyordu, adı *Tiyatro* olan bu gazetenin, *Tadron* adıyla ikinci bir nüshası da vardı. Bunlar tiyatroyla ilgili karikatür, yazı, haber ve eleştiriler yayımlıyorlardı. Bu dergiler hakkında, bir başka yazımızda daha çok bilgi vereceğiz.

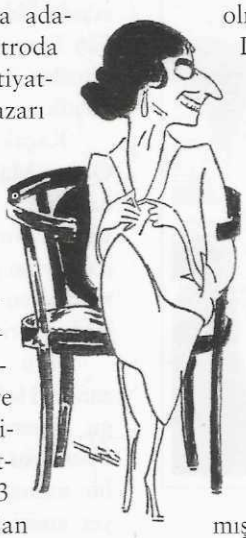
Tiyatro karikatürleri geleneği günümüze kadar gelmiştir. Büyük karikatür ustası Cemal Nadir'in böyle çok karikatürü vardır.

Örneğin 1940'lı yıllarda yayımlanan tiyatro ve sinema dergisi *Perde* ve *Sahne*'de yaptığı karikatürlerle Cemal Nadir, bir konu çevresinde, tam sayfa 6 çizim sunmuştur. Bunların başlıkları şöyledir: Yıldızlar, Tiyatro Mekteptir, Bizde Artist Olmanın 6 Şartı, Tiyatromuzun Rakipleri!, Marifetli Artistler!

Burada seçtiğimiz karikatürler ise 40'lı yılların belli başlı sanatçılarının karikatürleri. Önem sırasına göre en bilineni, *Muhsin Ertuğrul*'dur. Genç yaşından ölümüne kadar kendisini tiyatroya ve sinemaya adamıştır. Sinema ve tiyatroda oyuncu ve yönetmen; tiyatro yöneticisi, oyun yazarı ve çevirmen olarak, çok yönlü bir sanatçıdır. Onun başka karikatürleri de vardır.

Ahmet Refet Muvahhit ve *Bedia Muvahhit* çiftinin, oyuncu, oyun çevirmeni ve uyarlayıcısı olarak tiyatroya büyük hizmetleri olmuştur. 1893 Kudüs doğumlu olan Ahmet Refet Muvahhit, tiyatroya ilk adımını 1980'de attı. Çeşitli topluluklarda yer aldı. Ölüm yılı 1927'ye kadar, Darülbedayi'de çalıştı. 1921'de Bedia ile evlendi.

Bedia Muvahhit'e gelince, o Cumhuriyet'in ilan yılından başlayarak ölümüne kadar, Türk tiyatrosunun baş kadını oldu. Gerek tiyatroda, gerek sinemada başarıları çok büyüktür. Fransızca ve Rumcayı iyi biliyordu. Fransızcadan pek çok oyun çevirmiş ve uyarlamıştır. Yunanistan'da sahneye çıkmış, çok beğenilmiştir. Kendisine ölümünden önceki yıllarda pek çok önemli ödül verilmiştir.

Şadi Fikret (Karagözoğlu) da rollerinde yaratıcı bir sanatçıydı. Meşrutiyet'in ilanından az önce sahneye çıkmış, çeşitli topluluklarda çalışmıştı. Sonra Darülbedayi'ye girdi.

Şadi Fikret'in önemli bir katkısı, 1923'te Milli Sahne'yi kurmuş olmasıdır. Anadolu'yu dolaşıyordu. Atatürk, 1923 Temmuz'unda Şadi ve iki arkadaşını İzmir'e çağırdı. Atatürk, daha Cumhuriyet'in ilk yılında, tiyatronun bir kamu hizmeti olduğu ve kamu eliyle korunması ve desteklenmesi gerektiğine inanıyordu. Bunun için, Şadi Fikret'le görüştü. Gerçi bu girişim uzun ömürlü olmamıştı, ama gene de Devlet Tiyatrosu'na ilk adımdı.

Ankara'daki devlet ileri gelenleri, gazeteci ve söz sahibi kişiler, Cumhuriyet'in ilk yılında 'Türk Tiyatrosu'nu Himaye Cemiyeti' adı altında bir dernek kurmuşlardı. Derneğin destek verdiği tiyatro, Şadi Fikret'in Milli Sahne'siydi.

Topluluğun repertuvarı saptanmış, bir de oyun yarışması açılmıştı.

Şadi Fikret'in sayfamıza aldığımız karikatürü, onu *'Hisse-i Şayia'* adlı oyunda, Bican Efendi rolünde göstermektedir. Oyun, İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin, Riche'in bir komedyasından Türk yaşamına uyguladığı bir yapıttır.

Oyun ilk kez, o zamanların en önemli topluluklarından Donanma Cemiyeti Tiyatrosu'nda, 1914'te oynanmış, ondan sonra birçok topluluk tarafından da sahnelenmiştir. Hele Şadi Fikret'in oynadığı Bican Efendi rolü, ona büyük ün sağlamıştır. Öyle ki, o oynadığı zaman, tiyatro hınca hınç doluyordu. Yüzlerce kez oynanmış, günümüze kadar hep halkın sevgisini kazanmış, gönülleri fethetmişti.

Vasfi Rıza Zobu, Musahipzade'nin 'Aynaroz Kadısı'nda, Şem'i Molla rolünde (üstte). Çizgilerle Muhsin Ertuğrul (üstte, solda) ve Kınar Hanım (solda). Altta, 'Bican Efendi' rolündeki Şadi Fikret'in bir karikatürü.

Oyun Darülbedayi repertuvarına alınınca, Muhsin Ertuğrul, tiyatroda böyle maskaralıkların oynanamayacağını söylemiş, İbnürrefik ve Şadi ile kavga etmiş, eşi az bulunur değerli sanatçı Şadi Fikret'i 'serkeş' diye niteleyerek tiyatrodan kovmuştur.

Bu davranış, Muhsin Ertuğrul'un değerleri harcama tavrının ne ilki, ne de sonuncusuydu. Sanki seyircinin anlam veremediği özensiz çevirilerle, niteliksiz Shakespeare gösterimleri çok 'nitelikli' imiş gibi!.. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Michael Douglas'ı yaratan dizi

San Francisco Sokakları

1972 yılından itibaren tüm dünyada olay yaratan 'San Francisco Sokakları', 15 Ekim 1979'da TRT ekranlarına geldiğinde, Karl Malden ile Michael Douglas'ın başarılı oyunculukları ve dizinin sürükleyici öyküsü, izleyicileri hemen kucaklayıverdi.

Michael Douglas ve Karl Malden, 70'lerde, San Francisco sokaklarında karşımıza çıkıyorlardı!

AYDIN EROL

Biz, 'İstanbul'un taşı toprağı altındır' derdik. Amerikalı TV yapımcıları ise aynı sözü San Francisco için söylüyorlar. Yokuşları, tramvayları ve daha birçok özelliğiyle gerçekten İstanbul'a benzeyen San Francisco, yıllardan beri TV yapımcılarına milyonlar kazandırıyor. Önce 'McMillan ve Karısı' isimli dizide, San Francisco'da işlenen cinayetleri, yapılan soygunları, döndürülen dalavereleri izlemiştik TRT ekranlarında. Daha sonra da, 1972'den itibaren, tüm dünyada yayımlanan ama ülkemizde 1979 Ekim'inde izleme fırsatı bulduğumuz 'San Francisco Sokakları' dizisi ekrana gelmişti. 'McMillan ve Karısı'nda olduğu gibi, bu dizide de San Francisco sokaklarında sürdürülen suçlu avını ilgiyle izlemiştik.

'Kaçak' dizisinin yapımcısı Quinn Martin'in ABC televizyonu için çevirdiği dizi, dünya televizyonlarında ilk kez 1972 yılında yayına girdi. O günden itibaren de en başarılı polisiye dizilerden biri oluverdi.

Ünlü yönetmen Elia Kazan'ın Hollywood'a kazandırdığı, sinema dünyasının başarılı oyuncusu Karl Malden, dizinin bir numaralı kahramanı, emniyet amiri, dedektif Mike Stone rolünü, yedi yıl aralıksız sürdürdü. Ünlü aktör Kirk Douglas'ın oğlu Michael Douglas ile başarılı bir ikili oluşturan aktör, San Francisco Emniyet Müdürü McMillan gibi yakışıklı bir erkek olmamasına rağmen, sevimliliği, olayların üstüne gitmekteki ustalığı, insancıl tutumu ve suçlulara karşı acımasızlığıyla milyonlara kendini sevdirmişti.

1951'de 'İhtiras Tramvayı'ndaki oyunuyla Oscar kazanan ünlü aktör, kariyerinin son döneminde yönetmenlik de yapmıştı.

Bir zamanlar Hollywood'un yakışıklı hovardası olarak tanınan Michael Douglas, yakışıklı, sevimli ve de yetenekli bir polis

Dizide, kim kimdir?

Emniyet Amiri Mike Stone	Karl Malden (1972-1977)
Dedektif Steve Keller	Michael Douglas (1972 – 1976)
Jeannie Stone	Darleen Carr (1972-1977)
Dedektif Dan Robbins	Richard Hatch (1976-1977)
David J. Farr	Robert Wagner
Emniyet Amiri Lessing	Lee Harris
Polis Haseetan	Vie Tayback

olarak dizide rol aldı.

Daha önce çevrilen dizilerin çoğunda, başrolleri paylaşan sanatçılar arasında çıkan anlaşmazlıkların dizileri tehlikeye düşürdüğünü biliyoruz. Başroldeki sanatçılar zamanla birbirlerine oyun kaptırmak endişesine kapılıp, diziden çekilmeyi yeğliyorlardı. Ama Karl Malden ile Michael Douglas'ın beraberlikleri, 1977 yılına kadar sürdü. O yıl 'Guguk Kuşunun Yuvasından Bir Kuş Uçtu' filminin yapımcılığını üstlenen Michael Douglas, bu filmin Oscar ödülü kazanması üzerine, oyunculuğu bir yana bırakıp yapımcılıkta karar kılınca olan, San Francisco Sokakları'na oldu!

Genç aktör, diziden ayrıldı. Yapımcılar, Michael Douglas'ın yerine başka bir oyuncu atarken, senaryoda bir değişiklik yaptılar. Michael Douglas'ın başka bir göreve atandığı belirtildi ve onun yerine dedektif Dan Robbins'in Karl Malden'e eşlik etmesi kararlaştırıldı.

Michael Douglas'ın canlandırdığı dedektif Steve Keller, kriminoloji dalında bilimsel çalışmalar yapmış, yetenekli bir uzmandı. Genç aktör Richard Hatch'in canlandırdığı dedektif Dan Robbins ise, güvenlik örgütünün en alt kademelerinden başlayıp bileğinin hakkıyla yükselen cesur bir dedektifti.

45 dakikalık bölümler halinde çekilen dizi, her bölümde, başka bir olayı içeriyordu. Dizinin baş kahramanları Karl Malden ve Michael Douglas, soluk kesici serüvenlerden sonra bölümün sonunda suçluları yakalayıp adalete teslim ediyorlardı.

Bu tür diziler zamanla tekdüze oluyor, izleyiciler birbirine benzeyen olayları izlemekten sıkılıyorlardı. Ama San Francisco Sokakları için böyle bir durumun söz konusu olamayacağı daha dizinin en başından belliydi.

San Francisco Sokakları dizisi yayına girdiği günlerde, dönemin en çok okunan televizyon dergisi TV'de7 Gong'ta, "Bu dizi 'Baretta'nın pabucunu dama attıracağa benzer. Bugüne kadar izlediğimiz polisiye diziler arasında 'San Francisco Sokakları' kadar hareketli ve soluk kesici bir dizi izlemediğimizi de ileri sürebiliriz. Karl Malden ve Michael Douglas, başarılı oyunlarıyla bizlere 'Baretta'yı da, 'Kadın Polis'i de, hatta ve hatta Emniyet Müdürü McMillan'ı da unutturacak" deniyordu.

Dünya televizyonları arasında halen etkinliğini sürdüren Hörzu dergisinin, dizi hakkındaki yorumu da hemen hemen benzer bir şekildeydi: "Yılların aktörü Karl Malden, 'San Francisco Sokakları' dizisiyle zirveye ulaştı. Çirkin ama sevimli aktörün San Francisco Sokakları'nın altını üstüne getiren dedektif rolüyle Emmy Ödülü'ne aday gösterilmesi boşuna değilmiş meğer. Dizide kalabalık bir konuk sanatçı kadrosunun rol alması bizce San Francisco'nun başarısındaki en büyük etken." ■

Hollywood'un hovardası

Son dönemde Catherine Zeta Jones'la yaptığı evlilikle gündeme gelen yılların oyuncusu Michael Douglas, 1972-1976 yılları arasında oynadığı San Francisco Sokakları dizisiyle Türk televizyon izleyicisinin gönlünde taht kurmuştu. Bu yıllarda oyunculuğunun olgunluk dönemini yaşayan 1944 New Jersey doğumlu Michael Douglas, o dönemde Hollywood'da fırtınalar koparan ünlü aktör Kirk Douglas'ın oğlu olarak ilk başarılarına imza atmıştı. Cast a Giant Shadow (1966) filmiyle 22 yaşında Hollywood'a merhaba diyen genç Michael, San Francisco Sokakları dizisine kadar, filmlerin sıradan oyuncuları arasındaydı. Ancak bu diziden sonra yıldızı bir anda parlayan Michael Douglas, 'Guguk Kuşunun Yuvasından Bir Kuş Uçtu' filminin yapımcılığını üstlenip bir de Oscar kazanınca yapımcılığa devam kararı aldı. Diziden ayrılan Michael Douglas'ın sinema yaşamı, bu tarihten itibaren inişli çıkışlı bir grafik izledi. 'Kirk Douglas'ın oğlu' olarak sinema dünyasına giren Michael Douglas, zaman zaman çevirdiği ve tüm dünyada ses getiren sinema filmleriyle bu tanımı değiştirip, Hollywood'da yükselmesini sağlayan babasının isminin, 'Michael Douglas'ın babası' olarak anılmasını sağladı. Ünlü aktörün ses getiren filmlerinden bazıları şunlar: Oyun (The Game, 1997), Hayalet ve Karanlık (The Ghost and the Darkness, 1996), Temel İçgüdü (Basic Instinct, 1992), Taciz (Disclosure, 1994), Kara Yağmur (Black Rain, 1989), Nil Macerası (The Jewel of the Nile, 1985).

merakediyorum@googlegroups.com
INTERNET

◆ Hazırlayan: Serhat Ayan
serhat@ayan.org

Türk sinemasının 'başındaki' adam

Türk sinemasının nereden gelip nereye gittiğini merak edenler için önemli bir isim Fuat Uzkınay... Türk sinemasının 'başındaki' adam derken, sakın şaşırıp aldanıp da onu Kültür Bakanı sanmayın!

29 Mart 1956 tarihinde aramızdan ayrılan Uzkınay'ın en önemli özelliği, Türk sinema tarihinin ilk filmini çekmiş olmasıdır. 1914 yılında Ayastefanos'ta (Yeşilköy) bulunan Rus anıtının yıkılışını anlatan bu filmin en ilginç özelliği, dakika hesabıyla değil, o zamanın şartları içinde, metre hesabıyla çekilmiş olması. Bu 150 metrelik filmden yola çıkan sinemamız, bugünlere geldi. Her ne olursa olsun, kimilerine göre aslında hiç çekilmemiş olan, kimilerine göre ise arşivde kaybolan bu filmi çeken Fuat Uzkınay'ı rahmetle anmak gerekiyor.

www.replik.8m.com/yarim.htm
www.kultur.gov.tr/kultursanat/sinema/sinema1.html

Çalınanları duyabilseydi!

Ludwig Van Beethoven, 57 yaşında öldüğünde, ünü ölmeden önce dünyayı saran ender bestecilerden biriydi. Ne yazık ki son zamanlarında kulakları duymuyor, bestelerini gözlerinin önünde uçuşan notalar yardımıyla yapıyordu. Sizin için, büyük ustanın adına internette hazırlanmış ilginç kaynaklardan örnekler vermek istiyoruz.

Hiç boşu boşuna Beethoven'le ilgili bilgi alabilmek için, 'beethoven.com' ya da '.net' gibi isimler denemeyin. Artık masa, sandalye kadar jenerik hale gelen Beethoven hakkında en önemli bilgiler amatör sayfalarda var.

www.midiman92.freeserve.co.uk/beethoven.htm
sangha.net/messengers/beethoven.html

En uzun yürüyüş

Belki de 1900'lü yıllara adını yazdıran, onu en iyi açıklayan insan Ghandi oldu. Bir tarafta 'üstünde güneş batmayan' bir imparatorluk... Diğer tarafta, kemikleri sayılacak kadar zayıf, her şeye, tüm sıkıntılara rağmen hiçbir zaman gülüşü eksik olmayan bir yüz, yuvarlak gözlükler ve beyaz bir kıyafet.

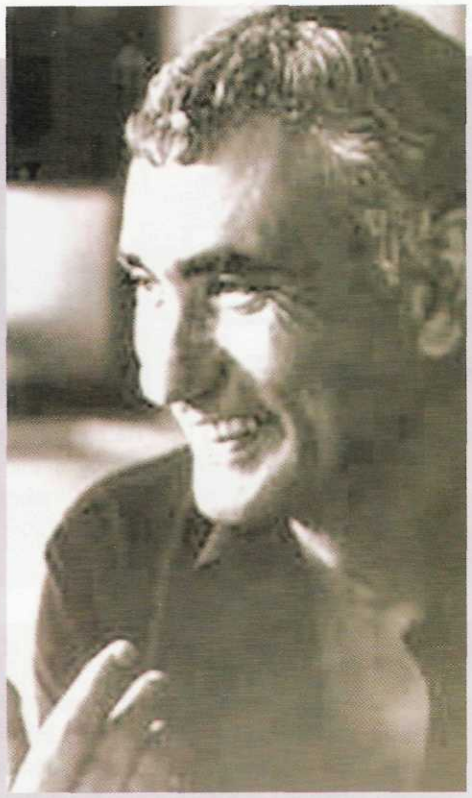
Mahatma Ghandi, belki de içinde şiddet taşımayan direnişin yaratıcısı ve en önemli uygulamacılarından biri oldu. Onun için 'filozof' dediler; çünkü yaptıkları salt eylemden öteye geçerek ardından gelen Martin Luther King ve Mandela gibileri için ışık oldu.

Ghandi 12 Mart 1930 yılında, 'Büyük Yürüyüş' diye adlandırılan bir direniş hareketi başlattı. Sadece tuz tekeline karşı yürüyor gözüküyordu. Ama bunu, kimseye reklam etmeden, kendi başına ve 300 mil boyunca yaptı. Halk önce ona baktı, sonra ardından geldi, en sonunda ise yanına geçti.

Kitabında felsefesini, 'doğruluğun gücüne tutunma' olarak açıklayan Ghandi, pasif direnişi 'zayıf olanın en önemli silahı' olarak tanımlıyor. Size önerimiz, Ghandi için tanıtımını yaptığımız sitelere derinlemesine bir göz atmanız. Onun kimlere ilham kaynağı olduğunu, kimleri dize getirdiğini izleyin.

www.eecs.uic.edu/~atalathi/gsands.html
dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bright/gandhi/Gandhi.html
www.geocities.com/CapitolHill/Lobby/8522/gand_eng.html
www.mahatma.com

Almanya'da da 'kral' oldu

Türk sinema tarihinin en çok tartışılan isimlerinden biri olan, 'Çirkin Kral'lığından sinemacılığına kadar birçok şeyi tartışılan Yılmaz Güney, 3 Mart 1971 günü Almanya'da 'Sürü' filmiyle büyük ödüle layık görülmüştü. Tabii ki aldığı ödüller bununla da bitmiyor: 'Yol' filmiyle de Fransa'da, Cannes Film Festivali'nde büyük ödül alan Güney, belki de bu şekilde, 'her şeyden önce halk için film yapan bir sinema adamı' olduğunu kanıtladı.

Ne yazık ki 'Çirkin Kral' internette, yaşadığı gibi ses getiren bir hayat süremiyor. 1984 yılında hayata gözlerini kapayan Güney'in, bir elin parmakları kadar bile özel sitesi yok. Birkaç sinema sitesi ve meraklıların yazdığı birkaç küçük dipnot içinde bulabiliyorsunuz onu.

Güney hakkında fikir savaşlarına girenlerden dileğimiz, bunları internette de ifade etmeleri. Belki bu şekilde, onu sadece Türkiye'nin, Berlin'in ya da Cannes'ın değil, 'internetin kralı' haline getirebiliriz.

İşte Güney'i anlatan adreslerden birkaçı:

www.sinefil.org/yilmazguney
www.yilmazguney.org
www.yilmazguney.net

Tom Amca öldü mü?

Her ne kadar şu sıralar sözde Ermeni soykırımından bahsediliyor olsa da Amerika, yüzlerce yıl öncesinin hesabını hâlâ verebilmiş değil. Afrika'dan balık istifi getirilen köleler, insan yerine konmak için hâlâ büyük uğraşlar veriyor. Sırf derisinin rengi için dövülen, hor görülen, seçemeyen, seçilemeyen insanların görüntüleri, çok değil, 1940'lı yılların başına kadar, Amerika'nın günlük hayatının 'sıradan' bir parçası halindeydi.

Tom Amca'nın Kulübesi isimli yapıt, bu anlamda dikkatlice okunması gereken bir insanlık dramı gibi duruyor karşımızda. 1851 yılında yazılan bu kitap, 20 Mart 1853 yılında sahneye kondu. Hatta yazarı Harriet Beecher Stowe, 1854 yılında bu oyunda bizzat rol aldı.

Kitabın tamamını okumak isteyenler yapıtı, ***www.mdarchives.state.md.us/ecp/10/223/0001/html/00010000.html*** adresinden bulabilirler.

www.iath.virginia.edu/utc
jefferson.village.virginia.edu/utc/

Fizik kuralları yetim kaldı

Bilim tarihinin en büyük yanılgılarından biri belki de Newton, elma ve yerçekimi hikayesi. Hani ağacın altında uyurken kafasına elma düşüyor ve Newton yerçekimini buluveriyor... İyi de o zaman astronomi alanında yaptığı buluşları için hangi meyvenin yardımı gerekti? Ya matematik alanında?

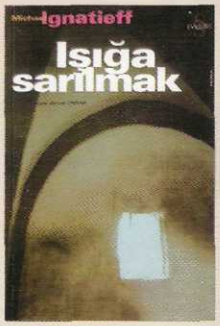
Onu tüm zamanların en önemli bilim adamı olarak adlandıranlar, bu hikayeyi sanıldığı kadar çok sevmiyor. Modern fiziğin kurucusu sıfatı, İngiltere tarihinin en önemli devlet adamlarından biri olup dünyaya yön vermesini gölgelese de tüm yaşadıkları ve düşündükleriyle Newton, yeni bir döneme damgasını vurdu.

Birçok kaynakta, hayata geçirdiği teorilerine harcadığı vaktin en az birkaç katını, 'kötü niyetli diğer bilim adamlarına karşı' kendini savunmakla geçirdiği söyleniyor.

20 Mart 1727'de aramızdan ayrılan Sir İsaac Newton için verdiğimiz adreslere bir göz atmanızı öneriyoruz. Siz Newton'un sıkı bir din adamı ve simyager olduğunu, simya adına yaptıklarının hâlâ tam olarak çözülemediğini biliyor muydunuz?

www.newton.cam.ac.uk/newtlife.html
www.treasure-troves.com/bios/Newton.html
members.tripod.com/gravitee/

merakediyorum@googlegroups.com

Işığa Sarılmak
Michael Ignatieff
Çeviren: Emrah Çakmak
Everest Yayınları
212 sayfa

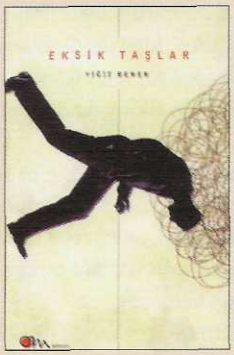
Halk Yapı Sanatı
Cengiz Bektaş
Literatür Yayıncılık
160 sayfa

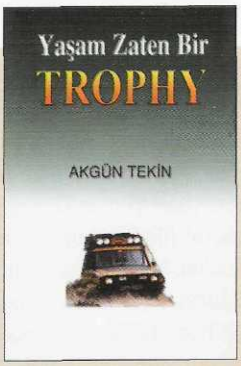

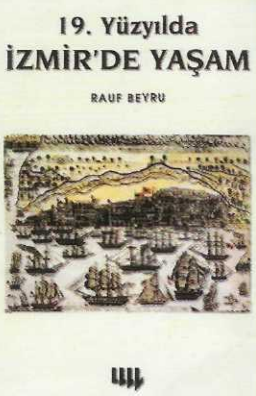
Haremde Bir Venedikli
Yılmaz Çetiner
Remzi Kitabevi Yayınları
262 sayfa

Eksik Taşlar
Yiğit Bener
Om Yayınevi
384 sayfa

Yaşam Zaten Bir Trophy
Akgün Tekin
Doğan Kitap
474 sayfa

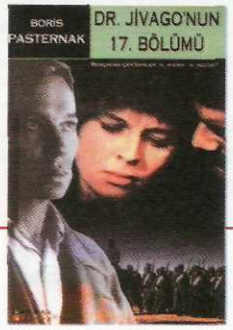
Bir asır önce İzmir

Eğer yılbaşı üzeri İzmir'de bazı kahvelere giderseniz, piyango bileti üzerinden, aynı numaralarla özel çekilişler yapıldığına tanık olabilirsiniz. Hiçbirimizin aklına o çekilişlerin ilk kez ne zaman yapıldığı gelmez; daha doğrusu merak etmeyiz. Ama bilinen o ki, bu tür çekilişler, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren İzmir'de hep yapılıyordu. Yüzyıl önceki bu ve benzeri sosyal yaşam örneklerini; giyim kuşam ve modayı; gösteri ve dinleti etkinliklerini, kültür sanat programlarını, azınlıkları; kutlamaları merak ederseniz Rauf Beyru'nun kitabına bir göz atın, deriz. İşte kitaptan küçücük bir ayrıntı: 17. yüzyılın ikinci yarısında İzmir'e gelmiş bir seyyah gözlemlerini bakın nasıl anlatıyor: "Amma bu şehrin su ve havasından olacak, öylesine afet-i devran buluğa ermemiş kefere dilberleri vardır ki, kaküllerini savurdukça, gören aşıkların akılları o güzelim saçları gibi perişan olur. "

19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Rauf Beyru, Literatür Yayıncılık

Dr. Jivago

Bugün kırklı ve daha yukarı yaşlarını sürenler, Boris Pasternak'ın o ünlü Dr. Jivago'sunu ve romandan uyarlanan aynı adlı filmi çok iyi hatırlarlar. 60'lı yıllarda "Dr. Jivago" romanı best-seller listelerini uzun süre işgal etti. Filmi pek çok sinemada haftalarca gösterimde kaldı. O zamanlar romanın özgün baskısında yer alan, ancak Türkçe çevirisinde "es" geçilen 17. bölüm, geçen hafta içinde Gendaş Yayınları arasında çıktı. Kitabın adı: Dr. Jivago'nun 17. Bölümü. Evet, şimdi bu romanı okumak isteyenler iki kitap birden almak zorunda. Türkçe baskıdaki 16. bölümü bitirdiğinizde, bu kitabı okuyarak Dr. Jivago'yu tamamlayacaksınız. Ne mi var bu bölümde? Roman kahramanının ağzından yazdırılmış ve romanın içindeki olaylara göndermeler yapan şiirler var. Asıl kitaptan bağımsız, bir şiir kitabı gibi de okuyabilirsiniz.

Dr. Jivago'nun 17. Bölümü
Boris Pasternak
Çevirenler: K. Miziev-A.Necdet
Gendaş Yayınları

Amerikan belgelerinde neler var?

Kurtuluş Savaşı yıllarını ve hemen sonrasını Amerikalı görevliler ve istihbarat uzmanlarının gözünden öğrenmek isterseniz Orhan Duru'nun kitabına bir göz atmanızı tavsiye ederiz. Duru, üç yüzden fazla mikrofilm rulosunu taramış, o döneme ait olan belgeleri tasnif etmiş ve 'bir tarih yapıtı' çıkarmış ortaya. Kitaptan öğrendiğimize göre Amerikalılar, Mustafa Kemal ve arkadaşlarından önceleri "asi" diye söz ediyor, girişilen mücadeleyi "ayaklanma" olarak niteliyorlar. Ne var ki daha sonra onlara "milliyetçiler" diyor, gelecekteki Amerikan çıkarları adına çeşitli hesaplar yapıyorlar. Birçok tarih kitabında bulamayacağınız ayrıntılar var Duru'nun çalışmasında.

Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları
Orhan Duru
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Nar Ağacının Gölgesinde
Tarık Ali
Çeviren: Mehmet Harmancı
Everest Yayınları
274 sayfa

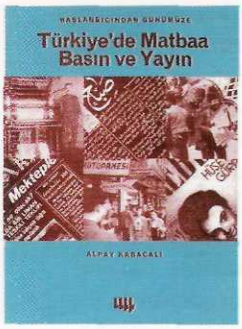

Matematik Masalları
Armand Herscovici
Çeviren: Ercüment Akad
Güncel Yayıncılık
310 sayfa

Konuşan İnsan
Can Gürzap
Yapı Kredi Yayınları
156 sayfa

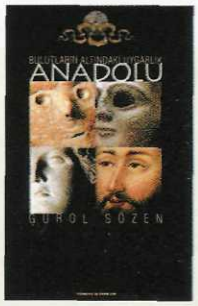
Matbaalar, kitaplar, gazeteler..

Araştırmacı Alpay Kabacalı, zengin görsel malzemeyle süslediği çalışmasında basın ve basın sanayiinin Türkiye'deki gelişmesini başlangıçtan günümüze kadar yansıtmayı amaçlıyor. Türkiye'deki ilk matbaalar; ilk Türk basımevinin kuruluş öyküsü; ilk gazete Takvim-i Vakayi 'nin yayınlanışı; ilk resim ve fotoğraf baskıları; önemli basın kişilikleri ve daha pek çok tarihi belge ve bilgi var Kabacalı'nın kitabında. Gazeteciliğimizin ve yayıncılığımızın gelişim sürecini merak ediyorsanız...

Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın
Alpay Kabacalı
Literatür Yayıncılık

Anadolu uygarlıklarına bakış

Çıplak gözle belki de hiç farkedemeyeceğiniz, geçmiş uygarlıklara ait eserler ve Gürol Sözen'in şiirsi metni... "Bulutların Altındaki Uygarlık" kitabı için kısaca bu tanımlamayı yapabiliriz. Ama yalnızca bu kadarla kalmıyor bu albüm-kitap: Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinde birbiri üzerine gelen uygarlıkların gizeminin peşine de düşüyor; bilinmeyenin karanlığıyla, bilinenin ışığında farklı bir tarih ortaya çıkarıyor. Ali Konyalı'nın çektiği fotoğraflar ve grafik sanatçısı Erkal Yavi'nin yorumu görülmeye değer.

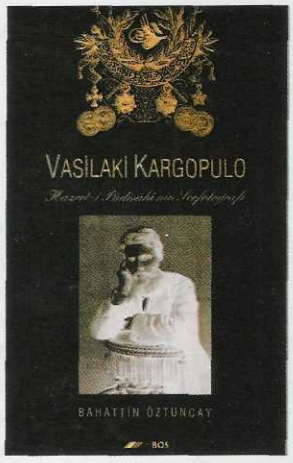
Bulutların Altındaki Uygarlık Anadolu
Gürol Sözen
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Vasilaki Kargopulo

Bahattin Öztuncay'ın kılı kırk yararak, uzun bir araştırma sürecinden sonra ortaya çıkardığı "Vasilaki Kargopulo: Hazret-i Padişahi'nin Serfotoğrafı" adlı çalışması, fotoğraf tarihimiz açısından son derece önemli; bir o kadar da ilginç bir yapıt.

Öztuncay, Amerika'dan Avusturya'ya; Fransa'dan İtalya'ya uzanan zahmetli bir araştırma süreci sonunda Osmanlı fotoğraf tarihinin en önemli ismi Vasilaki Kargopulo'nun çektiği fotoğraflara ve öyküsüne ulaşmayı başarmış.

1879 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından resmi saray fotoğrafçısı olarak atanan Vasilaki Kargopulo, çoğunluğunu 1879-85 yılları arasında çektiği Osmanlı hanedan üyeleri ve devlet görevinde bulunan önemli asker, sivil kişilerin portreleriyle yakın tarihimize katkıda bulunmuş bir sanatçı. Çektiği fotoğraflar o kadar beğenilmiş ki, Sultan II. Abdülhamid 1886 yılında onu, güzel sanatlar dalında verilen "Sanayi Madalyası"yla ödüllendirmiş.

Böylesine önemli bir sanatçının nasıl olup da yüzyıldan fazla bir süre, tarih sayfaları arasında saklı kaldığına şaşırıyor insan. Düşünebiliyor musunuz; Kargopulo 1850'den 1886 yılına kadar tam 36 yıl fotoğrafçılık yapıyor, o yıl vefat ettiğinde defin işlemleri padişah iradesiyle devlet tarafından üstleniliyor; (hatta eşine ender rastlanan bir uygulamayla II. Abdülhamid 12 gün sonra onun yerine oğlu Konstantin Kargopulo'yu atıyor) ve biz bu insan hakkında bugüne kadar hemen hiçbir şey bilmiyoruz.

Kargopulo, başta da belirttiğim gibi, daha çok portre çalışmalarıyla üne kavuşmuş. Ama manzara çekimleri ve kentin mimari eserlerinin belgelenmesi için de çalışmış. Yıldız, Beylerbeyi saraylarıyla Göksu Kasrı'nın hemen hemen bütün iç bölümlerinin fotoğraflarını çekmiş. En ilginç çalışmasıysa "Kısmi Ay Tutulması" fotoğrafı. Bahattin Öztuncay onun panorama tekniğine de son derece hakim olduğunu belirtiyor. Renkli bir sanat yaşamı olduğunu öğrendiğimiz Vasilaki Kargopulo, fotoğrafçılığı sayesinde Osmanlı imparatorluğunun 'polisiye' tarihinde de bir "ilk"i gerçekleştirmiş:

"1884 Nisan'ında Sultan II. Abdülhamid'in emriyle Zaptiye Nazırı Kamil Paşa, nezaret binası içinde bir fotoğraf atelyesi kurmakla görevlendirilmişti. Bu fotoğrafhanede İstanbul hapishanelerinde bulunan tüm mahkumların fotoğraflarının çekimi yapılacaktı. Çekilen bu fotoğrafların sabıka dosyaları haline getirilerek bütün karakollara dağıtılması ve bu sayede de aynı sabıkalıların ileride tekrar suç işlemeleri halinde kolaylıkla kanun karşısına çıkarılmaları hedeflenmekteydi. Bu fotoğraf atelyesinin yönetimi ve sorumluluğu Vasilaki Kargopulo'ya verilmişti."

Vasilaki Kargopulo için pek de eğlenceli olmayan bu iş gerçekleşti mi bilmiyoruz, ama o çok daha enteresan ve başarılı işlere imza atarak 1886'da ani bir kalp rahatsızlığı sonunda hayata veda etmiş.

Geç de olsa günışığına çıkan fotoğrafları görülmeye değer.

merakediyorum@googlegroups.com

İki savaşın anıları bir arada yaşıyor...

Boğaz'da bir Alman şehitliği

Tarabya sırtlarındaki şehitlikte, Türk-Alman askeri işbirliği tarihinin önemli simalarının yanı sıra, imparatorluğun çeşitli yerlerinde savaşırken hayatını yitirmiş yüzlerce asker yatıyor.

MURAT KÜÇÜK

Anton Farber, 9 Ekim 1918; Alman ordusunda telgrafçı. Heinrich Höhnke, 20 Nisan 1917; üstçavuş. Elisabeth von Gagern, 2 Mayıs 1916; hemşire. Georg Hammerschmidt, Ernst Hans, August Wulft ve diğerleri! Kimi yüksek rütbeli komutan, kimi henüz on sekiz yaşındayken Irak çöllerinde toprağa düşmüş, Çanakkale'nin, Karadeniz'in karanlık sularında yitip gitmiş, adı sanı belirsiz çocuklar!

Öyküleri, doğup büyüdükleri yerler ayrı olsa da Tarabya'daki şehitlik onların son istirahatgahı. Şimdi Boğaz'ın serin mavi sularını seyreden sessiz bir tepede, yemyeşil ağaçların gölgesinde huzur içindeler.

KAİSER WİLHELM'E ARMAĞAN

Alman Büyükelçiliği yazlık konutunun yer aldığı cennet misali bahçe, bir zamanlar Abdülhamid'e aitti. Sultan Hamid, henüz genç bir şehzade iken, bu koruluğa sık sık gelirdi. Boğaz kıyılarını boydan boya kat eden (ya da katleden mi demeli) asfalt yol yoktu o zamanlar. Tarabya denseniz, korunun yakınlarında sessiz, kendi halinde küçük bir Rum köyünden ibaretti. Meraklı gözlerden uzaktaki koruya ulaşabilmek için denizden başka yol yoktu. Genç Şehzade koruda zaman zaman ava çıkar, halayıklar Beşiktaş'tan kayıklarla yemek taşırken, babası Abdülaziz'in inşa ettirdiği ahşap kasırda dinlenerek doğanın tadını çıkartırdı.

Yıllar sonra tahta oturan Abdülhamid, gençlik yıllarının mahremi 180 dönümlük bu şahane koruyu, 1879 yılı baharında Alman İmparatoru Birinci Wilhelm'e hediye ediverdi.

İstanbul'da, Tarabya sırtlarında, Alman Bahçesi'ndeki şehitlikte bir anma günü.

FOTOĞRAFLAR: MURAT KÜÇÜK

Sultan, Fransa, İngiltere ve özellikle de gözünü Boğazlar ve Kafkasya'ya dikmiş Rus Çarlığı'na karşı, Almanya'nın müttefikliğine büyük önem vermekteydi. Bu nedenle, bir dizi askeri anlaşma imzalamış ve Osmanlı ordusunun modernizasyonu için öncelikle Prusyalı subaylara başvurmuştu.

YAZLIK REZİDANS SORUNU

Bahçenin İmparator'a hediye edilmesi önemli bir jestti. Sultan, bu güzel koruda, tıpkı İngiliz ve Fransız elçilerinin daha önce inşa edilen yazlık rezidansları gibi, ihtişamlı bir elçilik konutu yapılmasını istiyordu.

Elçiliğin yazlık rezidansı olarak inşa edilmesi planlanan bina için, 360 bin altın mark tutarında bir inşaat planı sunuldu önce. Tasarı Alman parlamentosunda reddedildi. Ama Abdülhamid ısrarlıydı ve Babıali, inşaatın bir an evvel başlatılması için Alman hükümeti nezdinde Sultan'ın arzusunu sürekli yineliyordu.

ADI, 'ALMAN BAHÇESİ'

Nihayet 1886 yılında inşaat kararı alındı. Beyoğlu'nda Doğan Apartmanı'nın yer aldığı ilk elçilik arazisinin devrini içeren uzun pazarlıklar sonunda, Constantinople Land and Building Company Ltd. adlı İngiliz müteahhitlik firması inşaatı üstlendi. İhale Ermeni Mimar Cingriyan'a verildi.

1887 yılında başlayıp üç yıl süren çalışma sonunda bahçede dokuz bina inşa edildi. Elçilik konutu, elçilik müsteşarlığı, kilise, ahır, elçilik memurları ve bahçenin bakımıyla görevli personelin kalacağı binalar ayrı ayrı tasarlanmıştı. Sonraları 'Alman Bahçesi' olarak ünlenen elçilik rezidansı, uzun yıllar yaz ayları boyunca yabancı diplomatları, Osmanlı devletinin yüksek bürokratlarını, işadamlarını ağırladı. İstanbul'a tayin edilen her büyükelçi, daha önce görev aldıkları tropikal memleketlerden getirdikleri nadide ağaçlarla bahçenin florasını daha da zenginleştirdi.

Osmanlı ordusunu en iyi tanıyan Alman: Goltz Paşa

İlber Ortaylı, Osmanlı ordusunun eğitim stratejisi ve donanım bakımından Alman genelkurmayı ile giderek bütünleştirilmesinde en etkili isim olduğunu vurguladığı Goltz'u, 'Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu' adlı kitabında (İletişim Yayınları, 1998) şu sözlerle anlatıyor: "Reformcuların içinde Osmanlı ordusunu en iyi tanımayı başaran ve Osmanlı komutanlarını etkileyebilen tek kimse olduğu anlaşılıyor. Goltz Paşa'nın (fotoğrafta, oturan) kaleme aldığı sayısız ıslahat layihası uygulamaya konduğunda, daima önemli silah siparişleri ile sonuçlanıyordu. Geldiğinin dördüncü yılında kaleme aldığı bu tip raporlardan birinde, gene Boğaziçi ve Çanakkale'deki istihkam ve bataryaların onarılıp yeni toplarla donatılmasını öneriyordu. Pek tabii bu toplar Krupp'a ısmarlanacaktı. 1882'de 1.206.987 lira değerinde top ısmarlanmasının nedeni, Goltz'un ısrarı idi."

Goltz Paşa ve yaveri: Bağdat'ta tifüsten ölen Goltz Paşa'nın mezarı, Alman Bahçesi'ndeki şehitlikte.

ŞEHİTLİĞİN KURULUŞU

Savaş yılları boyunca Osmanlı ordusunda 25 bin Alman askerinin görev aldığı biliniyor. İkinci Wilhelm, İstanbul'da Alman askerleri için bir şehitlik arzusunu, ilk kez 1898 yılında gerçekleştirdiği resmi ziyarette dile getirmişti. İmparator'un 'arzusu' reddedilmedi. Birinci Dünya Savaşı'nda ölen askerler için yazlık rezidansın hemen ardındaki tepede bir mezar alanı oluşturuldu ve Çanakkale'de ölen Alman askerleri Tarabya'ya defnedilmeye başlandı.

İmparator, 1916 yılında savaş devam ederken İstanbul'a geldiğinde, ziyaret programında bu askeri mezarlık da yer alıyordu. Şehitlikte yatan en büyük rütbeli asker, Türk Alman harp tarihinin Moltke ve Liman von Sanders'den sonra tanınmış ismi Kolmar von der Goltz, nam-ı diğer 'Goltz Paşa'. Bağdat'ta tifüsten ölen Paşa, 6 Ağustos 1915'den Ekim 1915'e kadar, Gelibolu'da Birinci Ordu birliklerinin başındaydı. Sonra Altıncı Ordu Komutanlığı'na atandı ve Mezopotamya'ya gitti. Osmanlı ordusunun Kuttülamare'deki zaferi onun stratejisiyle açıklanıyor. Altıncı Ordu'ya komuta ettiği yıllarda Dicle kıyılarında hayatını yitiren Goltz Paşa'nın naaşı, vasiyeti uyarınca İstanbul'a getirildi.

Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı ordusunda, tam 25 bin Alman askeri görev almıştı.

BÜYÜKELÇİ WANGENHEİM

Alman Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Erich von Leipzig'in ölümü üzerindeki sır perdesi ise bugün de aralanabilmiş değil! Birinci Dünya Savaşı tüm dehşetiyle sürerken, 28 Haziran 1915 gü-

merakediyorum@googlegroups.com

Alman Bahçesi'nde bir ömür

23 yıldır bahçenin bakıcılığını üstlenen Richard Maier (alttaki fotoğraf), 1929 yılında Almanya'nın güneyinde Reutlingen adlı küçük bir kasabada doğmuş. Elektrik teknisyenliği eğitimi gören Maier, 25 yaşında Türkiye'ye gelmiş. 1960'lı yıllar boyunca binlerce Türk işçisi Almanya'ya giderken o kendisine Türkiye'de bir hayat kurmuş. Önceleri Hoffman Elektrik'te çalışan Maier, 1965 yılından itibaren Almanya Başkonsolosluğu'nda teknisyen olarak görev almış. 30 yıl konsoloslukta çalışan Maier, bu 30 yılın son 18 senesinde yazlık bahçenin bakımını da üstlendiğini vurguluyor. Beş yıl önce emekli olan Maier, halen fahri olarak bahçenin bakımıyla ilgilenmeyi sürdürüyor. Ellilerin İstanbul'unu sorduğumuzda derin bir ah çekmeden edemiyor: "Geldiğim zaman bir milyon nüfusu vardı istanbul'un. Sessiz sakin bir yerdi. Bugünkü gibi sinirli bir şehir değildi!" Maier, yine de İstanbul'dan başka bir yerde yaşamayı düşünemiyor. Eşi Ingeborg Simon ile Alman Lisesi'nde sekreterlik yaparken tanışmışlar. İstanbul'da doğup büyüyen iki çocuğu artık Almanya'da. Ama o, Almanya'ya gittiğinde kendisini yabancı hissettiğini anlatıyor.

'Alman Bahçesi' içinde yer alan yazlık sefaret rezidansı (üstte, sağda) ve Alman Büyükelçisi Wangenheim (sağda).

nü Edirne Uzunköprü'de bir trenin kompartımanında kurşunlanarak öldürülmüş halde bulunan askeri ataşenin cenazesi, İstanbul'da toprağa verilmiş. Şehitlik'te yatan Büyükelçi Hans Freiherr von Wangenheim ise Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşı'na sokulmasında son derece etkili rol oynadığı bilinen isimlerden. Yaz ayları boyunca çalışmalarını Tarabya'da sürdüren Wangenheim, Osmanlı devletini Almanya ile aynı safta savaşa sokacak gizli askeri anlaşmayı 2 Ağustos 1914 günü Sadrazam Said Halim Paşa'nın Yeniköy'deki yalısında imzalamıştı. O günlerde sadece Enver Paşa ve ona yakın birkaç kişinin bildiği anlaşmanın imzalanmasından sadece birkaç ay sonra vefat eden Büyükelçi de, çalışma ofisinin birkaç metre ilerisinde defnedilecekti.

SAVAŞ YILLARI

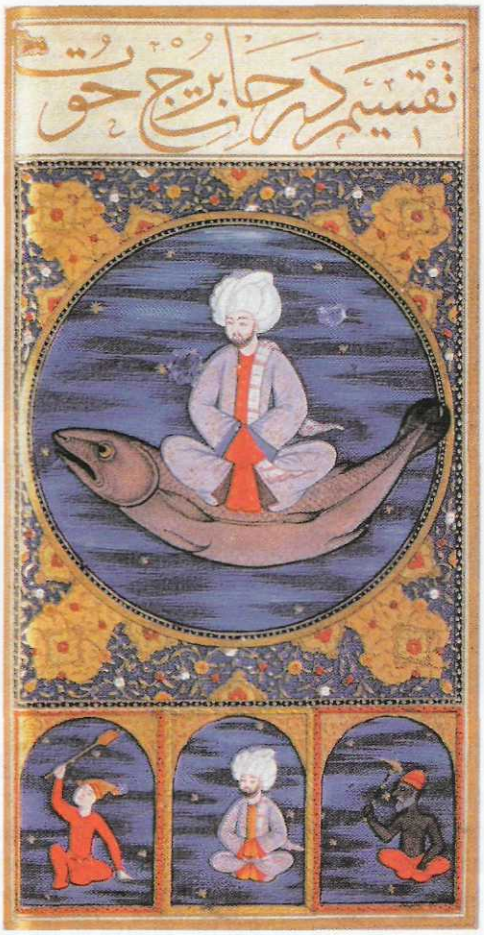
Alman Şehitliği Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca giderek büyüdü! Çanakkale'den Kuttülamare'ye çeşitli cephelerde ölen askerler, Gökçeada açıklarında İngilizlerin döşediği mayına çarparak sulara gömülen Midilli (Breslau) Kruvazörü'nden bulunabilen mürettabat, burada toprağa verildi.

Tarabya'daki şehitlik, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni definler yaşadı. Kırım'da ölen askerler, Karadeniz kıyılarında batırılan gemilerden kıyıya vuran kimliği belirsiz erler hep buraya getirildi. Bahçenin bakıcısı Richard Maier, Birinci Dünya Savaşı'nda Karadeniz'de batan bir denizaltının halen kayıp olduğunu anlatıyor. Bir başka batık denizaltı ise geçtiğimiz yıllarda Şile açıklarında kömür çıkaran tekneler tarafından tesadüfen bulunmuş. Sadece burun kısmı su yüzeyine çıkartılabilen enkazın içindeki beş altı askere ait kemikler, Tarabya'ya nakledilmiş. 1981'de genişletilen mezarlık son olarak 1985 yılında restore edilmiş. Bütün bu çalışmaları Alman Savaş Mezarlıkları Bakım Birliği (Volksbund Deutsche Kriegsgraberfürsorge) yürütüyor. Maier, 700 askerin gömülü olduğu şehitlikte Birinci Dünya Savaşı'nda yitenlerin çoktan unutulduğunu, ancak İkinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin, yakınları tarafından ziyaret edildiğini belirtiyor. İstanbul'a turist olarak gelen kimi Almanların zaman zaman ellerinde bir demet çiçek ile bahçe kapısında belirdiklerini, "bu benim babam", "bu benim kocam" diyerek gözyaşı döktüklerini anlatıyor. ■

Osmanlı'da balık: Hût

Balık burcu insanı için, en kritik dönem, 48 ilâ 70 yaşları arasındaki dönemdir.

METİN AND

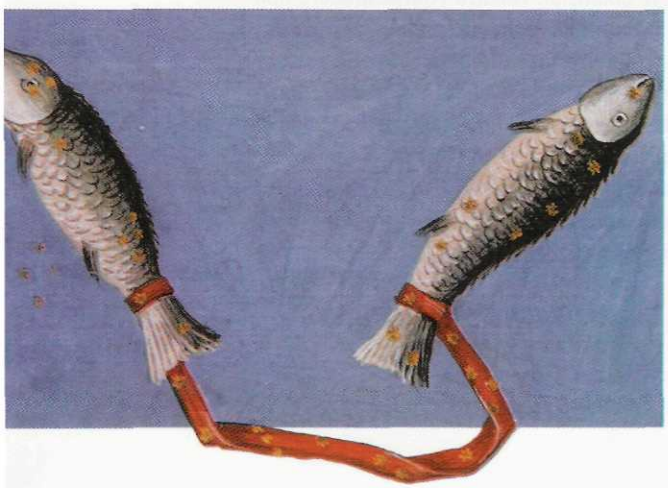
Bu burca, 'Burc-i mâhî' ya da 'Hût-i felek' denir. Ayrıca Kevkebetü's-semekeyn de denilir. İçinde 34, dışında dört yıldızı vardır. Kamer, Hût burcuna geldiğinde, hamama gitmek, şeyhleri, din adamlarını görmek, ilaç içmek, yüksek makamlardan istekte bulunmak, Allah'a ibadet etmek, dostları çağırmak, tarımla uğraşmak olumlu yorumlanmıştır.

Hût burcundaki insanlar, genelde orta veya kısa boylu, etli bedenli, yuvarlak omuzlu olurlar. Saçları kumraldır, dolgun ve kabarık bir yüzleri, çıkıntılı gözleri, iri dudakları, küçük kolları ve bacakları, biçimsiz ayakları vardır. Bu burcun etkisindekiler, sağlam değillerdir; göğüs ve kan hastalıklarına yakalanmaları olasıdır.

Hût burcu insanı için en kritik dönem, 48-70 yaş arasındaki dönemdir. Bu burca dahil olup da şubat ayının son on gününde doğanlar, ikbal düşkünü; mart ayının ilk on gününde doğanlar, neşesiz ve sıkıntılı olurken, mart ayının 10. ve 20. günleri arasında doğanlar da kendi benliklerine düşkün ve hayal içinde yaşayan kişiler olurlar.

Ayrıca, bu burcun mensupları heyecanlı ve ihtiyatlıdırlar. Cesaretleri kırılırsa, kaygılanırlar. İyi huylu olurlar; hayvanlara ve kimsesizlere ilgi duyarlar.

Hût burcu insanı, muhasebeci, dükkancı, kaptan, müteahhit, gazeteci, veznedar, yazar, şair, sanatçı olmaya yatkındır. ■

Osmanlı'da burç adları

Koç	Hamel
Boğa	Sevr
İkizler	Cevzâ
Yengeç	Seretân
Aslan	Esed
Başak	Sümbüle
Terazi	Mizan
Akrep	Akreb
Yay	Kavs
Oğlak	Cedi
Kova	Devl
Balık	Hût

Bu sayfada kullanılan minyatürler, Topkapı Sarayı Müzesi ve Fransa'daki Ulusal Kütüphane'den sağlanmıştır. Solda; İkd al-Cuman fi Tarih, Ehl ez-zaman, TSM b 274 Üstte; Metaliü'l Saade, BN, suppl.turc 242

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: OKŞAN ÖZFERENDECİ

Mahmut Ömeri'nin Budapeşte günleri

Mekteb-i Mülkiye olarak bilinen ve adı 1936'da Atatürk'ün isteğiyle Siyasal Bilgiler Okulu olarak değiştirilen okulun mezunudur Hazreti Ömer soyundan Mahmut Ömeri. 1940'lı yıllar olmalı; henüz meslek hayatının başında (sağ başta monokllü). Budapeşte'de konsolos... Eşi Selma Hanım da (ortada, beyaz şapkalı) çok iyi Macarca biliyorlar. Aslında Selma Hanım sekiz dil daha biliyor ve dinleyenlerin söylediğine göre, "olağanüstü" bir sesi var, yıllarca da şan dersi almış. Bu fotoğraf, onların Budapeşte'deki temsil görevleri sırasında çekilmiş.

MEHMET ABUT ARŞİVİNDEN

Kızılay'ın olmadığı günlerde Ulus!

Müzeyyen (Erdemir) Onat ve Sümer Hanım Ankara Ulus'ta gezmeye çıkmışlar. Ankara İtfaiye Müdürü'nün eşi Müzeyyen Hanım, "Beyoğlu gibi giyimli çıkılıyordu Ulus'a" diyor, o gün üzerindeki mantonun yeşil, şapkanın kahverengi olduğunu, ellerinde eldiven olmadığı zaman bile yanlarında eldiven taşıdıklarını anlatıyor: "Elimizde paket taşımamız da ayıp sayılırdı Ulus'ta, o zamanlar Kızılay Meydanı yoktu daha" diyor. Fotoğrafın arkasına not düşülmemiş ama "40'lı yıllar" diye tahminde bulunuyor Müzeyyen (Erdemir) Onat...

MÜZEYYEN ERDEMİR (ONAT) ARŞİVİNDEN

"İsa senin oğlun imiş"

"Eşim Tarık Gürcan radyoda spikerdi. Zaman zaman evde sazlı sözlü toplantılar düzenlenirdi" diyor Elizabeth Taylor'ların, hatta çevirdiği biricik filmde Prenses Süreyya'ların Türkiye'deki sesi olan tiyatro oyuncusu Nevin Akkaya. "Tarık sabahlara kadar çalınıp söylenenleri bantlara alırdı. Hatta bir şiiri vardı Aşık Veysel'in, 'bunu şimdi söyleyemem, öldürürler, ben ölünce ancak' derdi." Şiiri hatırlayıp hatırlamadığını soruyoruz, "İsa senin oğlun imiş/Meryem Ana neyin imiş/Bu işin var bir de senin" diye okuyor, "çok sevmiştim, bu kadarı aklımda kalmış" diyerek. Sivas Sivrialan'da Ekim 1894'te doğan, Mart 1973'te ölen ve ansiklopedilere Türk halk şiirinin "son önemli temsilcisi" ibaresiyle giren Aşık Veysel'i (Şatıroğlu) böylece anmaktan mutlu oluyoruz biz de... Fotoğraf 1963 yılında çekilmiş.

NEVİN AKKAYA ARŞİVİNDEN

Muhsin Ertuğrul ve Nevin Akkaya

Hayatının en mutlu anını, "Gelecek kuşaklar için bir tiyatro açtırmak isteğimi Atatürk'ün kabul edip hemen yarım saat sonra başvekiline direktif verdiği andır" diye anlatır Muhsin Ertuğrul (60. Yılında Muhsin Ertuğrul'a Saygı, İstanbul, 1969). Ama Nevin Akkaya onun tiyatroya kazandırdığı oyunculardan biri değil; o, şan dersleri alıyor, birinci sanat olarak operayı görüyordu. Babasının onayını almadan oyuncu olmasına icazet vermiyordu Muhsin Ertuğrul da... Sonunda oyuncu oldu. Hatta gün geldi, aynı sahneyi paylaştılar: Kral Lear ve Bir Adam Yaratmak oyunlarında... Fotoğraf 1963 yılında çekilmiş.

NEVİN AKKAYA ARŞİVİNDEN

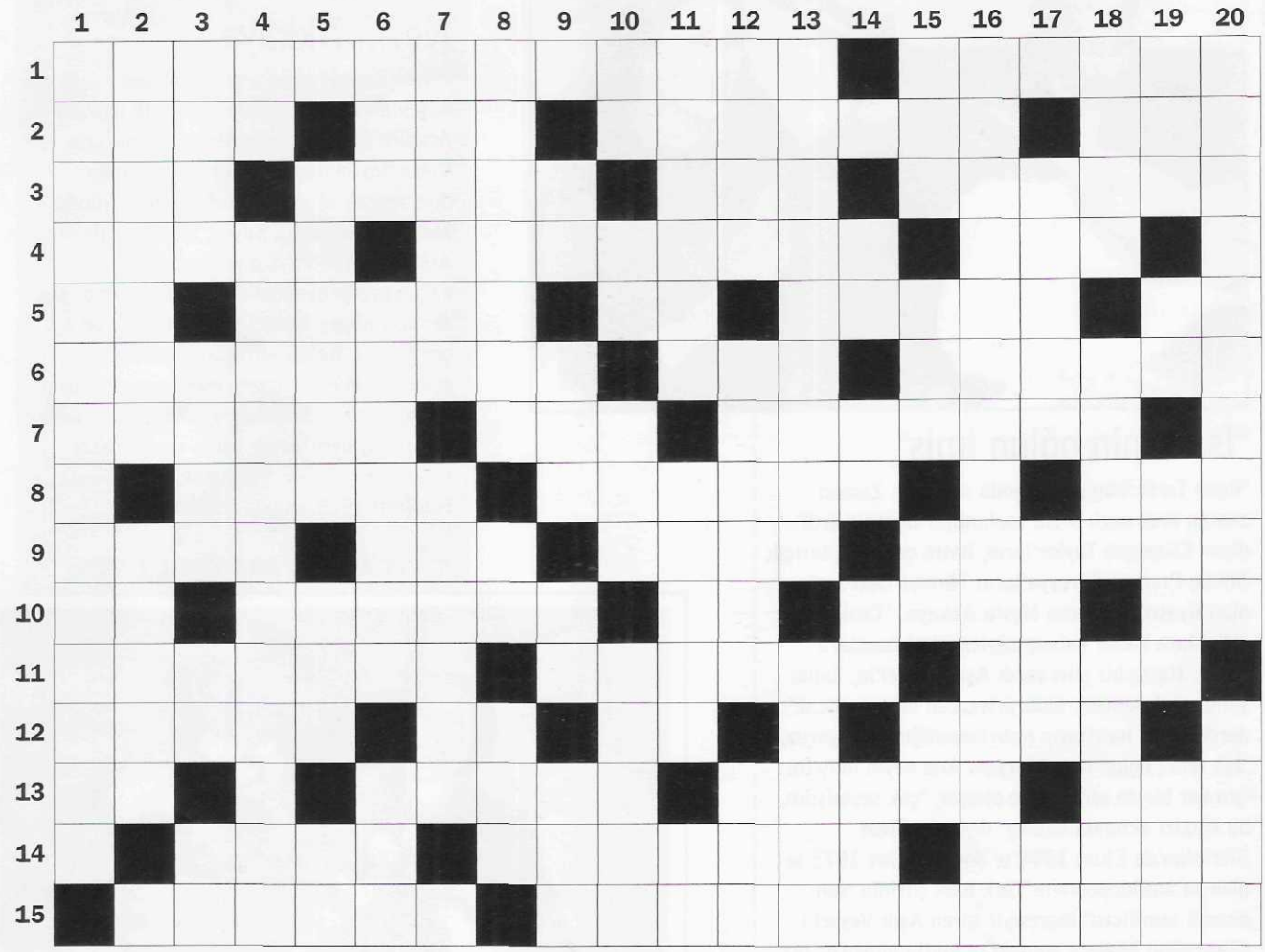
Yahya Kemal göremedi!

Bu fotoğrafı, Üstad Yahya Kemal'i Park Otel'deki odasında bir ziyaretleri sırasında çekmiş, Nevin Sultan dediği Nevin Akkaya... O sıra çıktıkları Avrupa seyahatlerinden dönüp de hasta olduğunu duyunca, "Fotoğrafları götürelim" demişler ama kısmet olmamış. Eş dost zoruyla bir hafta kalıp, "Siz benim bedenimi tedaviye çalışıyorsunuz ama ruhum ölüyor burada" deyip çıkmış hastaneden Üstad. 1 Kasım 1958 Cumartesi günü fotoğrafı Yahya Kemal'e götürmeye karar vermiş Nevin Akkaya, ama o gün radyo ölümünü anons etmiş.

TARIK GÜRCAN ARŞİVİNDEN

merakediyorum@googlegroups.com

SEDAT YAŞAYAN

SOLDAN SAĞA

1. 1842-1910 yılları arasında yaşamış, İstanbul Arkeoloji Müzesi ile Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurucusu olmuş ünlü arkeolog ve ressamımız - **Yusuf Ziya Ortaç** tarafından kurulan, Türk basınının en uzun ömürlü mizah dergisi. 2. Din işlerini devlet işlerine karıştırmayan – Soyundan gelinen kimse – Tanzimat döneminde özel hukuk ilişkilerini düzenlemek amacıyla çıkarılan ve 1868-1926 yılları arasında yürürlükte kalan yasa – Evcil bir geyik. 3. Kaz Dağı'nın mitolojik dönemlerdeki adı – 1950'li yıllarda ülkemizde büyük seyirci toplayan ve sinemamızı yıllar boyu etkileyen, **Raj Kapoor**'un hem oynayıp hem de yönettiği Hint filmi – "Sana kafir dediler ..... biledim Hakka bile" (F. N. Çamlıbel) – Çarşılarda aynı işi yapan esnafın bulunduğu bölüm. 4. "Neler yapmadık şu ..... için / Kimimiz öldük / Kimimiz nutuk söyledik" (Orhan Veli) – Avrupalıların Çin devlet memurlarına verdikleri ad – Üstü kapalı olarak anlatma. 5. İlave – Kefal balığına verilen bir başka ad – Konut – Mayalı hamurdan yapılan bir tür tatlı – Utanç duyma. 6. **Don Kişot**'un atının adı – Telefon sözü – Çocuklarda ve kadınlarda görülen ayva tüyü. 7. **Cennetin Anahtarları, Yıldızlar Bakarken, Yeşil Yıllar** gibi romanları filme de aktarılan ünlü İngiliz yazarı – Gelecek – "Zırnık" da denilen zehirli element. 8. Yeniçeri ocağında topçu ve humbaracı gibi askeri kuruluşlarda aday olarak bulunan kimse – Eski Türklerde su perilerine verilen ad – Osmanlı devletinin Kuzey Afrika'daki son topraklarını da yitirdiği anlaşmanın adı. 9. Silis grubundan değerli bir mineral – Senaryosunu **Yılmaz Güney**'in yazdığı ve **Şerif Gören**'in yönettiği, 1982 Cannes Film Şenliği'nde "Altın Palmiye" ödülünü kazanan film – Erzurum'un bir ilçesi – Aylaklık eden, tembel. 10. Bir soru eki – Fırında ekmek, börek, çörek çevirmeye yarayan bir tür kürek – Bir cetvel türü – Dünyanın en iyi futbolcularından biri sayılan Brezilyalı yıldız – Madagaskar'ın plaka işareti. 11. Kovboy filmi – El ya da yüz hareketleriyle gösterme – Kemiklerin içindeki yağlı madde. 12. Bir topluluğun oluşturduğu kültürel gruba özgü her türlü özellik ya da belirtiye verilen ad – Hayat arkadaşı – Dünyamızın uydusu – Os-

manlılarda gece bekçisi. 13. Bir nota – Bir konu ya da nesnenin başlıca özelliklerini yansıtacak biçimde hazırlanmış taslağı – Öngün – Dolaşma. 14. Sual – I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda kullanılmış olan, şapkaya benzer bir tür başlık – Eskiden şairlerin kasidelerinde övgüsünü yaptıkları kişilerden aldıkları para ya da hediye. 15. Kore Savaşı sırasında, VIII. Amerikan ordusunun yok olmaktan Türk birliğinin direnişi sayesinde kurtulduğu savaş – 1929'da Cumhuriyet Gazetesi tarafından düzenlenen yarışmada birinci seçilen Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Krallığa, aristokrasiye ve kiliseye karşı başarılı savaşlar vererek yönetimi ele geçirmiş, 1649'da Kral I. Charles'ı idam cezasına çarptırmış ve böylece yaşamının sonuna değin sürecek olan diktatörlüğünü ilan etmiş ünlü İngiliz devlet adamı. 2. Açık saman renginde bir tür ipek kumaş – Hıristiyan sanatında ölü İsa'nın vücudunu kollarında tutan Meryem Ana betimlemesi. 3. Kullanma süresi – Yağı çıkarılan bir cins fasulye – Kalayın simgesi – "Ne zaman seni düşünsem / Bir ceylan ..... içmeye iner" (İlhan Berk). 4. Bir renk – **Shakespeare**'in bir trajedisi. 5. Yaratıcısının adı bilinmeyen yapıt – İçine başka bir sıvı katılmamış içki – Eski dilde yüz, çehre. 6. Kadife, çuha gibi kumaşların yüzeyindeki ince tüy – Belli zamanlarda kurulan büyük pazar – Yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri. 7. Kazak başkanlarına verilen ad – Futbolda köşe vuruşu. 8. Kökünden 'ararot' adlı un elde edilen bir kamış çeşidi – Lantan elementinin simgesi – Birdenbire ortaya çıkan ruhsal darbe. 9. Hayvanlara vurulan damga – Anadolu'da kurulmuş eski uygarlık – Nikelin simgesi – Bir masal dağı. 10. Parola – Türk resim sanatında önemli bir grubun ad olarak benimsediği harfin okunuşu – Uluslararası Çalışma Örgütü'nün simgesi – Bir şeyden kalan kötü iz. 11. Parasız – "Fahrettin .....": 9 Eylül 1922'de İzmir'e ilk giren Türk askeri – Yüz metre kare tutarındaki yüzey ölçüsü birimi. 12. Ücretle çalışan kimse – Kıyıdan açıkta bulunan gemilerin yüklemesinde ve boşaltılmasında kullanılan altı düz tekne – Dört Halife'nin sonuncusu. 13. Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında resmi makamların da dolaylı desteğiyle kurulan, yarı gizli, İslamcı ve yaklaşımında sosyalist öğeler de içeren siyasal örgüt – Biri 'Erzurumlu', diğeri 'Erçişli' lakabıyla anılan iki halk ozanımızın ortak adı. 14. Japon lirik dramı – Nazi partisinin hücum kıtasını simgeleyen harfler – Platin elementinin simgesi – Yapma, etme. 15. Karışık renkli – Güreşte bir oyun – **Asaf Hasan Çelebi**'nin bir şiir kitabı – Bağışlama. 16. 1932'de dünya güzeli seçilen ve soyadı, bu olaya uygun olarak Atatürk tarafından verilen güzellik kraliçemiz. 17. Zonguldak yöresine özgü bir halk oyunu – At, aslan gibi hayvanların ensesinde bulunan uzun kıllar – Tuzağa düşürülen şey. 18. Üzerine yapı yapılmak için ayrılmış yer – "Akıllılar" anlamında eski sözcük – Üst üste eşya konularak yapılan düzgün yığın. 19. Kötü, çirkin – Gümüşün simgesi – Doğu – İsrail yapımı bir tür tabanca. 20. Bir olayı yanlış bir tarihe ya da çağa yerleştirmekten kaynaklanan yanılgı – Maksat.

TEST: BİLGİNİZİ TAZELEYİN

1) 1878 Çırağan Vakası'nı kim düzenledi?
   a) Ali Suavi
   b) Molla Ahmet
   c) Kabakçı Mustafa

2) Adnan Menderes ve arkadaşlarının yargılamaları hangi adada yapıldı?
   a) İmralı
   b) Yassıada
   c) Marmara adası

3) Berlin duvarı hangi yıl inşa edildi?
   a) 1958
   b) 1949
   c) 1961

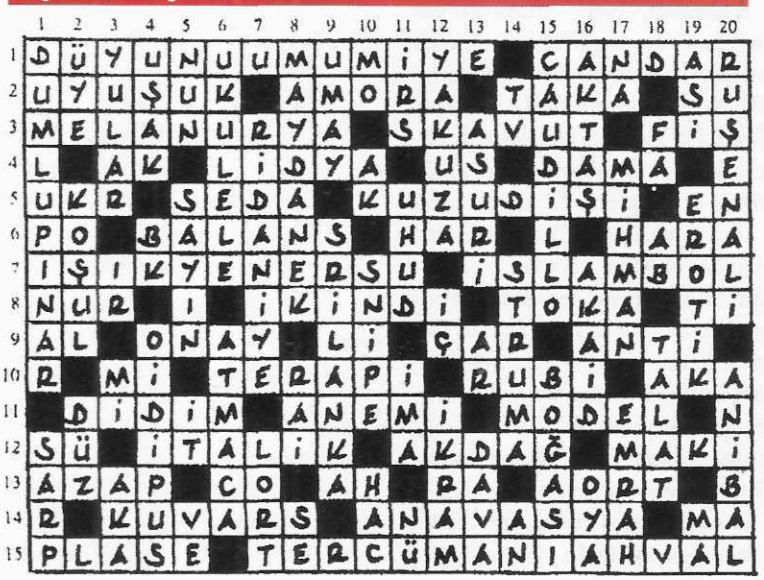
4) İlk likit gazlı roketi kim icat etti?
   a) John E. Nerve
   b) Robert Goddard
   c) Chuck Yeager

5) 'Yurttaş Kane' filminin başrol oyuncusu kimdir?
   a) Orson Welles
   b) Charlton Heston
   c) Gregory Peck

Yanıtlar

1-a, 2-b, 3-c, 4-b, 5-a

Geçen sayının çözümü

merakediyorum@googlegroups.com

12 Mart Muhtırası

On iki Mart 1971 günü, Genelkurmay Başkanı ve üç kuvvet komutanı, Türk Silahlı Kuvvetleri adına, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile Senato ve Meclis başkanlıklarına bir muhtıra gönderdiler.

Parlamento ve hükümeti, Türkiye'nin geleceğini ağır bir tehlike içine sokmakla suçlayan muhtırada, demokratik kurallar dışına çıkmamak şartıyla, yeni bir hükümet kurulması isteniyordu.

O günden beri '12 Mart Muhtırası' diye adlandırılan bu muhtırayla, Türkiye için yeni bir dönem başlıyordu...

Muhtırayı anayasa ve hukuk devleti anlayışı ile bağdaştırmanın mümkün olamayacağını belirten Başbakan Demirel, hemen istifa etti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, "Ordu görevini yaptı" derken; CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Başbakan'ın istifasının demokratik bir istifa olduğunu söyledi.

Muhtıra, başlangıçta değişik çevrelerce desteklendi. Ancak 12 Mart rejiminin ilk önemli icraatlarından biri, ordu içinde geniş bir tasfiye yapmak oldu. Ardından, 1961 Anayasası'nın öngördüğü temel hak ve özgürlüklere önemli kısıtlamalar getiren olağanüstü bir 'ara rejim' dönemine girildi. Kendisine yeni hükümet kurma görevi verilen CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, partisinden istifa ettikten sonra, 26 Mart'ta yeni hükümeti açıkladı. 25 kişilik kabinede 5 AP'li, 3 CHP'li ve 1 MGP'li üye yer alırken, kalan 14 bakan TBMM dışından seçildi.

12 Mart ara rejimi, Erim'den sonra Ferit Melen Hükümeti'yle devam etti. Bu arada, Genelkurmay Başkanlığı'nı devralıp Cumhurbaşkanı seçilebilmek için görevinden istifa eden Faruk Gürler'in bu girişimi sonuçsuz kalınca, '12 Mart' ilk darbeyi yemiş oldu. Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra başbakanlığa atanan Naim Talu, 14 Ekim 1973'te ülkeyi seçimlere götürdü.

12 Mart 1971 günü, saat 13.30'da radyodan halka okunan muhtırada, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un imzaları yer alıyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum